

Genç Atebe

Akademik Düşünce Kültür ve Sanat Dergisi
SAYI | 4 • ARALIK - DECEMBER | 2023

ISSN: 2791-8386

ZEHRA BETÜL TINKİR

| Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak |

MAŞİTE SEBAHAT NUR ERCAN

| Yeni Dini Hareketlerin Üye Kazanma Metotları ve Faaliyetleri |

İHSAN KOÇAK

| Ulemâ ve Sûfîler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan
Te vessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi |

MERVE NUR BOLAT

| İbn. Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi |

YAZEL DEDEOĞLU

| İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı |

BEYZAGÜL ATILA

| Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve
Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma" |

ŞEVVAL YILMAZ

| İnsan Olmak |

NADA DOSTİ

| 8 Thousand and Still Counting... (About Srebrenica Genocide) |

SELÇUK GÜNGÖR

| Semboller Diyarı Mekke |

MERVE NUR BOLAT

| Ebru Sanatı |

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

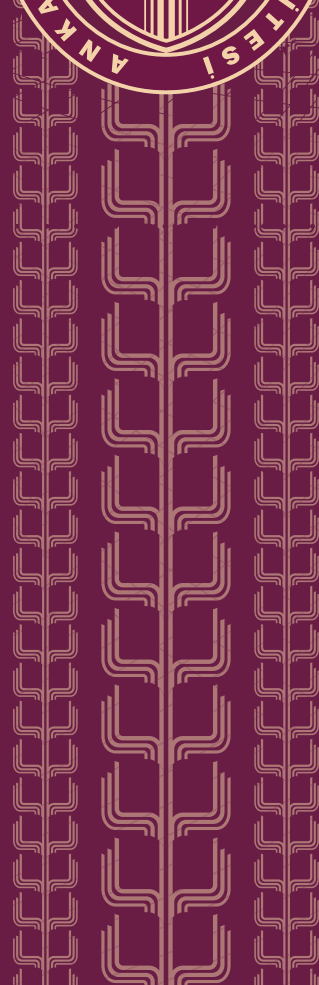
| Tezhip Sanatı |

ZEHRA BETÜL TINKİR

| Kudüs Yağlı Boya |

عنبه

İÇİNDEKİLER

| Editörlerden | **5-7**

ZEHRA BETÜL TİNKİR

| Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak | **9-19**

MAŞİTE SEBAHAT NUR ERCAN

| Yeni Dini Hareketlerin Üye Kazanma Metotları ve Faaliyetleri | **20-25**

İHSAN KOÇAK

| Ulemâ ve Sûfîler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi | **26-37**

MERVE NUR BOLAT

| İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi | **38-48**

YAZEL DEDEOĞLU

| İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı | **49-53**

BEYZAGÜL ATILA

| Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma" | **54-59**

ŞEVVAL YILMAZ

| İnsan Olmak | **60-66**

NADA DOSTI

| 8 Thousand and Still Counting... (About Srebrenica Genocide) | **67-68**

SELÇUK GÜNGÖR

| Semboller Diyarı Mekke | **69-71**

MERVE NUR BOLAT

| Ebru Sanatı | **72**

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

| Tezhip Sanatı | **73**

ZEHRA BETÜL TİNKİR

| Kudüs Yağlı Boya | **74**

| GENÇ ATEBE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ | **75-76**

| GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI | **77-78**

Genç Atebe Akademik Düşünce Kültür ve Sanat Dergisi | Atebe Academic Thought, Culture and Art Journal for Youth

مجلة عتبة للشباب الأكاديمية للفكر والثقافة والفن

Aralık 2023

EDİTÖRLER

Seval Büşra ATEŞ

ASBÜ İlahiyat Fakültesi 1. Dönem Mezun Öğrenci

Maşite Sebahat Nur ERCAN

ASBÜ İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

Nazlı ERDOĞAN

ASBÜ İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Mehmet Murat KARAKAYA

ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Arş. Gör. Ahmet Zahit ÖZCAN

ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Arş. Gör. Muhammed Abdullah HAKSEVER

ASBÜ İlahiyat Fakültesi

İLETİŞİM

Adres: Hükümet Meydanı **No: 2 PK:** 06050
Ulus, Altındağ/Ankara

E-Posta: gencatebe@gmail.com
asbulten@asbu.edu.tr

Telefon: +90 312 596 44 44 - 45

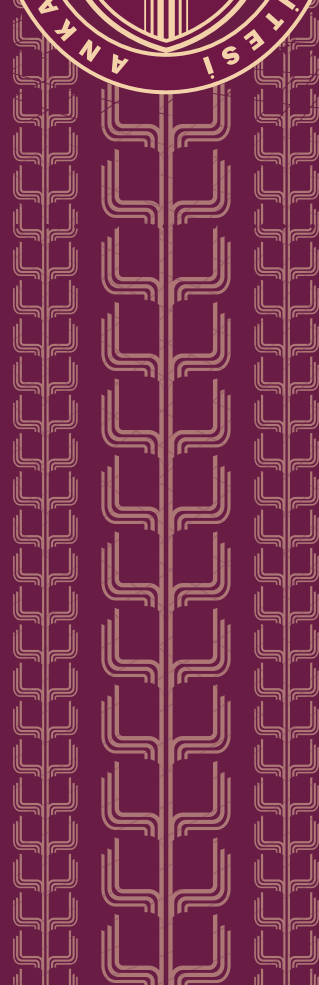
DİZGİ & TASARIM

GRİFFİN [0312 419 16 19]

SANAT YÖNETMENİ

Adem DENİZ

Genç Atebe

EDİTÖRLERDEN

“

EDİTÖRLERDEN

Kıymetli Okurlar,

2021 yılının Haziran ayında ilk sayısını yayınlamaya çıktığımız bu yolculukta dergimizin dördüncü sayısına ulaşmış bulunmaktayız. Yeni sayımızı sizlerin istifadesine sunmanın sevincini yaşarken, bir yanımızın mahzûn kaldığını ifade etmeliyiz. Başta ilk kiblemiz Mescid-i Aksâ olmak üzere pek çok mukaddesâtımızı ihtiva eden Kudüs'ün ve Filistinli kardeşlerimizin uzun bir süredir içinde bulunduğu durum bizlerin de gönüllerini mahzûn ve meşgul etmektedir. “Müslüman; yüzü gülen, kalbi ağlayandır” derdi hocalarımız. Bu itibarla her birimiz ne ile meşgul isek o işi rızâ-i ilâhî için bihakkın ifâ etmeye devam etmemiz ve bir yandan da Kudüs meselesini gönlümüzün iklimi hâline getirerek ilmi olanın ilmiyle, malı olanın malıyla, gücü olanın gücüyle, bu imkânlarla da sahip olmayanın kalbiyle samimi bir duruş sergilemesi hususundaki inancımızı her daim muhafaza etmemiz gerektiğine inanıyoruz. Rabbimizden; Kur'ân-ı Kerim'de bizlere mübarek belde olarak tanıttığı, peygamberler diyarı ve miracın şehri Kudüs'ü ve Filistinli kardeşlerimizi zafere ulaştırmasını niyaz ediyoruz...

Bu ay dördüncü sayısını yayımladığımız dergimiz; dört makale, üç kitap değerlendirmesi, bir hikaye, bir deneme ve üç sanatsal çalışmadan oluşmaktadır.

Dergimizin ilk makalesi “Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak” başlığıyla Zehra Betül Tinkir'e aittir. Çalışmada 1898-1986 yıllarında İstanbul'da yaşamış ve tezhip, hat, minyatür, katı, resim, ebru gibi birbirinden farklı sanat dallarıyla meşgul olması sebebiyle “hezarfen” olarak anılmış bir doktor olan Süheyl Ünver konu edilmektedir. Ünver için “sanatla var olmuş; güzelin peşinden koşmuştur” ifadelerini kullanan Tinkir, çalışmasında Ünver'in hayat serüvenini ana hatlarıyla kronolojik olarak sunmakta, bununla birlikte manevi arayışlarına ve sanat üslubuna da yer vererek kişisel yönlerinin daha iyi tanınmasını amaçlamaktadır.

Bu sayımıza “Yeni Dini Hareketlerin Üye Kazanma Metotları ve Faaliyetleri” adlı makalesiyle katkıda bulunan Maşide Ercan ise bu yazısında, dinî çeşitliliğin arttığı bir dönemde -20. yüzyılda- ortaya çıkan ve son zamanlarda gerek yurt dışında gerekse ülkemizde yaygın faaliyet gösteren Yeni Dini Hareketleri konu edinmektedir. Ercan bu makalede, hareketlerin yayılım hızının yanı sıra, eklektik ve senkretik bir yapı gösteren bu oluşumların; içinden çıkmış olduğu dinler arasından hangi yöntemlerle sivrildiğine değinmektedir. Bunların yanı sıra yazar, bahsi geçen yöntemleri Yehova'nın Şahitleri, Moonculuk, Sayentoloji ve Mormonculuk gibi hareketlerin üye kazanmak için benimsemiş oldukları metot ve faaliyetlere temas ederek örneklendirmektedir.

İhsan Koçak “Ulemâ ve Süfîler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi” başlıklı makalesinde, geçmişten günümüze âlimler arasında ihtilaf mevzu

EDİTÖRLERDEN

hâline gelen tevessül konusunu ele almaktadır. Bu itibarla Koçak, çalışmasında tevessül anlayışının tarihsel arka planına dikkat çekmekte, tevessülü meşrû kabul edenler ile etmeyenlerin delillerini zikretmekte ve söz konusu kişilerin konuya dair görüşlerini ifade ederek bu alanda ittifak edilen hususları tespit etmeye çalışmaktadır.

Bu sayımızın son makalesi “İbn Rüşd’de Din-Felsefe İlişkisi” başlığıyla Merve Nur Bolat’a aittir. Bolat, çalışmasında din ve felsefe için yapılan tanımlamalar üzerinde durarak her iki olgunun insanın var olduğu gündün bu yana ilişkili olduğunu ifade etmekte ve bu fikri çeşitli filozofların bakış açıları üzerinden desteklemektedir. Makalenin devamında din-felsefe ilişkisine dair süregelen tartışmalara özgün bakış açısıyla yeni bir boyut kazandırarak düşünce dünyasına katkıda bulunan İbn Rüşd’ün hayatı ve eserleri ele alınarak, onun din ile felsefeyi çelişmesi mümkün olmayan, aynı kaynaktan beslenen iki dost ve süt kardeş olarak tasvir ettiğine dikkat çekilmektedir. Yazar, din ile felsefenin arasında çelişki gibi görünen mevzuların giderilmesi için de tevil yapılmasının gerekliliğinden söz etmekte ve tevilin hususiyetlerini İbn Rüşd’ün bakış açısıyla dile getirmektedir.

Yazel Dedeoğlu ise dergimize Aykut Alper Yılmaz’ın “*İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*” adlı kitabını değerlendirerek katkıda bulunmaktadır. Dedeoğlu, ana konusunun insan ruhunun maddi bir varlık mı yoksa gayri-maddi bir varlık mı olduğu tartışması olan eserin, teistik dinler, materyalizm ve düalist bakış açılarının karşılaştırmalarına dayandığını belirtmektedir. İnsanın nasıl bir varlık olduğunu anlama gayesiyle kaleme alınan bu eser, yazara göre çok yönlü bakış açılarına sahip oluşunun yanında tartıştığı mevzularla uzun süre güncelliğini korumaya devam edecek gibi gözükmektedir.

Dergimizin ikinci kitap değerlendirmesi ise Beyzagül Atıla’ya aittir. Atıla, yazısında Yaşar Atıla’nın “*Kur’an’ın En’leri Kur’an’ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma*” adlı eserini değerlendirmeye almıştır. Yazar, eserin Kur’an’ın değerlerinin önem ve öncelik sırasının yani “değerler hiyerarşisinin” tespit edilmesinin gerekli olmasına binaen kaleme alınışından söz etmektedir. Yazar, Yaşar Atıla’nın kitabında ele aldığı konu neticesinde Kur’an’ın varlık ve değerlerini; üst-alt, öncelik-sonralık, ehem-mühim, amaç-araç sınıflandırması ile bir değerler skalası üzerinden ortaya koyuşunu değerlendirmekte ve bu konunun önemine vurgu yapmaktadır.

Dergimizin son kitap değerlendirmesinde Şevval Yılmaz, Nurettin Engin Geçtan’ın kaleme aldığı “*İnsan Olmak*” isimli eserini konu edinmektedir. Yılmaz, hayatı anlamlandırmanın insanı anlamaktan geçtiğini ifade etmekte ve eserin yazılma amacını insan davranışlarının altında yatan sebepleri analiz etme ve bu yolla insana karşı olan ön yargıyı yıkma olarak ifade etmektedir.

“8 Thousand and Still Counting ... (About Srebrenica Genocide)” başlıklı İngilizce hikayesiyle Nada Dosti bu sayıda, tarihe acı bir gün olarak geçen Srebrenitsa Katliamı’na dikkatleri çekmektedir. Dosti kaleme almış olduğu bu hikayesinde, en az sekiz bin Boşnak’ın katledilişini ve geride kalanların karşılaşmış oldukları zorlukları, kısa ancak etkileyici bir anlatımla okuyucularla buluşturmaktadır.

Selçuk Güngör dergimizin önceki sayılarında olduğu gibi bu sayımıza da bir deneme yazısı ile katkı sunmaktadır. Güngör “Semboller Diyarı Mekke” başlığıyla kaleme aldığı çalışmasında, “ikram edilmiş şehir” olarak nitelediği kutsal mekânımız Mekke’yi konu edinmektedir. Bilhassa Mekke’nin peygamberler şehri olması yönüne değinen Güngör, bu itibarla yazısında ilk insan ilk peygamber Hz. Âdem (a.s), eşi Hz. Havva; tevhidin sembolü, ülü’l-azm peygamberi Hz. İbrahim (a.s), eşi Hz. Hacer, teslimiyet abidesi oğulları Hz. İsmail (a.s) ve kendilerinden yirmi küsur kuşak ilerideki fahri kâinat

EDİTÖRLERDEN

Muhammed Mustafa'yı (s.a.s) kıssaları ile birlikte ele alarak okuyucuya kısa bir peygamberler tarihi sunmaktadır.

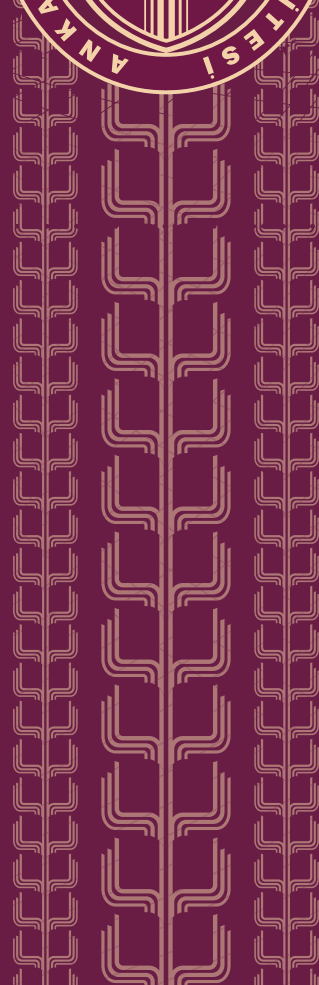
Bu sayımıza Merve Nur Bolat, ebru çalışması; Mevlüde Hüdanur Şağban, tezhip çalışması ve Zehra Betül Tinkir, Kudüs konulu sulu boya çalışması ile katkıda bulunmaktadır.

Dergimize kıymetli yazıları ile katkı sunan öğrenci arkadaşlarımıza, güzel bir yayın hazırlayabilmemiz adına desteklerini ve tecrübelerini hiçbir zaman esirgemeyen ve her aşamada yanımızda olan Doç. Dr. Mehmet Murat KARAKAYA Hocamıza, yazıların değerlendirilmesi aşamasında görüş ve yönlendirmeleriyle bize destek olan Arş. Gör. Muhammed Abdullah HAKSEVER ile Arş. Gör. Ahmet Zahid ÖZCAN'a ve yardımlarını esirgemeyen tüm hocalarımıza teşekkürlerimizi arz ederiz. Genç Atebe'nin sosyal bilimler alanına önemli katkılar sunmasını, ilim dünyasına yeni ufuklar açmasını temenni eder, bir sonraki sayısında değerli katkılarınızı bekleriz.

Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

Editör Kurulu

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

ZEHRA BETÜL TİNKİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, I. Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-0704-612X

zehra.betul19@outlook.com

Geliş Tarihi: 22 Mayıs 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

1. Makale

Atıf/Citation: Tinkir, Z. B. (2023). "Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak". *Genç Atebe Dergisi* 4, 9-19

Özet

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun muhtelif mekânlarında pek çok âbidevî yapı, mezar taşı, türbe, çeşme veyahut mimari açıdan karakteristik özelliklere sahip olan konaklar yıllar içerisinde dönemin siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak değişime uğramıştır. Ahmet Süheyl Ünver 1898-1986 yıllarında İstanbul'da yaşamış, birbirinden farklı sanat dallarıyla meşgul olması sebebiyle "hezarfen" olarak anılmış bir doktordur. Doktorluk mesleğinin yanında tezhip, hat, minyatür, katı', resim ve ebru sanatlarıyla da meşgul olan Ünver bilhassa yeteneğini, kaybolma ihtimali bulunan yapıların resmini çizmek ve hakkında bilinen malumatları toplamak suretiyle kullanmıştır. Kendi varlığını anlamlı hâle getirmek amacıyla bir ömür süren Ünver, tabiri caizse sanatla varolmuş; güzelin peşinden koşmuştur. Bu çalışmada Ünver'in hayat serüveni ana hatlarıyla kronolojiye dikkat edilerek aktarılmaya çalışılmış, tarihî veriler Ünver'in anılarıyla ve ona tesadüf etmiş kişilerin anlatımlarıyla zenginleştirilmiştir. Ayrıca onun manevi arayışlarına ve sanat üslubuna yer verilerek kişisel yönlerinin daha iyi tanınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süheyl Ünver, Sanat, Medeniyet, Kültür, Arayış.

Abstract

During the transition from the Ottoman Empire to the Republic, many monumental buildings, tombstones, tombs, fountains or mansions with architecturally characteristic features in various places of Anatolia, especially Istanbul, have changed over the years depending on the political, social and cultural dynamics of the period. Ahmet Süheyl Ünver was a doctor who lived in Istanbul between 1898 and 1986 and was known as "hezarfen" due to his involvement in different branches of art. Ünver, who was also engaged in the arts of illumination, calligraphy, miniature, solid painting and marbling, in addition to his profession as a doctor, used his talent by drawing pictures of structures that were likely to be lost and collecting known information about them. Ünver, who spent a lifetime aiming to make his own existence meaningful, existed through art, so to speak; He ran after beauty. In this study, Ünver's life adventure has been tried to be conveyed in outline, paying attention to chronology, and historical data has been enriched with Ünver's memories and the narratives of people who came across him. In addition, it is aimed to better recognize his personal aspects by including his spiritual quests and artistic style.

Keywords: Süheyl Ünver, Art, Civilization, Culture, Odyssey.

Giriş

“Herkesin bir mesleği olmalı bir de meşgalesi. O meşgale bütün kültürümüzdür” düsturuyla hayatını imar etmiştir Süheyl Ünver. Yetiştirdiği konakta sevdiklerinin ve dahi kendisinin sıkça hastalanması üzerine doktorluk mesleğini merak etmiş; neticede bu merakının peşinden gitmiştir. Genç bir tıbbiyeli iken Üsküdarlı Hoca Ali Rıza ile yollarının kesişmesiyle artık bir daha engelleyemeyeceği sanat tutkusu gelişmiş; böylelikle hayat boyu kendisine yoldaş olacak meşgalesini ehil kimselerden öğrenmiştir. Sanatın kendisini incelettiğini ve böylelikle rikkat ve dikkat sahibi bir hâle evrildiğini dile getiren Ünver, manevi arayışlar neticesinde Balıkesirli Abdulaziz Mecdi Tolun'a mülâki olmuştur. Hayatının belli aşamalarında karşılaştığı hususiyet sahibi şahıslar; akl-ı selim, zevk-i selim ve kalb-i selim olma yolunda ona rehber olmuşlar; yolunu aydınlatmışlardır.

Bu çalışma Ünver'in hayatını, vasiyetini, sanat üslubu ve manevi arayışlarını konu edinmektedir ve bu bağlamda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ünver'in hayatı birbirini takip eden alt başlıklarla birlikte kronoloji dikkate alınarak yazılmıştır. Ayrıca tarihi verileri sıralarken Ünver'in yaşadığı anılara ve kendi dilinden anlatımlara yer verilerek kronolojik verilerin zenginleştirilmesi hedeflenmiştir. Yazım aşamasında edebî bir dil kullanılmasına dikkat edilmiş; böylelikle kuru bir kronoloji aktarımından kaçınılmıştır. İkinci bölümde Ünver'in vasiyetine yer verilerek onun hayata yüklediği anlam okura aktarılmış; böylelikle okurun da Ünver'in yaşamından kendisine dersler çıkarması amaçlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Ünver'in hayatına anlam katan tasavvuf büyüklerine yer verilmiş; manevi arayışları Ünver'in dilinden aktarılmıştır. Son bölümde ise Ünver'in sahip olduğu birikimler neticesinde gelişen kendine has sanat üslubu aktarılmaya çalışılmıştır.

Buna ek olarak çalışma “bir sanatkâr hayatı nasıl yaşar?” sorusu neticesinde hazırlanmıştır. Bu amaçla Ünver'in hayatı farklı açılardan incelenmiş; gösterdiği bu çabayla neyi murâd ettiği idrak edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın “sanat üslubu” başlığı ele alınırken onun yaptığı suluboya, tezhip vb. çalışmalarını farklı yönlerden incelenmiş, eserlerine aşina olunduktan sonra yazım aşamasına geçilmiştir. Bu bağlamda Süheyl Ünver'i tanıma ve tanıtma yolunda büyük çaba sarf eden talebesi Ahmet Güner Sayar'ın iki kült eserine başvurulmuştur. Çalışmanın büyük çoğunluğunda Sayar'ın eserlerinden istifade edilmiş, Gülbün Mesara'nın aktarımları dikkate alınmıştır. Ünver'in yanında yıllarını geçiren kimselerin kaleme aldıkları eserlerden yararlanmak bu çalışmadaki hata payını azaltmıştır. Ayrıca Ünver'in kendi elleriyle hazırladığı defterlerinden ve talebeleriyle yazıştığı mektuplarından faydalanılmıştır.

Ünver'i daha iyi anlatabilmek amacıyla onunla yapılan röportajlar incelenmiş, talebelerinin katıldığı konferans kayıtları dinlenmiştir.

1. Ahmet Süheyl Ünver'in Hayatı

1.1. Çocukluğu ve İlk Gençlik Yılları

Süheyl Ünver köklü bir ailenin çocuğu olarak İstanbul Haseki'de sanatın ve kültürün derin bir şekilde yaşandığı bir konakta 17 Şubat 1898'de dünyaya gelmiştir. Babası II. Abdülhamid dönemi Posta ve Telgraf Nezâreti İstanbul Muhâberât-ı Umûmiyye müdürü Tirnovalı Mustafa Enver Bey'dir.¹

¹ Ahmet Güner Sayar, “Ahmet Süheyl Ünver”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/350.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

Mustafa Enver Bey bürokrasiyle ilgili olduğu kadar sanatta da nüfuz sahibidir. Öyle ki rikâ‘ stilinde meşk etmekle birlikte, Bahariye Mevlevîhanesi mutribi Mehmed Zekai Dede Efendi'den usul dersi; Hüseyin Fahreddin Dede'den de ney dersleri almıştır.² Annesi ise son dönem İstanbul'unun ünlü hattatlarından Mehmet Şevki Efendi'nin kızı Safiye Rukiye Hanım'dır. Rukiye Hanım, içerisinde hat meşklerinin yapıldığı bir evde kendini geliştirmiş kültürlü bir İstanbul hanımefendisidir.

Estetik zevkleri son derece gelişmiş hususiyet sahibi bir anne ve babanın evladı olarak dünyaya gelen Ünver, nihayet okul çağına ermiştir. Mustafa Enver Bey'in çalışma koşulları nedeniyle Sarıyer'de uygun bir mektep bulunmadığı için eğitimine bir süre evde devam etmiş, 1908 yılında Menbau'l-İrfan'a gitmeye başlamıştır. Henüz 10 yaşındayken 29 Mart 1909 günü babasını kaybeden Ünver, bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Ben on yaşıma gelince babam vefat etti... Bütün bunlar benim ruhumda çöküntü hasil etmedi, yavaş yavaş bunu hazmetmeye başladım. Babamın ölmesine hâlâ müteessirim, ama onun ölmesi benim tavazzuhumda, teşekkülümde birtakım değişikliklere sebep oldu. Hayatı anladım ve insanın kendisiyle ilgili hususları ihmal etmemesi gerektiğini öğrendim. Her şeyi benim kendim yapmam lazım geldiğini anladım.”³

Ünver vefat haberini büyük bir hüznü ile karşılamış ancak bu durum ruhi anlamda bir çöküş yaşamasına mahal vermemiştir. Bugünden sonra ailesine kol kanat germesi gerektiğini anlamış; hayatı kaçırmamak ve kendini ihmal etmemek noktasında sözler vermiştir. Verdiği bu söz hayat boyu hâmişi olmuş; meşgale edinmek noktasında yılları bulacak bir arayışın içerisine sürüklemiştir.

Bir şeyleri kaydetme tutkusu henüz çocukken evlerinde bulunan el yazması kitapların süslemelerini inceleyip taklit etmekle başlamıştır. Bu haslet yıllar geçtikçe bir meleke haline gelmiş ve Ünver bu alışkanlığı nasıl kazandığını şu sözlerle ifadeye koymuştur:

“Çocukluğumdan bu yana babamın not defterini görürdüm. Hatta bunlardan birini yanına almıştı. Bir Cuma idi. Fatihten ilerde Çarşamba'da sevdiği, devrin yüksek âlimlerinden yaşlıca zâtı ziyaretten dönüyorduk. Beyazıt Camii içinden girilen Şeyhülislam Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'ne girdik. Sene 1906. Babam defterine bir el yazması kitaptan yanında taşıdığı hokka ve kalemiyle notlar aldı. İşte hayatımın programı böyle başladı. Artık ben de bu usulü severek benimsedim. Peki, ne yaptım? Okuduklarımı, yaptıklarımı yazmayı esas tuttum.”⁴

Ünver Menbau'l-İrfan'a devam ettiği yıllarda Nazmi Töre'den Arapça dersleri almıştır. Bu dersler hem kendisine ilmî anlamda katkı sağlamış hem de hayatının mihengini oluşturan not alma, bir şeyleri kaydetme alışkanlığını kazandırmıştır.

1911 yılında Menbau'l-İrfan'dan mezun olan Ünver aynı yıl Mercan İdadisi'ne kayıt yaptırmaya hak kazanmıştır. Burada son sınıf öğrencisi iken resim hocası Binbaşı Kemâl Bey, Ünver'in resme olan kabiliyetini keşfetmiş ve Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey ile tanıştırmıştır. Ünver bu tanışmayı şu ifadelerle kaydetmiştir:

² Elif Naime Arslanoğlu, *Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne Bağışladığı Defterlerde İstanbul Notları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

³ Turan Can, “Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898-1986) Kendi Dilinden Kısaca Hayatı”, *Türk Yurdu Dergisi* 318 (Şubat 2014), 72-73.

⁴ Nihal Ağırbaş, “Kendi Gök Kubbeimiz 11. Bölüm Ord. Prof. Süheyl Ünver”, *YouTube* (7 Nisan 2015), 00:04:51-00:05:30.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

“(Kemal Bey) beğendiği bir çalışmamı resim hocası Üsküdarlı Ali Rıza Bey’e gösterip, ‘Hoca ona bir resim yap da götüreyim, görünce hevesi artar, çok kabiliyeti var’ demiş. Bir gün bana derste hayatım boyunca elimden bırakamayacağım bu büyük üstadın hediyesi iki karakalem resmi getirdi verdi. Ne derece sevindiğimi tarif edemem.”⁵

1.2. Tıp Tahsili ve Sanat Hevesi

Mercan İdadisi’nden 1914 yılında mezun olan Ünver aynı yıl Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye’nin öğrenci alacağını işitmiştir. Hatırın sayılır kimselerin aracılığıyla kayıt yaptırmış ancak okulun yatılı olması sebebiyle çok geçmeden okuldan ayrılmaya mecbur kalmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda kendisine bu konu hakkında soru sorulduğunda ruhen askeri tıbbiyeli olduğunu her zaman dile getirmiştir. Tıp tahsiline Dârülfünun Tıp Fakültesi’nde devam eden Ünver 1920 yılında lisans eğitimini tamamlamış; hekimlik ihtisasına ise 1921-1923 yılları arasında Yenibahçe Gureba Hastanesi cildiye kliniğinde başlamıştır.

Süheyl Ünver tıp tahsiline büyük bir özveriyle devam ederken sanatla olan bağını kuvvetlendirmeyi ihmal etmemiştir. Tıp tahsiline başladığı yıllarda babasından kalma bir dua kitabının tezhip süslemelerini incelerken bir beyefendinin dikkat çekmesi üzerine 1916 yılında Medresetü’l-Hattâtîn’den haberdar olmuştur.⁶ Burada dönemin ünlü sanatkârlarını tanıma fırsatı bulmuş; Yeniköylü Nûri Bey’den (Urunay) tezhip, Necmeddin Efendi’den (Okuy) ebru dersleri almıştır. Eniştesi hattat Hasan Rızâ Efendi’den sülüs ve nesih yazılarını meşketmiştir.⁷ Dönemin ünlü sanatkârlarının talebesi olma fırsatı Ünver’e farklı hususiyetler katmıştır. Hoca Ali Rıza’nın tedrisatından geçmek ise onda bir daha söndüremeyeceği sanat tutkusunu alevlendirmiştir:

“Sanat hevesim, hekimlik tahsilim esnasında inkişaf etti. Üsküdarlı Ressam Hoca Ali Rıza Bey’den resim dersi aldım. Medresetü’l-Hattatin’e Tıbbiye’deyken girdim tezhip, hat, minyatür öğrendim. Katı’ ile tanıştım. Sanata heves etmem fena olmadı. İnsanlığa karşı şefkat ve bağlılık hislerim arttı. Sanat beni mütevazı, sessiz ve kaygısız bambaşka bir adam yaptı. Yani ahlakımı düzeltmekte amil oldu.”⁸

Ünver, artık Üsküdarlı Hoca Ali Rıza ile daha derin bir bağ kurmuş tıpkı baba-oğul gibi olmuşlardır. Öyle ki, yanlarından eksik etmedikleri kırkambar çantalarıyla birlikte İstanbul’un muhtelif mekânlarını gezip seyreylemiş, ardından da resmetmişlerdir. Süheyl Ünver bu günleri şu cümlelerle ifade etmektedir: “Birlikte çıkıp resim yapardık. Daima tabiatı yapmamı tavsiye ederdi. Karakalem resmimi pek beğenirdi. Renklerle çalışmayı uzun seneler deneyemedim. Zira onun yaptıkları gibi olmaz diye. Daha cesaretim gelmemişti.”⁹

İki İstanbul âşığının yaşadığı bu kıymetli anlar Ünver’in sanat üslubunun şekillenmesine büyük kaynaklık etmiştir. Öyle ki Ünver, büyük ölçüde hocasının izinden gitmiş, yıllar sonra kaybolacak

⁵ Gülbün Mesara- Mine Esiner Özen, *Süheyl Ünver’in Konya Defterleri* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2013), 10.

⁶ Mesara- Özen, *Süheyl Ünver’in Konya Defterleri*, 10.

⁷ Sayar, “Ahmet Süheyl Ünver”, 42/350.

⁸ Süheyl Ünver, “Doktor Süheyl Ünver’le Mülakat” (İsmet Kerim Yenisey, Görüşme Transkripsiyonu), *Selâmet Dergisi* 2/44 (Mart 1948) 7.

⁹ Mesara- Özen, *Süheyl Ünver’in Konya Defterleri*, 10.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

tarihî mekânların kaydedilmesinde Üsküdarlı Ali Rıza'dan aldığı birikimi kullanmıştır. Ünver hocasına olan ünsiyetini şöyle dile getirmiştir:

“Beni hayatım boyunca koruyan Üsküdarlı Ressam Ali Rıza Bey, her şeyimi medyun olduğum, ahlâkı sanatından da büyük olan hocama doyamadım. Onunla baba-oğul gibi on beş yıl yaşadık. Ben bir rüya gördüm. O rüya hala devam ediyor. Ressam Ali Rıza Bey rüyası. Onun yaşayışı rüya âlemi idi. Onunla geçen on beş senem hayal imiş. Şimdi hakikat oldu. Çok gamlı bir hayatı oldu. Ama bunları yansıtmadı. Usta-çırak hayatı sürdürdük.”¹⁰

Ünver 1924'te başladığı asistanlık hayatına farklı kurumlarda devam etmiştir. Prof. Dr. Akil Muhtar Bey'in destek ve referansıya 1927 yılında kendisine sanat ve tıp alanlarında büyük açılımlar oluşturacak Paris serüveni başlamıştır. Ünver Paris'te Pitik Hastanesi'nde Prof. Dr. Marcel Labbe'nin yanında dahiliye, nütrisyon ve tüp digestif üzerine çalışmıştır. Burada bulunduğu süre zarfında Paris Milli Kütüphanesi'ne giderek tıp, sanat tarihi, tezhip, minyatür ve el yazmaları üzerine çalışmalarda bulunmuştur.¹¹ Ünver Paris'te geçirdiği bu yılları şöyle aktarır:

“...1928-29'larda Paris'e gittim, orada Prof. Marcel Labbe ile tanıştım, onun yanında çalışmaya başladım. Baktım o da resim yapıyor; yaptığı resimleri gösterdi, gayet mükemmel suluboyalar. Burada Salon de Medicienne vardır, her sene ben orada resim teşhir ederim, dedi. Siz de süsleme üzerine çalışıyormuşsunuz, onları da koyalım, dedi. Dediğini yaptım, eserlerim orada teşhir edildi. Bütün bunlar benim fikrimi kuvvetlendiren şeyler oldu...”¹²

Paris'te geçirdiği süre zarfında Ünver kendisine bir muhit oluşturmuş, çok sevdiği memleketinin özlemine merak duyduğu meşgaleler ile ilgilenerek bastırmıştır.

1929-30 yılları arasında Türkiye ile Viyana olmak üzere çeşitli birimlerde görev almıştır. 28 Haziran 1930 günü yapılan sınavda başarı göstererek, aynı gün İstanbul Dârülfünunu Tıp Fakültesi Tedavi Kliniği ve Farmakodinami doçenti, 8 Kasım 1933'te ise Tıp Tarihi Enstitüsü'nün müdürü olmuştur. 1932 yılında Müzehher Hanım ile evlenmiş; 1936'da oğlu Aydın 1940'ta ise kızı Gülbün doğmuştur.

Ünver tıp alanında kaydettiği başarıların yanında 1936'da Medresetü'l-Hattâtîn'in bir devamı olarak açılan Güzel Sanatlar Akademisi'nde minyatür hocalığına başlamış, tıp tarihi hocalığı ile bu görevini sürdürmüştür. Topkapı Sarayı Müdürü Tahsin Öz'ün kendisine teklif etmesi üzerine Topkapı Sarayı'nda bir nakışhâne açılmış, Ünver burada 1954 yılına kadar hocalık yapmış; görevini 18 yıl sürdürmüştür. Süre zarfında Akademi'de bulunan öğrencileriyle birlikte İstanbul'un çeşitli kütüphane ve müzelerinde bulunan tezhip ve minyatür eserlerini bir araya toplamış ve 1952 yılında Topkapı Sarayı'nda bir sergi düzenlemiştir.

Ünver'in tarihî anlamda değer sahibi eserleri kaydetme merakı ve çabası ilerleyen senelerde yaptığı seyahatlerinde de kendisini göstermiş, 1951-52 yılları arasında gittiği Mısır, İran ve Irak gezilerinde bu ülkelerin kıymetli eserlerini hem yazılı olarak hem de resmini çizmek suretiyle defterine kaydetmiştir.

¹⁰ Ahmet Güner Sayar, *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 141.

¹¹ Ceylan Akgün Karaata, *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitimine Katkıları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 19.

¹² Can, “Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898-1986) Kendi Dilinden Kısaca Hayatı”, 73.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

18 Mart 1951'de müdürü olduğu Tıp Tarihi Enstitüsü'ne 2000 kitap, toplamış olduğu 100.000 adet arşivlik malzemeyi bağışlamış ve bir "Dr. Ahmet Süheyl Ünver Arşivi ve Kütüphanesi" kurulmuştur.¹³

1950'li yıllar, Ünver için hem kariyerinde başarıya imza atarak Ordinaryus ünvanını aldığı hem de dağınık hâlde bulunan ve bir hazine sayılabilecek mimari eserleri kaydetme ve etrafa tanıtma çabasıyla geçirdiği bir yıl olmuştur. Bunun için Dâruşşifâ'nın 750. sene kutlamaları hasebiyle Kayseri'ye gitmiş, burada Selçuklu eserlerini tanıttığı bir sergi açmıştır. Tarihin tozlu raflarında kaybolmaması gereken bu birikimin neden kaydedilmesi gerektiğini Ünver, "Şayet Selçuklulardan günümüze 10 tane el yapması defter ulaşmış olsaydı biz bugün Batı'ya karşı daha kuvvetli olurduk. Onlar yapmamış, ben bunları yapmaya, ülkeme vakfetmeye gayret ettim. Ve bu topraklarda geleceğimize mütevazı bir katkıda bulunmak istedim."¹⁴ şeklindeki cümlelerle açıklamıştır. Akabinde Niğde ve Aksaray'ı da ziyaret edip buradaki tarihî eserleri fotoğrafını çekmek veyahut resmini çizmek suretiyle Orta Anadolu Defteri'ni oluşturmuştur. Bu esnada yaptığı suluboya eserleri, süreç içerisinde şu veya bu sebeple kaybolacak mimari eserlerin kaydedilmesinde ve bugüne ulaşmasında çok büyük rol oynamıştır. Ünver sonraki yıllarda Orta Anadolu'da bulunan eserleri tanıttığı bir suluboya sergisi açmış, bu eserlerden herkesin haberdar olmasını sağlamıştır.

1.3. Amerika Serüveni

Ünver akademik çalışmalar yapmak için 1958-59 yılları arasında ailesiyle birlikte gittiği Amerika'da Columbia Üniversitesi'nde ziyaretçi profesör olarak bulunmuştur.¹⁵ Amerika yolculuğuna çıkmadan evvel talebeleri Rauf Tunçay ile Uğur Derman'dan kendisini Amerika'da yalnız bırakmaması için mektuplaşmayı istemiş ve Derman'a "Kardeşim, orada nasıl bunalacağımı tahmin edebiliyorum. Memleketimden alacağım mektuplar beni kendime getirecek, ayakta tutacak. İşte senden istediğim budur, beni mektupsuz bırakmayacaksın."¹⁶ demiştir. Ünver, Amerika'da bulunduğu yıllarda müze ve kütüphanelerde Türk tezyinatına dair araştırmalarda bulunmuş, ülkemiz dışında bulunan hat ve minyatürlerin bir araya getirilerek resimli Türk tarihinin oluşturulmasına öncülük etmiştir. Bu amaçla Paris Milli Kütüphanesi ile Vatikan, Viyana ve Hollanda'daki kütüphanelerde Türk eserlerini tespit etmiştir. Kendisini tıp araştırmaları haricinde meşgul edecek bir uğraş bulmuştur; ancak yine de gurbet hayatı ona ağır gelmiştir. Ünver'in yaşadığı bu günleri kızı Gülbün Mesara şu ifadelerle anlatır:

"...O Amerika'yı hiç sevmedi. Kendini kütüphanelerde avuttu. İşte Public Library'e gitti, Morgan Kütüphanesi'ne gitti, orada Metropolitan Müzesi'nin depolarına indi. Philedelpia'ya geçtik, ağabeyim orada tahsil yapacaktı. Orada Free Library'e de gitmiş, bütün minyatürlü eserleri tespit etmiş. Fakat Amerika'da çok kalamadı, kaçtı. Çünkü Amerika'da kendisini tatmin edecek fazla bir şey bulamadı. O arada 'Cehennemnâme' diye bir defter doldurmuş."¹⁷

¹³ Karaata, *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitimiine Katkıları*, 24.

¹⁴ Ağırbaş, "Kendi Gök Kubbeimiz 11.Bölüm Ord. Prof. Süheyl Ünver", 00:26:30-00:26:50.

¹⁵ Lokman Coşkun, "Rauf Tunçay Arşivindeki Belgeler Işığında Süheyl Ünver'in Amerikan Kütüphaneleri Deneyimi", *Z Dergisi* 5 (2021), 349.

¹⁶ Samiha Uluant Ataman (ed.), *Gurbetnâme Süheyl Ünver-Uğur Derman Mektuplaşmaları* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2018), 21.

¹⁷ Gülbün Mesara, "Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Defter ve Dosyaları" (Mine Esiner Özen, Görüşme Transkripsiyonu), *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi* 415 (Mayıs 2008), 10.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

Müze ve kütüphanelerdeki araştırmalarına devam ettiği esnada Türk yazı ve tezyinatına dair çok fazla sayıda kıymetli esere rastlamış, büyük bir azim ve kararlılıkla eserlerin karakteristik yanlarını defterine çizmek suretiyle kaydetmiştir. Kültür ve medeniyetimize dair kaybolan eserlerin izini sürmenin yanında Ünver, New York'ta Kolombiya Üniversitesi'nde düzenlenen Mevlânâ gecesinde Mevlevîliğin Türk ve İstanbul bünyesinde kültürümüze etkisini anlatmış ve Mevlevîliğe dair topladığı hatıraları Ahmet Yakupoğlu'nun yağlıboya tabloları eşliğinde yayınlamıştır.¹⁸

Amerika'da bulunduğu süre zarfında özellikle kütüphanelere ve burada yer alan arşivlerin çeşitliliğine hayran kalan Ünver, düşüncelerini Rauf Tunçay'a gönderdiği bir mektubunda şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Şu Amerika kütüphanelerinin zenginliği, yalnız kitap değil, gazetelerin kesik makalelerinden bu resimlere kadar yer verilmesi... Bunları da kitaplar gibi tek tek sayıyorlar. Ben bir şey atmayarak ve boyuna toplayarak bir arşiv kurdum. Sizler de Amerika'da olduğu gibi bir arşiv kurun. Burada da tasnif olunmamış şeyler çok. Amma durmadan çalışıyorlar. Sizler de bir şey atmayın ve toplayıp kutular içinde tasnif edin. Amerika'da şehir şehir dolaşarak Türk eserlerini aramak için seneler lâzım... Ben iki şehirde bulduklarımın başa çıkamadım. Hayretler içindeyim."¹⁹

Amerika serüveni Ünver'in oldukça istifade edeceği bir deneyim olmuş, kendisine yeni arayışlar ve kapılar açmıştır. Oradan aldığı ilhamla sayısını kendisinin bile tam hatırlayamadığı yeni defterler oluşturmuş, Türkiye'ye dönünce beraberinde getirdiği bu arşivi meraklılarına ve sevenlerine kavuşturacağını belirtmiştir. Vatanından ve muhitinden ayrılmak başlangıçta zor gelse de Amerika, Ünver'e yeni bir çalışma azmi kazandırmıştır. Bu yeni soluk hiç şüphesiz sanatına ve hâlet-i ruhiyesine yansımış; bu hususta Tunçay'a gönderdiği bir mektubunda şöyle sözler sarf etmiştir:

"15 ay sürecek Amerikan hayatımda 15 sene müddet de oturabilsem, göreceklerimi gördüm sayılamam ammâ çok istifade ettim. Kendime dönmem bir egoistlik değil noksanlarımı kendi bünyemiz çevresinde tamamlamak. Zira çok noksan taraflarım varmış. Beni avdetle daha sessiz, daha verimli çalışıyor görürsen şaşma. Benim gözümün ve kulağımın süzgeçlerinden her şeyi geçirmedim. Buna emin olun. Fakat muazzam bir ufuk genişliği içindeyim."²⁰

1.4. Amerika Sonrası İstanbul

1959'da Amerika serüveni son bulan Ünver Türkiye'ye dönmüş, Amerika'daki kütüphanelerde büyük bir titizlikle tesadüf ettiği Türk kültür ve tezyinatına dair eserler hakkında topladığı bilgileri düzenlemeye koyulmuştur. Nihayetinde gerek minyatür gerekse Türk çiçek motiflerine kadar farklı alanlarda yaptığı çalışmalarını bir sergide sevenleri ile buluşturmuştur. 1960'lı yıllar Ünver için çok sevdiği İstanbul'unu karış karış gezerek, gördüğü bir abidevi yapıyı defterine kaydederek ve öğrencilerini bu mirastan haberdar kılarak geçmiştir.²¹ Bu gezilerde kendisine hoş gelen bir kareyi resmetmek için hemen kırkambar çantasından suluboya paletini ve kağıdını çıkarır, çizmeye başlardı. Kendisini izleyen meraklı gözlere aldırmadan çizimine odaklanır yüreğinde taşıdığı, etrafında gördüğü

¹⁸ Ataman, *Gurbetnâme Süheyl Ünver-Uğur Derman Mektuplaşmaları*, 48.

¹⁹ Coşkun, "Rauf Tunçay Arşivindeki Belgeler Işığında Süheyl Ünver'in Amerikan Kütüphaneleri Deneyimi", 351.

²⁰ Coşkun, "Rauf Tunçay Arşivindeki Belgeler Işığında Süheyl Ünver'in Amerikan Kütüphaneleri Deneyimi", 350.

²¹ Arslanoğlu, *Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne Bağışladığı Defterlerde İstanbul Notları*, 13.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

güzellikleri kaydetme tutkusu diğer her şeye galip gelir, adeta zaman dururdu. Hocası Ali Rıza Bey'den aldığı birikimi ve mirası yanında gezen talebelerine aktarır; İstanbul'u talebelerine de sevdirirdi.

İstanbul'un kültürel ve tarihî kimliğini yazarak ya da çizerek korumaya çalışan Ünver, Anadolu'daki miras için de aynı çaba içerisine girmiştir. Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Konya, Afyon, Çankırı, Kastamonu, Edirne, Karaman ve Bursa gibi şehirleri ziyaret etmiş; topladığı bilgileri ve çizdiği resimleri bir defter oluşturmak suretiyle bir araya getirmiştir.²² Ziyaret ettiği şehirlere geliş amacı değişiklik gösterse de muhataplarına mutlaka şehirleri hakkında bilgi vereceği konferanslar düzenlemiştir. Ünver, gezileri esnasında abidevi yapıları ziyaret etmekle birlikte muhakkak kütüphanelere uğramış ve şehrin manevi muhafızlarına selam vermeyi ihmal etmemiştir.

1960'lı yılların sonlarına doğru İstanbul Üniversitesi'nin görevlendirmesiyle Roma, Hollanda ve Londra'ya gitmiştir. Tıpkı diğer seyahatlerinde olduğu gibi kütüphaneleri, müzeleri ve önemli yapıları gezmiş, buralar hakkında defterler hazırlamış, Türk kültürü ve tezyinatına dair ne bulduysa kaydetmiştir.²³

1.5. Sanat Atölyesi ve Vefatı

Ünver, İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden 1 Ağustos 1973 yılında emekli olmuş ancak Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Enstitüsü'nde öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir. Enstitüyü daha çok şahsi sanat atölyesi olarak kullanan Ünver, burada çeşitli sergilere göndermek üzere talebeleriyle birlikte sayısız eser üretmiştir. Adeta ikinci evi gibi kullandığı bu atölyede öğrencilerine sanatın teori ve pratiğiyle ilgili bir rehberlik yapsa da asıl yönlendirmesini kaybolmaya yüz tutmuş tarihî mirasın izini sürmek, peşinden gitmek noktasındaki teşvikleriyle yapmıştır. Ünver herkese müspet bir tutumla yaklaşmış, herkesi kendisinden üstün görmüştür. "Allah yolunda ve indinde talebe hocadan büyüktür" düsturuyla talebelerine karşı hitabında özenli olmuştur. Herhangi bir hoşnutsuzluk durumunda kırıp dökmeden cümle içine zekice yerleştirilmiş uyarılarla durumu düzeltmiştir.

1980'lerin başında birtakım sağlık sorunları nedeniyle eski çalışma temposu iyice yavaşlamıştır. 13 Kasım 1985 yılında rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmıştır. Bu süre zarfında talebeleri Uğur Derman ile Çiçek Derman onu yalnız bırakmamış, hocalarının zihnini ve kalbini çok sevdiği muhitinden getirdikleri haberlerle rahatlatmışlardır. Ünver doktorların çabaları ile birkaç ay sağlık sorunu geçirmeden yaşamaya devam etse de 14 Şubat 1986 günü rahatsızlığının nüksetmesiyle vefat etmiştir. Cenazesi 17 Şubat'ta Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde yapılan bir törenle Fatih Camii'ne götürülmüş, cenaze namazının ardından Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'ne defnedilmiştir.

2. Ünver'in Vasiyeti

"Beni sakın öldü sanmayın. Bütün hayatımın yaşanmış seneleri Süleymaniye Kütüphanesi'nde Türk kültürü arşivimle binlerce not ve hatıra defterlerimin içinde. Mündericat ve resimlerim emrinize âmâde. Ben hayatımda Tanrı'nın lütfu büyüklerim, eş ve dostlarımla tevaccüh ve

²² Karaata, *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitimine Katkıları*, 27.

²³ Arslanoğlu, *Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne Bağışladığı Defterlerde İstanbul Notları*, 15.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

dualarıyla cidden bahtiyar bir ömür sürdüm. Darısı dostlar başına. Benim için konuşmalar yapmağa lüzum yok. Ama Süleymaniye ve Ankara'da arşivimden programlı uğraşların lüzumuna dair konuşun. Kabir ziyaretlerine lüzum yok. Benim yazdıklarımından bahsetmeyin. Seçtiğim konular üzerine laf olsun diye konuşmayın. Onları ve şimdiye kadar akledemeyerek üzerinde durmadığım ilginç konularımı bensiz olarak benimseyin. Boş vakit geçirmeyip benim gibi her şeyi değerlendirin. İnanın ki diğer insanları bıktırarak kadar çok yaşarsınız. Boş geçen her vakit sizleri ölüme götürür. Acıyın kendinize.”²⁴

3. Ünver'in Manevi Arayışları

Hayatını anlamlı yaşamaya adanmış ve döneminin hezarfenlerinden olan Ünver, akl-ı selim, zevk-i selim ve kalb-i selim sahibidir. Çok küçük yaşlardan itibaren ailesinin teşviki ve ona ayrıcalıklı bir muhit miras bırakmaları sebebiyle kendisini ilim öğrenmeye adanmış, alanında yetkin bir tıbbiyeli olmuştur. Bu onun akl-ı selim oluşunun bir örneğidir. Küçük bir çocuk iken dahi yüreğinde bir potansiyel olarak bulunan çizme, boyama, kaydetme isteği hayatında bulunan önemli isimlerin ufak dokunuşlarıyla ve ilerleyen yıllarda da hususiyet sahibi kimselerin hayatına dahil olmasıyla birlikte estetik bir hâl kazanmıştır. Şüphe yok ki bu dokunuş, onun zevk-i selim yönünü besleyen bir girişim olmuştur. Onu kalb-i selim sahibi olmaya yönlendiren şey ise manevi arayışları ve iz sürmeleridir.

Ünver hakkında kaleme alınan çalışmalarda, onun herhangi bir konu hakkında sohbet ettiğinde veyahut yazdığı defterlerinde muhakkak değindiği bazı tasavvuf büyükleri bulunmaktadır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Kuşadalı İbrahim Efendi, Ahmed Amiş Efendi ve Balıkesirli Abdulaziz Mecdi Tolun onun hayatında manevi arayışlarına yön veren veli kimselerdir.

Amiş Efendi, Mustafa Enver Bey'in Tırnova'dan hocası ve hemşehrisidir.²⁵ Ünver'in Amiş Efendi ile tanışıklığı küçük yaşlara dayanmaktadır. Ailesi Amiş Efendi'yi ziyaret ettiğinde Ünver elini öpmüş, kendisinden şöyle bir dua almıştır: “Bu çocuk büyür gider, beni unutmaz.” Bir sözü daha var: “Bu çocuk hayatta asla pişman olmaz”²⁶. Aradan yıllar geçmesine rağmen Ünver, efendi hazretlerini unutmamış sözlerini derlediği bir “Amişnâme” isimli defter hazırlamıştır. 1920'li yıllarda Ünver'in Amiş Efendi'nin sohbetlerine katılması kronolojik anlamda mümkün görünmektedir. Ancak Ünver'in babası yeni vefat ettiği için annesi, kendisini korumak adına onun bir tekkeye intisap etmesini yasaklamıştır.²⁷ Bu yüzden ki Ünver, Amiş Efendi'nin sohbetine katılma imkânı bulamamıştır.

9 Mayıs 1920 yılında Fatih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi'nin vefatı sebebiyle cenaze namazını Abdülaziz Mecdi Efendi kıldıracaktı. Ünver ile arkadaşı bu cenazeye iştirak etmek için yol alırken birden Mecdi Efendi ile karşılaşır. Ünver'in arkadaşı büyük bir ihtiramla Mecdi Efendi'nin ellerine sarılır ve ondan dua alır. Aradan çok geçmeden duanın kabul olduğunu gören Ünver çok etkilenmiştir. Bu karşılaşma ile Ünver, Mecdi Efendi'nin manevi iklimine intisap etmiştir. Balıkesirli Abdulaziz Mecdi Efendi, Ünver'in sohbet şeyhidir ve kendisinden şöyle bahseder:

²⁴ Mesara, “Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Defter ve Dosyaları”, 9.

²⁵ Sayar, *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler*, 15.

²⁶ Sayar, *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler*, 103.

²⁷ Arslanoğlu, *Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne Bağışladığı Defterlerde İstanbul Notları*, 17.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

“...Mecdi Efendi çok kıymetli, büyük adam. Ben onun nüsha-ı sânisiyim. O benden görüyor, işitiyor...”²⁸, “Mecdi Efendi benim rûhî babam. Bir tekke şeyhi değildi. Ben 22 yıl onun sohbetinde bulundum. Siz nasıl tezhiple uğraşıyorsanız, Mecdi Efendi de 22 yıl benimle nakış işler gibi meşgul oldu.”²⁹

Bu beraberlik Mecdi Efendi'nin vefatına kadar devam etmiştir. Ünver vefat haberini büyük bir teessür ile karşılamış, bundan sonra manevi yolculuğuna yalnız devam etmiştir. Abdulaziz Mecdi Efendi, manevi anlamda Ünver'e rehberlik etmekle birlikte evliliğine de vesile olmuş, Aydın ve Gülbün Ünver'in ismini koymuştur. Dolayısıyla Mecdi Tolun, Ünver'in hayatına her bakımdan mâl olmuş, onu kalb-i selîme yol alması noktasında yönlendiren önde gelen isimlerden olmuştur.

4. Ünver'in Sanat Üslubu

Ahmet Süheyl Ünver, çalışmanın başında da belirtildiği gibi son derece kültürlü ve sanatsal açıdan da fazlasıyla kabiliyetli olan bir anne ve babanın evladıdır. Onun sanata yetkinliği bir anlamda ırısı, bir anlamda da içerisinde bulunduğu muhitin etkisiyle oluşmuştur. Ünver çok küçük yaşlardan itibaren güzeli görerek büyümüş ve güzelin farkındalığına varmış; böylece estetik zevkleri oluşmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda Medresetü'l-Hattâtîn'e de başlamasıyla yüreğinde bir potansiyel olarak bulunan estetik zevkleri, şahsi bir sanat üslubuna dönüşmüştür. Necmeddin Okyay, Yeniköylü Nuri Bey, Hasan Rıza Efendi gibi isimlerin dizinin dibinde olmuş, hocaları Ünver'i adeta bir mücevher gibi işlemiş, yetiştirmiştir. Genç bir tubbiyeli iken yollarının Üsküdarlı Hoca Ali Rıza ile kesişmesi onun hayatında bir dönüm noktası olmuş, artık kendisini hocasının mahir ellerine emanet etmiştir.

Ünver, hayatına mâl olan bu hususiyet sahibi şahıslarla tanışarak kendini inşa etmiştir. İstanbul'un yitip gitmeye yüz tutmuş güzelliklerini kaydetme çabası Ünver'i sanat için sanat yapmaktan, tarihi kaydetmek için sanat yapmaya yönlendirmiştir. Bu yüzdendir ki Ünver pek çok sanat dalını deneyimlemiş; ancak güzel İstanbul'unu koruma isteği herhangi bir sanat dalında derinleşmesini az da olsa engellemiştir. Bu bağlamda Ünver, Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'dan “resim çizmeyi” öğrendikten sonra kaybolmaya yüz tutmuş tarihin, mimarinin ve güzelin peşine düşmüştür. Yanına kırkambar çantasını alıp mekân fark etmeksizin ecdâd yadigarı âbidevî eserleri çizmeye başlamıştır. Ünver, bu amaçla çizdiği çalışmalarının herhangi bir sanatsal gaye gütmemediğini ve bu çalışmaların bir sanat eseri sayılamayacağını belirtmiştir. Asıl amacının yitip giden İstanbul sokaklarını ve yapılarını kaydetmek olduğunu eklemiştir. Ancak Ünver, her ne kadar bu resimlerin bir sanat eseri mesabesinde olmadığını ifade etse de ona yıllar sonra tesadüf eden sanatseverler için bu çalışmalar rafine bir zevkin ürünüdür. Resimlerde kullandığı renkler, oran-orantı, perspektif ve canlılık adeta Ünver'in gözünden o kareyi yansıtmaktadır.

Sonuç

Ahmet Süheyl Ünver, sahip olduğu müktesebâtıyla hiç şüphesiz çağının hezarfenlerindedir. İçerisinde bir kuvve olarak bulunan yeteneği ve ilgiyi küçük sayılabilecek bir yaşta keşfetmiş, harekete

²⁸ Sayar, *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler*, 126.

²⁹ Sayar, *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler*, 260.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kendi Hayatının Müzehhibi Olarak Süheyl Ünver'i Tanımak
| *Getting to Know Süheyl Ünver as The Illuminator of His Own Life*

geçmiş ve işlemiştir. Bu farkındalığı; doğduğu, büyüdüğü muhit ile alakalı olsa da Ünver, daima bir meşgale bularak kendine ve ilgilerine kayıtsız kalmamıştır. Uğraştığı meşgalelerini hayatının en önemli kazancı olarak görmüş ve bunları kültürün bir parçası olarak kabul etmiştir. Sahip olduğu doktorluk mesleğindeki başarısını yaptığı tezhip, ebru, suluboya sanatlarına borçlu olduğunu kendi sözleriyle ifade etmiş, çevresine; onu tanıyan ya da tanımayan binlerce kişiye bir meşgale sahibi olmalarını tavsiye etmiştir. Ünver için İstanbul bir incidir. Çok sevdiği bu şehrin yapılarının, mezar taşlarının, manzaralarının daima koruyucusu olmuş; eserlerinde sevdiği İstanbul'u resmetmiştir. Ne var ki dönemin zihniyeti bu güzide şehrin yapılarına da yansımış, âbidevî eserler bir bir yok olmaya başlamıştır. Ünver bu noktada sanatını ve sahip olduğu kabiliyetini yok olmak üzere olan bu güzellikleri kaydetme noktasında kullanmış; bu eserlerden arşiv oluşturmuştur. Ünver'in güttüğü bu dava bir tek İstanbul için değil; Anadolu'nun her bir şehri hatta ve hatta seyahat ettiği ülkeler içindir. Bu bağlamda sayıları binleri bulan defterler oluşturmuş, her gittiği ülke veya şehirde muhakkak Türk kültüründen izler bulabileceği birtakım araştırmalar yapmıştır. Kongreler, sergiler, sempozyumlar düzenlemiştir. Ünver, kızı Gülbün Mesara'ya verdiği tavsiyelerde olduğu gibi kalbinin en kıymetli köşesinde, içerisine hüznün ve üzüntünün asla giremediği, kendisine ait olan, orada; kendi dünyasında insanlara hizmet eden bir şahıs olmuş, vefatına kadar bu düsturla hayatını sürdürmüştür.

Kaynakça

- Ağırbaş, N. "Kendi Gök Kubbemiz 11. Bölüm Ord. Prof. Süheyl Ünver". YouTube. 7 Nisan 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=n58baHDqGys>
- Arslanoğlu, E. N. *Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne Bağışladığı Defterlerde İstanbul Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ataman, S. U. (ed.). *Gurbetnâme Süheyl Ünver-Uğur Derman Mektuplaşmaları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2018.
- Can, T. "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898-1986) Kendi Dilinden Kısaca Hayatı". *Türk Yurdu Dergisi* 318 (2014), 71-76.
- Coşkun, L. "Rauf Tunçay Arşivindeki Belgeler Işığında Süheyl Ünver'in Amerikan Kütüphaneleri Deneyimi". *Z Dergisi* 5 (2021), 349-354.
- Karaata, C. A. Ord. Prof. Dr. *Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitime Katkıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Mesara, G.- Özen, M. E. *Süheyl Ünver'in Konya Defterleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2013.
- Mesara, G. "Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Defter ve Dosyaları" (Mine Esiner Özen, Görüşme Transkripsiyonu). *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi* 415 (2008). 6-12.
- Sayar, A. G. "Ahmet Süheyl Ünver". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/350. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Sayar, A. G. *Ahmet Süheyl Ünver'le Sohbetler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.
- Ünver, S. "Doktor Süheyl Ünver'le Mülakat" (İsmet Kerim Yenisey, Görüşme Transkripsiyonu). *Selâmet Dergisi* 2/44 (1948), 71-77. <https://katalog.idp.org.tr/pdf/3585/6876>

Yeni Dini Hareketlerin Üye Kazanma Metotları ve Faaliyetleri

Member Recruitment Methods and Activities of New Religious Movements

MAŞİTE SEBAHAT NUR
ERCAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-7854-5145

masitesebahatnur.ercan@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 12 Mayıs 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

2. Makale

Atıf/Citation: Ercan, M. S. N. (2023). "Yeni Dini Hareketlerin Üye Kazanma Metotları ve Faaliyetleri". *Genç Atebe Dergisi* 4, 20-25

Özet

Dini çeşitliliğin arttığı bir dönemde 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Yeni Dini Hareketler, insanlığa diğer dinlerden farklı ve yeni bir yaşam tarzı sunmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Yeni Dini Hareketler, kısa bir süre içerisinde küresel bir olgu olmayı başarmış ve özellikle son elli yılda dünya gündeminde sıkça yer almaya başlamıştır. Ülkemizde de çeşitli faaliyetlerle ön plana çıkan bu hareketlerin hızlı bir şekilde yayılmasında sosyolojik, ekonomik, teolojik, psikolojik ve daha birçok açıdan çeşitli sebepleri sıralamak mümkündür. Ancak biz bu çalışmada daha çok Yeni Dini Hareketlerin gerek eklektik gerekse senkretik olarak içinden çıkmış oldukları dinler arasında nasıl sivrildiği yanında üye kazanmak için genel olarak benimsedikleri yöntem ve faaliyetler üzerinde durmayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Din, Yeni Dini Hareketler, Yöntem, Üye, Misyonerlik Yapılanmaları.

Abstract

New Religious Movements, which emerged in the second half of the 20th century at a time when religious diversity increased, aimed to offer humanity a new and different lifestyle from other religions. In this direction, New Religious Movements have managed to become a global phenomenon in a short time and have started to appear frequently on the world agenda, especially in the last fifty years. It is possible to list various sociological, economic, theological, psychological and many other reasons for the rapid spread of these movements, which come to the fore with various activities in our country. However, in this study, we aim to focus on how the New Religious Movements stand out among the religions they emerged from, both eclectically and syncretically, as well as the methods and activities they generally adopt to gain members.

Keywords: Religion, New Religious Movements, Method, Member, Missionary Structures.

Giriş

Yeni Dini Hareketler (YDH'ler) 20. yüzyılın ikinci yarısında; Modernizm, sekülerleşme, subjektivizm, bireycilik, hazcılık, küreselleşme gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır.¹ Özellikle ilk dönemlerde Batı dünyasında yayılım gösteren Yehova'nın Şahitleri, Moonculuk, Sayentoloji ve Mormonculuk gibi YDH'ler kısa sürede tüm dünyada ses getirmiş, ülkemizde de karşılaştığımız çeşitli gruplar arasında yer almaya başlamıştır. Bu tür grupların nasıl taraftar kazandıkları, bu kişileri kazanırken hangi metotları uyguladıkları ve uzun vadede nasıl bünyelerinde barındırmayı başardıkları hususu ortaya çıktıkları ilk dönemden bu yana tartışılan konular arasında yer almaktadır. Hareketlerin muhtelif sayılarda olması ve sahip oldukları çeşitli özelliklere bakılacak olursa yöntemler farklılık arz etmekle beraber, tüm hareketler için geçerli olan temel birtakım yöntemlerin varlığından söz etmek mümkündür.

Bilindiği gibi YDH'ler genel olarak eklektik ya da senkretik yapılar olduğu için klasik dinlerden ayrılarak yeni bir yapılanmaya gitmişlerdir. Bu durum onları geleneksel dinlere rakip konuma getirmiştir. Kimi köklü dinler bu yapıları etkisi altına alarak yok etmeye çalıştıysa da YDH'ler taraftar kazanma stratejileri ile toplumda yer edinmeye çalışarak bu durumu bertaraf etmeye çalışmışlardır.

İnsan tabii olarak karşılaştığı her yeni düşünceyi şüphe ile karşılamakta, kabul ettiği her yeni tutumu da önceki inanç ve tutumları ile uyumlu, ahenkli ve tutarlı olacak yönde benimsemektedir.² Tüm bunların farkında olan YDH liderleri ilk olarak insanlardaki şüphe ve tedirginlikleri giderme yoluna gitmişlerdir. Böylelikle insanları ikna ederek kendilerine bağlamak için uyum ve benzerlik hususlarını dikkate alan stratejiler geliştirmiş ve bu şekilde davet çalışmaları yürütmüşlerdir. Bu çalışmada ise üyelerinin mevcudunu artırma amacına yönelik faaliyet yürüten Yehova'nın Şahitleri, Moonculuk, Sayentoloji ve Mormonculuk gibi Yeni Dini Hareketler ve diğer YDH'lerin üye elde etme yöntemlerine temas edilecektir.

1. Misyonerlik Yapılanmaları

Terim olarak, Hristiyanlığın yayılması için yapılan sistematik davet faaliyetleri şeklinde açıklanan misyonerlik,³ YDH'lerin büyüyebilmek için ihtiyaç duydukları ve aynı zamanda tüm taraftar kazanma yöntemlerini de içine alan bir faaliyet türüdür. YDH'ler için sahip oldukları misyoner kitle büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu kitle ne kadar çok çalışırsa hareket o kadar hızlı büyümektedir.

Kimi hareketlerde herkes misyoner olamazken Ahir Zaman Azizleri olarak da bilinen Mormonlar'da "her üye bir misyonerdir."⁴ Dolayısıyla bu anlayışa paralel olarak güçlü bir misyoner ağına sahip olan hareket, her yıl misyonerlik eğitimi verdiği binlerce genci misyonerlik faaliyeti yapmak amacıyla çeşitli ülkelere göndermektedir. Misyonerlik faaliyetleri ile ön plana çıkan bir diğer hareket ise Yeho-

¹ Süleyman Turan- Faruk Sancar (ed.) *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 27-46.

² Hasan Arslan, "Dini Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 / 1 (Mart 2009): 84.

³ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2021), 6/58-60.

⁴ Hareketin öncü liderlerinden David O. McKay'ın sloganı (1873-1970).

va'nın Şahitleridir. Amerika'da açmış oldukları Gilead Okulu'nun amacı nitelikli misyonerler yetiştirmektir. Dünyanın çeşitli yerlerine gönderilen ve "müjdecî" olarak adlandırılan bu misyonerler, yıllık olarak yapmış oldukları çeşitli misyonerlik faaliyetlerini rapor olarak üst birimlerine iletmektedir.

Misyonerlerine kalabalık yerlerde gerek ilahiler söyleterek gerek kitap dağıtımını yaptırarak faaliyet yürüten bir başka grup da Krishna Hareketidir. Bu faaliyetler sırasında para da toplayan misyonerler, tapınağa ve kendilerine yetecek kadar gelir kazandıklarını belirtmektedir. Moonculuk ise misyonerlik çalışmaları ile tanınan bir diğer harekettir. Bu hareketin amacı yeryüzünde Tanrı'nın krallığını inşa etmek olduğu için misyonerlik faaliyetleri hareketin belkemiğini oluşturur. Diğer misyonerlerde olduğu gibi Moon misyonerler de temiz ve özenli giyinen, bununla beraber yüzünden gülümsemeyi eksik etmeyen kimselerdir. Çeşitli sayılardaki bu misyoner toplulukları; toplu taşıma için kilit yerler olan kalabalık mekanlarda, okullarda, kafelerde ve daha birçok yerde yayılım gösterirler.

2. Sosyal Yapı ve İlişkiler

YDH'lere üye olanlar hakkındaki genel yargılardan birisi, bireylerin önceden tanışmış oldukları kişiler aracılığıyla hareketlere yöneldikleridir. Stark'ın ifadesiyle "*insanlar YDH'lere, grubun inançlarını ve ritüellerini birdenbire çekici bulduklarından dolayı katılmazlar.*"⁵ Yani gruba dahil olan kişilerle olan sosyal ilişkiler diğer insanları gruba dahil olmaya yönlendiren ana etkenlerdendir. Moon Tarikatı hakkında yapılan bir araştırmada, gruba yeni katılanların ekseriyetinin, eski üyelerle ilişkileri dolayısıyla harekete dahil oldukları görülmüştür. Yani buna göre dini oluşuma bireyi yönlendiren etkenin, oluşumun fikirlerinden ziyade bireyin sahip olduğu sosyal ilişkiler olduğu göze çarpmaktadır. Sosyal ilişkiler sadece taraftar elde etmede değil aynı zamanda bu taraftarların hareketlere bağlılıklarını sürdürmede de etkili olan bir faktördür. Zira Moonculuk ile ilgili yürütülen bir araştırma, kurucu ile akrabalıkları bulunanların hareketten ayrılma oranlarının düşük, belli bir yakınlığı olmayanların ayrılma oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Söz konusu araştırmaya göre grubun üyelerinin sosyal ilişkilere bağlı olarak artma ya da azalmaya maruz kaldığı görülmektedir. Bir diğer grup olan Mormonlar yürütmüş oldukları misyonerlik faaliyetlerinde sosyal ilişkileri oldukça önemsemiş, bu yüzden hareket liderleri misyoner kılavuzlarına bu hususun önemine binaen dikkat çekici maddeler eklemiştir. Yine Sayentoloji Kilisesi'ne dahil olanların birçoğunun hareket ile görüşmeye başlama hikayelerinin aile ya da arkadaş çevresine dayandığı görülmektedir. Verilen misallerden de anlaşılacağı üzere YDH'ler için sosyal münasebetler ve bunların korunması üye elde etme noktasında büyük önem arz etmektedir.

3. Karizmatik Liderlerin Etkisi

YDH'lerin mutlak hakikati temsil ettiği ve modern çağın aydınlatıcısı olduğuna inandıkları bir karizmatik liderin etrafında toplanarak bir cemaat oluşturma gayretinde oldukları aşıkardır.⁶ Bu liderler; sıra dışı tecrübeleri olan, geleceği öngören ve vizyon görme gibi özellikleri olduğu düşünülen

⁵ Süleyman Turan, Sema Nur Uzun, "Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri". Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 18 / 3 (Aralık 2018): 144.

⁶ Emine Battal, "Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 / 8 (Aralık 2015): 193-200.

kişilerdir. Bahsedilen özelliklere sahip karizmatik bir otorite, yeni bir hareketin doğması ve gelişmesinde kilit rol oynamaktadır. Hare Krishna'nın lideri Swami Prabhupada, Sayentoloji Kilisesi'nin lideri L. Hubbard ve Mormonizm'in lideri J. Smith bu liderlere örnek olarak verilebilir. Genel olarak bu liderlere duyulan aşırı saygı ve tazim, gruba mensup bireyin gerçekleri görmesinin önüne geçmektedir. Çünkü bireyler bağlı oldukları grubun fikirlerine sadık olmuş olsalardı, lider bir hata yaptığında ondan ayrılabilmeleri söz konusu olabilirdi. Ancak adanma hali daha çok bizzat liderin zâtına yönelik olduğu için üyeler hiçbir zaman yanlışları görmemekte, görseler dahi görmezden gelmektedirler.

Liderin kendilerine aktarmış olduğu bilgiyi doğrudan Tanrı'dan aldığına inanan gruplarda, lider yegâne gerçeği temsil ettiği için onun serdetmiş olduğu söz ve emirlere karşı gelmek Tanrı'ya karşı gelmek olarak algılandığı için karizmatik liderin otoritesi sarsılması güç bir konuma yükselmektedir. Bu kişilerin fiilleri ve insanlar üzerinde bırakmış olduğu etkiler abartılarak yaygınlık kazandıkça yeni taraftarların harekete dahil olması oldukça kolaylaşmaktadır.

4. Beyin Yıkama Faaliyetleri

YDH'lere üye olanların nasıl bir haleti ruhiye içerisinde bunu yaptıkları, bundan neden az bir zaman sonra harekettten ayrıldıkları ya da dahil olurken bunu isteyerek mi yoksa beyin yıkama olgusuna bağlı olarak mı gerçekleştirdikleri soru işaretidir. Zira Cennetin Kapısı ve Halkın Tapınağı gibi hareketlerin üyelerinin toplu intihara yönelmeleri ya da Sayentoloji Kilisesi'ne yeni giren kişilerin, bilhassa gençlerin niçin ailelerini ve arkadaşlarını terk ederek kendilerini şanslı ve kurtuluşa ermiş saydıkları ile ilgili olarak yapılan açıklamalar çerçevesinde beyin yıkama teorilerine sıkça başvurulduğu görülmüştür.⁷

Bu bağlamda örnek verilecek faaliyetlerden birisi Genç Eğitim Kampları/Programlarıdır. Bu faaliyet YDH içinde dünyaya gelen kişinin, hareketin prensiplerine uygun olarak yetiştirilmesini ifade etmektedir. YDH'lerin bu uygulamayı benimsemelerindeki amaç, hareket içinde doğan çocukların ileride gruptan uzaklaşmasının önüne geçmek ve buna yönelik olarak çocukları yetiştirmektir. Bu programlarda bireylere tatbik edilen; baskı, şiddet, aç bırakma, hücreye kapatma gibi uygulamaların beyin yıkama metotlarıyla paralellik arz ettiğini söylemek hiç zor gözükmemektedir.

5. Sevgi Bombardmanı / Love Bombing

Modern dünyada aile ve sosyal çevre ile olan bağların zayıflamış olması bireyselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Böylelikle sosyal münasebetler yapay bir zemine oturmuştur. Bu durum bireylerde yalnızlık ve sevgi eksikliği duygularını ortaya çıkarmıştır. Bireyin bu konudaki ihtiyacının farkında olan YDH'ler durumu fırsata çevirmiş; bireye gerek sözlü gerek fiili olarak onun hep yanında olduklarını lanse etmişlerdir. Sevgi Bombardmanı olarak adlandırılan bu duruma Moon Tarikatının üyelerine, çevrelerine sürekli mutluluk saçmaları için telkinlerde bulunmaları örnek verilebilir. Tanrı'nın Çocukları Hareketi tarafından ortaya konan flört yoluyla karşı cinsi etkileme yöntemleri de yine buna örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Tanrı'nın Çocukları Hareketi'nin bu yöntemle bireylere göstermiş oldukları aşırı itina ve sevgi sayesinde kişileri etkiledikleri, böylelikle harekete binlerce üye kazan-

⁷ M. Ali Kirman, "Beyin Yıkama Teorileri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2004): 108-109.

dırdıkları iddia edilmektedir. Türkiye’de son dönemlerde gündemde olan ve bu yöntemle taraftar toplayan grupların benzer strateji yürüttükleri söylenebilir.

6. Yayın Çalışmaları ve İnternetin Kullanımı

İçinde bulunduğumuz çağda haberleşme ve iletişim olanaklarının ilerleme kaydetmiş olmasıyla beraber bilgilerin paylaşımı oldukça çabuklaşmış ve kolaylaşmıştır. Bu şekilde geçmiştekine kıyasla daha az bir maliyetle dünyanın herhangi bir yerinde basımı yapılan ya da yazılan kitap, kısa bir süre içerisinde diğer dillere çevrilip dünya kamuoyuna sunulabilmektedir. YDH’ler de durumun farkında oldukları için bu imkanlardan maksimum oranda yararlanarak yeni taraftar kazanmanın yollarını aramaktadırlar. Bu minvalde hazırlamış oldukları çeşitli yazılı ve görsel materyaller vesilesi ile vermek istedikleri mesaj, yaymak istedikleri fikir ve reklamlarını daha hızlı bir şekilde duyurmayı hedeflemektedirler. Bu faaliyetleri sadece fikirlerini yayma yanında iyi bir kazanç kaynağı olarak gören ve önemseyen YDH’lerin basın ve yayın faaliyetleri hakkında çeşitli hareketlere ait birçok örnek paylaşmak mümkündür. Bunlardan Hare Krishna Hareketi incelendiğinde; üyelerin vaktinin büyük bir kısmını daha rahat bir şekilde bu faaliyete ayırmaları amacıyla, ebeveynlerin çocuklarını gönderecekleri çeşitli çocuk merkezlerinin tesis edilmiş olduğu görülecektir.

Modern dünyada en etkin olarak kullanılan sosyal platformların başında internet gelmektedir. İnternet aracılığıyla çocuklardan yaşlılara kadar neredeyse herkes birbiriyle rahatlıkla münasebet kurabilmektedir. Bununla beraber birey, çeşitli mecralarda kendisine takdim edilen opsiyonları kabul etme noktasında eskiye nazaran daha özgür davranabilmektedir. Modern dönemin bu imkânlarından yararlanmayı ihmal etmeyen YDH’ler için internet “açık bir pazar” konumuna gelmektedir. Ülkemizde de siteleriyle artık sıkça karşılaşmış olduğumuz YDH’lerin; var olan üyelere bilgi vermek yanında, buluşma ve dini ayinler yapma vb. nedenlerle interneti faal bir biçimde kullandıkları görülmektedir. Diğer yandan bu mecralarda dîni söylemler yanında, günümüz insanının kişisel problem ve gereksinimlerine de cevap verecek nitelikte malzemelerin varlığı da gözden kaçmamaktadır.⁸

Sonuç

20. asırda modernizm, sekülerleşme ve küreselleşme gibi etkenlerle ortaya çıkan Yeni Dini Hareketlerin taraftar toplamak için benimsemiş olduğu yöntem ve stratejilerini ele aldığımız bu çalışma sonucunda hareketlerin en önemli faaliyetinin -diğer faaliyetleri de kapsaması açısından- misyonerlik olduğunu söylemek mümkündür. Misyonerlik faaliyetleri ile büyüme oranları arasındaki paralelliğin farkında olan YDH’lerin eğitim yönünden nitelikli ve tahammül seviyesi yüksek olan üyeleri misyonerlik faaliyetlerinde görevlendirdikleri ve çeşitli mecralarda faaliyet yürütmeleri için destekledikleri görülmüştür. Bunun yanında hareket içinde ve dışında insanlarla sağlam ilişkiler kurmayı ihmal etmeyen YDH’lerin üye toplamak ve bu üyelerin bağlılıklarını korumak için sosyal ilişkilere son derece önem verdikleri gözden kaçmamaktadır. YDH’lerin ortaya çıkması ve büyüme göstermesinde kilit rol oynayan nüfuz sahibi karizmatik liderler ve bu liderlerin direktifleri taraftar elde etme açısından

⁸ Süleyman Turan, Sema Nur Uzun, “Yeni Dini Hareketler ve Online Misyonerlik” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14 /79 (Ağustos 2021), 115.

önemli faktörler arasındadır. YDH'lere mensup olan bireylerin grup içindeki iyi veya kötü talimatlara sorgulamadan boyun eğmesi, gayri ahlâkî ve kanunsuz işlere kolaylıkla müdahil olabilmesi ise bu hareketlerde insanın irade, fikir; tutum ve tavırlarını kontrol etme amacıyla beyin yıkama faaliyetlerinden sıkça faydalandığını göstermektedir. Sevgi bombardımanı sayesinde ise genellikle kadın üyeler vasıtasıyla erkeklerin duygusal olarak etkilenmesi ve bunun devamında harekete katılması için çeşitli davetlerde bulunduğu görülmüştür. Son olarak yayın faaliyetleri ve internet sayesinde çok daha hızlı ve maliyeti düşük yollarla taraftar kazandıkları ve bu yöntemi sıklıkla kullandıklarını söylemekte fayda vardır.

Kaynakça

- Arslan, H. "Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 / 1 (Mart 2009): 77-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46992>
- Battal, E. "Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Aralık 2015): 193-200. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/285872>
- Gündüz, Ş. "Misyonerlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2021.
- Turan, S. - Sancar, F. (ed.). *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla*. İstanbul: Açılım Kitap, 2014.
- Kirman, M. A. "Beyin Yıkama Teorileri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2004): 7-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/583177>
- Turan, S. - Uzun, S. N. "Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (Aralık 2018): 137-174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613580>
- Turan, S. - Uzun, S. N. "Yeni Dini Hareketler ve Online Misyonerlik" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14 /79 (Ağustos 2021), 110-116.

Ulemâ ve Sûfiler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi

Controversialtopivamong Medieval/Racent Age Ulama and Sufis Evaluation of Evidence on The Subject of Tawassul

İHSAN KOÇAK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye.

Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Faculty of Divinity, Department of Sufism, Post Graduate Student.
Ankara, Turkey.

Türü: Makale

ORCID 0000-0003-1702-9937

ihsankocak01@hotmail.com

Geliş Tarihi: 9 Mayıs 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

3.Makale

Atıf/Citation: Koçak, İ. (2023). "Ulemâ ve Sûfiler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi". *Genç Atebe Dergisi* 4, 26-37

Özet

Bu makalede âlimler arasında ihtilaf mevzu haline gelen tevessül uygulamalarına dair meselelerin delilleri ele alınacaktır. Tevessül; hak mezheplerin, farklı itikâdi ekollerin ve düşünürlerin gündemini daima meşgul etmiştir. Geçmişten günümüze bazı ilahiyatçıların, gerek sosyo-kültürel sebeplerle gerekse de gelenek/görenek ve eğitim gibi unsurlardan kaynaklanan farklılıklar sebebiyle tevessülü savunan kitleleri tenkit ettikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik karşısında konu ile ilgili delilleri objektif bir biçimde ele almak daha doğru olacaktır. Bu kısa çalışmada amacımız; tevessül anlayışının tarihsel arka planına bakmak, tevessülü kabul edenler ile etmeyenlerin delillerini zikretmek ve söz konusu kişilerin konuya dair görüşlerini ifade ederek bu alanda ittifak edilen hususları tespit etmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tevessül, Dua, Sünnet, Bidat.

Abstract

In this article, the evidence of the issues related to the anecdote of tawassul practices, which has become the subject of disagreement between Salaf and Sunni scholars, will be discussed. In particular, the subject of tawassul has always occupied the agenda of the right sects, different schools of belief and thinkers. In the past and today, some theologians, both socio-cultural, tradition / custom, education, etc. It is an undeniable fact who defend it, In this short study, our aim is to evaluate the views and evidences of the medieval and modern ulama and mystics who accept and criticize tawassul in an objective way, and then to learn the approaches of the Qur'an and Sunnah discourse on tawassul.

Keywords: Sufism, Tawassul, Dua, Sunnah, Bid'at.

Giriş

Tanrı/ilâh inancı, alem ve insan ilişkisi Hz. Adem'den (as) günümüze kadar hemen hemen her toplumda yaratılmışlığın bir gereği olarak varlığını sürdürülmüştür. Zorunlu olarak sürdürülen bu ilişkinin kaynağının sosyal ve psikolojik etkenlere dayandığını söylemek mümkündür. Zorunlu olan bu ilişkinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bireylerin Yaratıcı ile olan ilişkisinde farklı yollara başvurdukları bilinen bir gerçektir. İslâm'da; dua, ibadet veya Allah'a yakın olduğu kabul edilen bir şahsın, kişiyi yaratana yaklaştırdığını ve yaratıcısını hatırlattığını rahatça ifade edebiliriz. Ancak bu yaklaşımın bazı ekoller tarafından kabul görülmeyip tenkit edildiğini ve hatta tenkitlerin şirk ithamına vardığını da ifade etmek gerekir.

Tevessül, daha çok tasavvuf ve kelâm ilimlerinin ilgi alanına giren ve bu disiplinlerce tartışma konusu yapılan bir kavramdır. Tevessül kavramının tartışma konusu olmasının öncelikli sebebi, “vesile” ve “tevessül” kelimelerinin Kur’ân ve hadislerde geçen kavramlar olması ve mezkûr âyet ve hadisleri anlama ve yorumlama ihtiyacı” şeklinde olabilir. İkinci olarak ise, tasavvuf ve kelâm ilminin muhteva bakımından Allah-insan ilişkisini inceliyor olmasıdır. Bu bağlamda İbn Teymiyye’den (ö. 728/1328) önce tevessülün mutlak olarak câiz olmadığını söyleyen bir âlimin bulunduğu bilinmemekle birlikte onun *Kâidetün Celile fi’t-Tevessüli ve’l-Vesile* adlı eserinden sonra bu mesele daha çok tartışılarak İslâm âleminin gündemine girmiştir. İbn Teymiyye’nin yaptığı tevessül eleştirilerine Subkî (ö. 756/1355) *Şifâ’ü’s-sekâm* adlı eseri ile cevap vermiş ve her iki eser de daha sonra gelen âlimler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Vesile ve tevessül, ülkemizde pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Ömer Yılmaz’ın *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* adlı çalışmasının “Tevessül ve Şefaat” başlığını taşıyan bölümü, Ahmet Yıldırım tarafından hazırlanan “*Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*” adlı doktora tezinin “Tevessül ve Çeşitleri” başlığını taşıyan 15 sayfadan müteşekkil bölümü (s. 261-275) (Ankara 1996), Ali Ataç tarafından “*Kelâm ve Tasavvuf Açısından Tevessül*” adıyla doktora tezi (İstanbul 1993), İsmail Çalışkan tarafından hazırlanan “*Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Tevessül ve Vesile*” başlıklı yüksek lisans tezi (Ankara 1992), Zekeriya Güler’in “*Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri*” adlı makalesi ve Lütfi Taşel’in “*Abdullah Tanrıkulu’nda Vehhabilik Eleştirisi Vesile Tevessül Örneği*” adlı yüksek lisans tezi; bu çalışmalardan bazılarıdır.

Çalışmamızda istenilen verimin elde edilebilmesi için önce tasavvuf literatüründe kullanılan “tevessül” kavramına değinilecek akabinde tevessülün caiz olduğunu ve olmadığını söyleyen kesimlerin görüşleri ve delilleri paylaşılacaktır. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İslâm’ın aslî kaynaklarının tevessüle bakış açısı deliller ve değerlendirmelerimizle birlikte ele alınacaktır.

1. Tevessül

Sözlükte “bir aracı vasıtasıyla maddî veya manevî derecesi yüksek birine yaklaşmayı arzu etmek; iyi amellerle Allah’a yaklaşmayı ummak” anlamındaki vesl kökünden gelir.¹ V-s-l “و س ل” sülâsî fiilinin tefe’ul bâbına nakledilmiş sığası olan tevessül; vesile kelimesi ile aşağı yukarı aynı kullanım alanına

¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “vsl”, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâr’u Sadr, 1994), 11/724-725.

sahiptir.² İstilahta tevessül; istek ve arzuyla bir şeye ulaşma, kötülükleri terk edip şeriatın üstün gördüğü davranışları işleyerek Allah'ın rızasına kavuşmak,³ ayrıca bir zararın giderilip menfaatin celbi konusunda gayrının sarf edilmesi anlamına gelmektedir.⁴

Genel anlamda “yardım istemek” anlamındaki “istiâne”, “istiğâse” ve “istimdâd” da tevessül ile aynı manada kullanılmaktadır.⁵ Aynı zamanda tasavvufî niteliği ağır basan alimlerin kastettikleri mana itibariyle istiâne, istiğâse, istişfa', teşeffu', teveccüh ve teberrük lafızları arasında bir fark olmadığı ifade edilmiştir.⁶ Tasavvufta ise bu isimler “darda kalan bir tarikat ehlinin şeyhini yardıma çağırması veya ermişlerin ruhlarından yardım ve imdat istemesi şeklinde kabul edildiği belirtilmiştir.⁷

Kur'an-ı Kerim'de tevessül kelimesi geçmemekle birlikte vesilenin yer aldığı iki ayetten birinde Allah, müminlere kendisine yakın olmaya vasıta aramalarını ve kurtuluşa ermek için O'nun yolunda bütün güçlerini harcamalarını emretmekte,⁸ diğerinde ilâh diye tapılan ve dua edilen varlıkların da rablerine yakın olmak için bir vasıta aradıkları belirtilmektedir.⁹ İnsan, tabiatı itibariyle zayıf bir varlıktır. Özellikle başa gelen sıkıntı ve çaresizlikten kurtulup gönül rahatlığı içinde yaşamak için madî-manevî bir vesile aramak, insanın yapısında var olan bir duygudur. Tüm nevileriyle tevessülün bu duygu ve düşüncenin birer tezahürü olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2. Tevessülün Caiz Olduğu Görüşü ve Delilleri

Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815), Sübkî (ö. 771/1370), Kevserî (1879-1952), Saîd Havvâ (1935-1989) bu görüşü savunanların başında gelmektedir. Tasavvuf çevrelerinde kabul gören tevessül şu ifadelerle gerçekleşmektedir; “Fılan velinin veya salih kulun hakkı için senden şunu niyaz ederim.”¹⁰ İlk süfîlerden Ma'rûf-i Kerhî, Serî Sakatî (ö. 251/865)'ye şöyle demiştir: “Allah'tan bir isteğin olduğu zaman benim ismime yemin ederek, Ma'ruf'un hürmetine diyerek o dileğini Allah'tan iste.” O, bu örnek ile vesilenin caiz olduğu hususunu dile getirerek¹¹ Kur'an-ı Kerim'deki muhtelif âyetleri¹² öne sürmüştür.

İmâmiyye, Şâfiî, Mâlikî fakihlerinin hepsi ve Hanefî mezhebinin müteahhirleri ve Hanbelî mezhebi, Hz. Peygamber (sas) hayattayken veya vefatından sonra tevessülün caiz olduğunu kabul etmişler ve Kur'an-ı Kerim'den -12. dipnotta yer alan- çeşitli delilleri ileri sürmüşlerdir.¹³

² İbn Manzûr, “vsl”, 11/724-725.

³ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: y.y., 1992), 523-524

⁴ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), 143.

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Tevessül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 41/6-8.

⁶ Zekeriyya Güler, “Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri”, *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 85.

⁷ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 280.

⁸ el-Mâide 5/35.

⁹ Yavuz, “Tevessül”, 41/7.

¹⁰ Yavuz, “Tevessül”, 41/7.

¹¹ Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Süfînin Kelâmı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 396.

¹² el-Bakara 2/89, 186, 247; es-Sebe' 34/ 22-23; ez-Zümer 39/3; et-Tevbe 9/99.

¹³ I. Âlemgîr Şâh, *Fetavâyü'l-Hindiyye* (Bulak: y.y., 1310), 2/254.

Abbâsî halifesi Mansûr (ö. 158/775), Malikî mezhebi kurucusu Mâlik b. Enes'e (ö. 179/795) şöyle sordu: "Acaba Allah'ın Peygamberine mi dönüp dua edeyim yoksa kibleye dönerek mi?" Malik şöyle dedi: "Neden Allah'ın Peygamber'inden yüz çeviriyorsun? Halbuki o, kıyamette, senin ve baban Hz. Âdem'in Allah'la olan vesilesidir. Ona dön ve ondan şefaata iste"¹⁴ diyerek önceki peygamberlerin davranışlarını delil olarak kullanmışlardır.

Murî en-Nevevî (ö. 676/1277) Hz. Peygamber'i (sas) ziyaret adabı beyanında tevessül ile ilgili şunları söyler: "Ziyaretçi, Resulullah'a dönerek ona tevessül etmeli ve onun vesilesiyle Allah'tan şefaata dilemeli. Bir Arap'ın Hz. Peygamber'in kabri başına gelerek şöyle dediği gibi: Selam olsun sana ey Allah'ın Resülü, Allah'ın Kur'an'da şöyle buyurduğunu işittim: 'Onlar da nefislerine zulmettikleri vakit sana gelerek Allah'ın, kendilerini affetmesini isteselerdi, Peygamber de onlara af dileseydi elbette onlar tövbeleri kabul edicinin Allah olduğunu görür, anlarlardı.' Daha sonra şöyle dedi: Şimdi günahlarımın bağışlanması için geldim ve seni Allah katında şefaataçi ve vesile karar kıldım"¹⁵ diyerek tevessülü tatbik etmiştir.

Şevkânî, Hz. Peygamber'in (sas) zâtı ile tevessülde bulunmayı ve onun dışında enbiyâ, evliyâ ve ulemânın hürmeti ile tevessül yapılabileceğini beyan etmiştir. Ahmet el-Gazzâlî (ö. 505/1111) Hz. Peygamber'in (sas) kabrinin yanına giderek şöyle söyler: "Günahlarımdan tevbe ederek sana geldim ve seni, Allah katında vesile kıldım."¹⁶ O böyle yaparak tevessülün meşrûluğunu amelleri ile belirtir.

3. Tevessülün Caiz Olmadığı Görüşü

Tevessülün caiz olmadığı görüşünü savunanlar bu tür bir uygulamanın kişiyi şirke kadar götürebileceğini savunmuşlardır. Sûfilerden Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884) ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin (ö. 234/848) tevessüle sıcak bakmadıkları; Bistâmî'nin tevessülü, denize düşmüş birinin kendisi gibi boğulan birinden yardım istemesine benzettiği belirtilir.¹⁷

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) başta olmak üzere, Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792) ve Seyyid Muhammed Reşîd Rızâ (ö. 1865/1935) tevessülün caiz olmadığı konusunda görüş birliği yaparak: "Sahabe, Peygamber hayattayken ona tevessül ediyorlardı fakat vefatından sonra hiçbir zaman tevessül etmediler. Aksine dua etmek için Peygamber'in kabri başında duranları bundan menediyorlardı. O hâlde nasıl olur da kendileri tevessül edebilirler"¹⁸ görüşünü benimsediklerini belirterek şu delilleri öne sürmüşlerdir:

a) "(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz."¹⁹

b) "Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınımdır (...)"²⁰

¹⁴ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye, Vefau'l-Vefad*, (Beirut: y.y., 1991), 4/1371.

¹⁵ Muhammed Abdür-raûf Münâvî, *el-Mecmû'u'l-Fâ'ik min (fi) hadîsi hâtimeti rusûli'l-halâ'ik*, (Riyad: y.y., 1409), 8/274.

¹⁶ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (İstanbul: Çelik Yayınları, 2016), 1/258-261.

¹⁷ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 145.

¹⁸ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr* (Beirut: y.y. 1999), 2/250-253.

¹⁹ Kur'an Yolu (10 Ekim 2023), el-Fâtiha 1/5.

²⁰ el-Bakara 2/186.

- c) “İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptıklarını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.”²¹
- d) “İman edip rızâsına uygun işler yapanların dualarını kabul buyuran ve kendi lutfundan onlara fazlasını veren de O’dur. İnkârcılara gelince, onlar için çetin bir azap vardır.”²²
- e) “İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zararı gidermeye bizi çağırıp yalvarmamış gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir.”²³
- f) “Denizde bir tehlikeyle yüz yüze geldiğinizde Allah’tan başka bütün yardıma çağırdıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında ise yüz çevirirsiniz. İnsan oğlu çok nankördür!”²⁴

İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) Müslümanlar arasında vuku bulan ihtilâflar bağlamında Resulullah’tan (sas) sonra Allah’ın hücceti sayılan dinî liderlerin bulunup bulunmadığı meselesinin tartışıldığını belirtir; ayrıca Allah’a dua ederken “peygamber ve veliler hakkı için” ifadesini kullanarak tevessülde bulunmanın câiz olmadığına ilişkin bir görüşü Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) nispet eder.²⁵

Şeyh Ebû Abdullah Kureşî de der ki: “Yaratığın yaratıktan yardım istemesi, tutuklunun tutukludan yardım istemesi gibidir. Eğer kendisinden yardım istenen kişide Hak bir güç yaratmamışsa, onun kendiliğinden yapacağı bir şey yoktur.”²⁶

Tevessül ve vesile lafızlarında kapalılık olduğu için bu kelimelerin öncelikle Kur’an, Sünnet ve sahabe dilindeki anlamlarının iyice bilinip ayırt edilmesi gerekir. Ayetlerde geçen “vesile”den maksat; kendisiyle Allah’a (cc) yaklaşılan vacipler ve müstehaplardır. Dolayısıyla haram, mekruh veya mubah gibi vacip ya da müstehap olmayan şeyler vesilenin kapsamına girmezler görüşünü öne sürerler.²⁷ Bu kesime göre sahabe sözlerinde geçen tevessül veya teveccüh kavramlarıyla Hz. Peygamber’in (sas) duası veya şefaatiyle tevessül etmek kastedilmekle birlikte sahabenin dilindeki tevessülden maksat, Hz. Peygamber’in (sas) zatıyla değil duasıyla ve şefaatiyle yapılan tevessüldür.²⁸

4. Meşruluğu Hakkında İttifak Edilen Tevessül Çeşitleri

Meşru tevessülün birkaç çeşidi olduğundan bahsedilebilir. İlerleyen kısımda sayacağımız tevessül çeşitlerinin hemen hemen hepsi de gerek Hz. Peygamber (sas) gerekse de onun ashabından sahih şartları taşıyan rivayetler yoluyla günümüze kadar aktarılmıştır. Bu ümmetin âlimlerinin kahir ek-

²¹ Kâf 50/16-17.

²² eş-Şûrâ 42/26.

²³ Yûnus 10/12.

²⁴ el-İsrâ 17/67.

²⁵ Yavuz, “Tevessül”, 41/6-8.

²⁶ Mahmud Sa’d Tıblavî, *İbn Teymiyye’de Tasavvuf* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 248-249.

²⁷ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Kâidetü’n-celile fi’t-tevessüli ve’l-vesile*, thk. Rabî’b. Hâdî Umeyr el-Medhalî (Acman: Mektebetü’l-furkân, 1422/2001), 84.

²⁸ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mucemme’u’l-Melik, 1995), 1/143.

seriyeti bazı tevessül çeşitlerinin meşru ve câiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Âlimler meşru tevessülün çeşitlerinin; Allah'ın isim ve sıfatlarıyla, salih amel ile ve salih kişilerin duasıyla yapılan tevessül olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir.²⁹ Buna göre, niyet-amel bütünlüğü içerisinde İslam'ın ruhuna uygun, tevhid ilkesine zarar vermeyen ve bidatlardan uzak olarak Allah'a yakınlık sağlamak için yapılan davranışlar farklı biçimlerde değerlendirilir.

4.1. Allah'ın İsim ve Sıfatları ile Tevessül

Duanın kabul edilmesi için Allah'ın isim ve sıfatlarının zikredilmesi ve zikredilen bu isim ve sıfatların da duanın kabulüne vesile kılınması, âlimlerin ittifakı ile meşru tevessül çeşitlerinin başında gelmektedir.³⁰ Allah kendisinden bir şey istenildiğinde kendisine en güzel isimler ile dua etmemizi ve ayrıca bu esmalar hakkında doğru bilgi sahibi olmamızı da emretmiştir.³¹ Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin de Allah'ın güzel isimlerini vesile kılarak yaptıkları dua örnekleri mevcuttur.³² Ayrıca şunu da ifade etmek yerinde olacaktır: Kur'ân-ı Kerim'i okuduktan sonra okunan ayetleri de duada vesile sebebi yapmak "Allah'ın isim ve sıfatları ile tevessül etmek" şeklinde kategorize edilerek bu şekilde yapılan tevessülün de geçerli olabileceği ifade edilmiştir.³³

4.2. Salih Amel ile Tevessül

İttifak ile kabul edilen tevessül çeşitlerinden ikincisi de salih amel ile yapılan tevessül çeşididir. Kişi Allah için yapmış olduğu bir amelini, duasının kabul olması için vesile edebilir.³⁴ İman etmenin bir gereği olarak müminin, kendisine emredilen ibadetleri ve mükellef kılındığı amelleri, şartlarına ve adabına riayet ederek yapması ve amelleri bozan şeylerden uzak durması emredilmiştir.³⁵ Kanaatimizce böyle davranan kimseler, Allah Teâlâ'nın salih kullarına vadettiği kazanca ve O'nun rızasına ulaşmak için yapmış olduğu amelleri ile O'na tevessül ederler. Ayrıca bir kimsenin başına bir musibet, hastalık, istenmeyen bir şey geldiği ya da bir ihtiyaç içine düştüğü zaman bu gibi durumlardan kurtulmak için daha önce yaptığı bu salih ameller ile tevessülde bulunabilir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de tevessülün salih ameller ile yapılacağına, bu tür tevessülün caiz ve meşru olduğuna dair pek çok delil mevcuttur.³⁶ Nitekim amelini, salih bir amel olarak değerlendirilebilmesi için birkaç şartından bahsetmek gerekmektedir:

- Ameli yapan kişinin Müslüman olması.
- Yapacağı amelini imanın bir gereği olarak görüp yapması.

²⁹ Ebu Eymen ed-Dımaşkî, "Vesile", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Ofset, 1999), 231.

³⁰ Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Resâil ve Fetâvâ*, thk. Muhammed Reşid Rızâ Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı (Kahire: Mecmûatü'r-resâilî'l-kübrâ, 1992), 85.

³¹ el-Arâf 7/180.

³² İbrâhîm 14/38-41; eş-Şuarâ 26/78-87; el-Arâf 7/155-156.

³³ Yavuz, "Tevessül", 41/7.

³⁴ Mahmud Rifat Kademoğlu, "Sâlih", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Ofset, 1999), 7/17-119.

³⁵ Âl-i İmrân 3/104-114.

³⁶ el-Bakara 2/127-128; Âl-i İmrân 3/7-8, 52-53, 136-138, 191-195; İbrâhîm 14/37; Yûnus 10/85-86.

c) Amelin İslam'ın asli kaynaklarına uygun olması.³⁷

Sonuç olarak salih ameller, ihtiyaçlarımızın karşılanması için bir vesiledir. Çünkü onlar, ihtiyaçlarımızın giderilmesine sebeptir. Bundan dolayı müminin, Allah'ın sevdiği ve kendisi ile Allah Teâlâ arasında kurbiyet oluşturacak amelleri yapmasının vesile kapsamında değerlendirildiğini açıkça ifade edebiliriz.

4.3. Salih Kişilerin Duası ile Tevessül

Ulemanın cevaz verdiği ve ittifak ettikleri diğer bir tevessül çeşidi ise salih kulların duası ile tevessüldür. Bu tevessül çeşidi bir ihtiyacın giderilmesi veya günahlarının affi için müttakî ve salih kimselerin duaları ile Allah'a tevessül etme şekli olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an'da bildirildiğine göre, Hz. Yusuf'u (as) kıskanan kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra, babaları Hz. Yakub'a (as) giderek onun bir kurt tarafından yenildiğini söylemişlerdi. Ancak gerçekler bir süre sonra ortaya çıkınca, kardeşleri tövbe edip babalarından kendilerinin affedilmesi için Allah'a dua etmesini istedikleri, babalarının ise bu isteğe olumlu bir yanıt verdiği ifade edilmiştir.³⁸

Farklı bir ayette ise Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e (sas) hem kendisinin hem de kadın-erkek tüm inananların affedilmesi için dua etmesini emretmiş,³⁹ o da bu emre karşılık hem kendisine hem de müminlere dua etmiştir.⁴⁰ Ashab-ı kirâmın, Hz. Peygamber'e (sas) gelerek kendileri için dua istedikleri, Hz. Peygamber'in (sas) ise sahabeye kendisiyle tevessülde bulunmalarını söylediği nakledilmektedir.⁴¹

Şam bölgesinde kuraklık başladığında Muaviye b. Ebî Süfyân ve halk istiskâ duasına çıkarlar. Muaviye, minberde iken Yezîd b. Esved el-Cüreşî'yi yanına çekip birlikte tevessül ederek: "Allah'ım! Bugün aramızdaki en hayırlımız ve en faziletlimizi aracı kılarak Senden şefaât diliyoruz. Allah'ım! Yezîd b. Esved el-Cüreşî vesilesiyle Senden şefaât talep ediyoruz."⁴² şeklinde dua eder. Daha sonra Yezîd'den ellerini kaldırıp dua etmesini ister. Yezîd'le birlikte bulunan Şam halkı da dua ettikten kısa bir zaman sonra Allah orada bulunan beldeye lütfunu yağdırır. Bu sebebe binaen ulema; "Dindar ve salih kimselerle yağmur duası yapmak müstehaptır. Hz. Peygamberin ehl-i beytinden olursa daha iyi olur."⁴³ demişlerdir.

Tüm bu rivayetlerden anlaşılmalıdır ki, Allah katında bazı müminlerin duası bazılarının nazaran daha makbul kılınmıştır. İnsanların, ihtiyaçlarının giderilmesi veya günahlarının affedilmesi için salih bir zatın duasına başvurmaları, nasıl bir yol izleneceğine dair onlardan görüş istemeleri gibi örnekler üzerinden tevessülde bulunmalarının garipsenecek bir olgu ve olay olmadığı, aksine faydalı ve lüzumlu bir iş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bundan hareketle iman eden bir kişinin salih bir zat

³⁷ İsmail Karagöz, *Kur'an'a Göre İnsana Verilen Görev ve Değer* (İstanbul: Çelik Yayınları, 1996), 218.

³⁸ Yûsuf 12/98.

³⁹ Muhammed 47/19.

⁴⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), (No. 640).

⁴¹ Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, thk. Abdülgaffar el-Hasen (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991), 6/169.

⁴² Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, 6/170-171.

⁴³ İzzet Ali Atiyye, *el-Bid'atu tahdîduhâ ve mevkîfu'l-islâmi minhâ* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1980), 380.

aracılığı ile dertlerinden kurtulması ve günahının affedilmesi için Allah'a iltica etmesinde bir problem gözükmemektedir.

5. Tevessülün Kur'ân-ı Kerîm'den Delilleri

Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan ve dolaylı olarak tevessüle işaret eden birçok ayet-i kerime bulunmaktadır. Bunların bir kısmı izahlarıyla birlikte sunulacaktır. Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de mealen şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşımaya vesile arayın"⁴⁴ İbn Kesîr ve Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/167) ayet-i kerîmede geçen "vesile" kelimesinin "yakınlık" anlamını taşıdığını ve cennette Hz. Peygamber'e (sas) mahsus bir makam olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁵ Kerhî başta olmak üzere sûfilerden bazılarının bu ayete getirdikleri yorum ise, tevessülün lüzumu ve cevazlığı ile ilgilidir.⁴⁶ Başka bir ayet-i kerîmede ise "De ki: Allah'ı bırakıp da tanrı olduğunuzu ileri sürdüklerinize yalvarın! Ama onlar sizin sıkıntınızı ne kaldıracak ne de ferahlığa çevirebilirler. Bu insanların yalvardıkları varlıkların Allah'a en yakın olanları bile rablerine daha yakın olabilmek için vesile ararlar; O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır."⁴⁷ İbn Kesîr bu ayet-i kerîmede geçen "Rablerine vesile ararlar" ifadesindeki vesilenin ancak akıl sahibi kimseleri kapsadığını ve müşriklerin güneş, ay, yıldız ve putlar gibi aracı kıldıkları cansız varlıklarla ilgili olmadığını bildirmiştir.⁴⁸ İbn Kesîr; bir kısım Arapların cinlerden bir gruba taptıklarını, taptıkları bu cinlerin bir süre sonra iman ettiğini, ancak o Arapların bu durumdan haberleri olmadığını ve cinlere tapmaya devam ettiklerini, bunun üzerine bu ayet-i kerîmenin indiğini ifade etmiştir.⁴⁹

Diğer bir ayette Cenâb-ı Hak "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı."⁵⁰ Taberî bu âyetin iniş sebebinin şu şekilde açıklamıştır: Biri Müslüman ve diğeri Yahudi olan iki kişi, aralarındaki anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için Yahudilerin ileri gelenlerinden Kâb b. Eşref'e gitmişlerdi. Bunun üzerine bu ayet ile bunun devamında gelen ayet-i kerîme nazil olmuş ve Müslümanların anlaşmazlıklarını Hz. Peygamber'e (sas) götürmeleri emir buyrulmuştur.⁵¹ Buradan anlaşılıyor ki ayette nefislerine zulmettiği belirtilen birtakım kimselerden bahsedilmekte ve onların işledikleri hatadan ötürü bizzat kendilerinin Allah Teâlâ'dan bağışlanma dilemelerinin yanında, Hz. Peygamber'in de (sas) onlar için bağışlanma dilemesi halinde Allah Teâlâ'nın kendilerini bağışlayacağı haber verilmektedir. Bu ayet-i kerîme de bu hususa açıkça delalet etmektedir.

⁴⁴ el-Mâide 5/35.

⁴⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 10/450; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen* thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf (Beyrut: *Dâru'l-Garbi'l-İslâmî*, 1998), "Daâvat", 118.

⁴⁶ Abdullah Tanrıku, *Vehhabilik* (Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi, 1.Defer, Arşiv no: 7266-10), 121-122.

⁴⁷ el-İsrâ 17/56-57.

⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001), 3/12-15.

⁴⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001), 3/46.

⁵⁰ en-Nisâ 4/64.

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, 4/160.

Yûsuf sûresinde, Hz. Yûsuf'un (as) şu şekilde söylediği ifade edilmektedir: “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecektir duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin... Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Yakub tekrar görür hale geldi.”⁵² Buradan şu netice çıkar: Allah, Hz. Yûsuf'un (as) gömleğini Hz. Yakub'un (as) gözünün açılmasına vesile kılmıştır. Diğer yandan Allah'ın böyle bir vesile olmadan da Hz. Yakub'un (as) gözlerine şifa vermeye kâdir olduğu hususunda hiç şüphe yoktur. Hz. Yakub (as) da Allah Teâlâ'nın kendisine şah damarından daha yakın olduğunu yakından bilen bir peygamber olarak doğrudan doğruya Cenab-ı Hak'tan gözlerinin açılmasını istemeyi elbette bilmekteydi. Ancak burada bizler için bir ibret ve ders vardır. Bu ibret ve ders de yukarıda söylediğimiz gibi Hz. Yûsuf'un (as) gömleğinin vesile yapılmasıdır. Bir kimsenin kendisi için bağışlama istemesini başka birinden talep etmesi, Cenab-ı Hak'ka daha yakın olmak için vesile arama işini yüce Allah'ın kötülememesi, Hz. Yûsuf'un (as) gömleğini Hz. Yakub'un (as) gözünün açılmasına vesile kılmış olması tevessüle açık birer işaretir.

6. Tevessülün Sünnetten Delilleri

Hz. Peygamber'in (sas) söz ve davranışlarında tevessüle işaret eden dolaylı ve açık günümüze intikal eden birçok rivayet mevcuttur. Bunların birçoğu izahlarıyla birlikte bu bölümde sunulacaktır.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin (ö. 74/693) rivayet ettiği bir hadiste, Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: “Kim namaza gitmek üzere evinden çıktıktan sonra bu duayı okursa, Allah, rahmetiyle ona yönelir ve yetmiş bin melek o kişinin günahlarının bağışlanmasını diler. ‘Allahım! Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için senden istiyorum. Ve şu yürüyüşüm hakkı için de senden istiyorum. Çünkü ben ne kibirlenmek ne böbürlenmek için ne görsünler ne de duysunlar diye evden çıktım. Ben senin gazabından sakınmak ve senin rızan için evden çıktım. Bu sebeple beni cehennem ateşinden korumanı ve günahlarımı öğretmeni senden istiyorum. Şüphesiz senden başka hiç kimse günahları örtemez.’”⁵³

Nakledilen hadis-i şerifte, “Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için senden istiyorum” cümlesi, Allah katında makamı yüksek bir zatın hakkı için Allah'tan bir şeyin talep edilmesi, tevessüle açık bir şekilde delalet etmektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bir ihtiyacın giderilmesi veya bir günahın affedilmesi için başvurulması gereken mercinin Allah (cc) olduğu unutulmaması gerekir. Ancak yaptığı ameller neticesinde, Allah'ın lütfu keremine mazhar olmuş bir zat ile tevessül ederek ihtiyaçlarının giderilmesi de meşru görülmüştür.

Hz. Peygamber (sas) zamanında gözleri görmeyen bir zat Allah Resulüne gelerek gözlerinin açılması için dua etmesini talep etmiştir. Rivayette şöyle geçmektedir: Âmâ olan bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, “Bana afiyet vermesi (gözlerimin açılması) için Allah'a dua et ey Peygamber” dedi. Efendimiz: “Eğer dilerse dua edeyim; dilerse de bu hâline sabret. Şüphesiz bu hâline sabretmen senin için daha hayırlıdır” buyurdular. Adam ısrarla, “Allah'a dua et” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem adama, güzel bir abdest almasını ardından da şu şekilde Allah'a iltica etmesini emretti.

⁵² Yûsuf 12/93-96.

⁵³ İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki (y.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, tsz.), “Mesâcid”, 14.

“Allah’ım! Senden istiyorum ve sana rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed ile yöneliyorum. Yâ Muhammed! Şu hacetimin giderilmesi için Rabbim’e seninle yöneldim. Allah’ım! O’nu bana şefaatchi kıl.”⁵⁴ Sahih kaynaklarda geçen bu hadîs-i şerifte, yaşayan bir zât ile tevessülün meşru görüldüğü ve “...sana, rahmet peygamberi ile yöneliyorum, Yâ Muhammed şu hacetimin giderilmesi için Rabbim’e seninle yöneldim...” ifadesi hiçbir şüpheye mahal vermeyecek tarzdadır. Burada Hz. Peygamber (sas) tevessülün öğretimini açık bir şekilde göstermektedir.

Hz. Ömer’in rivayet ettiği bir hadis ise şöyledir: “Hz. Peygamber’den umre yapmak için izin istedim. Bana izin verdi ve ‘Kardeşim bizi de duanda unutma’ buyurdu. Bununla bana öyle bir söz söylemiş oldu ki, tüm dünyaya sahip olsam beni o kadar sevindirmezdi.”⁵⁵ *Kütüb-i Sitte*’de yer alan bu rivayet, Allah Teâlâ nazarında kıymetli olan salih kulların duasını almanın caiz, meşru ve vaki olduğuna işaret eder. Zira Hz. Peygamber’in (sas) sünneti olduğu için de bu hareket, teşvik edilmesi gereken bir husustur. Ayrıca Allah katında makamı kendisinden düşük bir zattan da dua istemenin bir sakıncası olmadığı görülmektedir. İhtiyacının giderilmesi için başkasından dua istemek, dua ile tevessül etmenin açık bir göstergesidir. Dolayısıyla bu rivayet de konumuza delalet etmektedir.

7. İlmî Kitaplarda Tevessül

İlmî kitaplarda; Hz. Adem’in Hz. Peygamber (sas) ile ilgili olan tevessülü, yaşayan ve vefat eden salih zatlar ile yapılan tevessül, ameller ile yapılan tevessül ve farklı tevessül çeşitlerini ele alan birçok kitap yazılmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz ayet, hadis, tevessül örnekleri ve daha zikredemediğimiz pek çok rivayet ve aşağıda değineceğimiz isimler, tevessülü câiz ve meşru gören veya tevessülün câiz olduğunu gösteren delilleri zikreden müelliflerden bir kısmına aittir.

Hâkim en-Nisâbü’rî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek* adlı kitabında Hz. Adem’in Hz. Peygamber (sas) ile tevessülde bulunduğunu zikretmiş ve sahih olduğuna hükmetmiştir. Ebû Bekir el-Beyhakî (ö. 458/1066) *Delâilü’n-Nübüvve* adlı eserinde yukarıda sözünü ettiğimiz tevessül hadisini ve daha başka rivayetleri de zikretmiştir. Celâleddin es-Süyûtî (ö. 911/1505) *el-Hasâisü’l Kübrâ* adlı eserinde yukarıda zikrettiğimiz hadisi zikretmiştir. Ebû’l-Ferec İbnü’l Cevzî (ö.597/1201) *el-Vefâ* adlı eserinde mezkûr hadisi ve tevessül ile ilgili daha başka rivayetleri zikretmiştir. Kadı İyâz (ö. 544/1149) *eş-Şifâ* adlı eserinde konuyla ilgili birçok rivayete yer vermiştir. Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) Kadı İyâz’ın adı geçen eserine yazdığı şerhte ilgili rivayetlere yer vermiştir. Şehâbeddin el-Hafâcî (ö.1069/1659) Kadı İyâz’ın adı geçen eserine yazdığı şerhte ilgili rivayetlere yer vermiştir. Kastallânî (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü’l-Ledünniyye* adlı eserinde konumuzla ilgili rivayetleri zikretmiştir. Nevevî, *el-İzâh*; İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *el-Cevherü’l Munazzam*; İbnü’l Cezerî (ö. 833/1429), *Uddetü’l Hisni’l Hasîn*; Şevkânî (ö. 1250/1834), *Tuhfetü’z-zâkirîn*; Subkî (ö. 756/1355) *Şifâ’ü’s-Sekâm*; İbn Kesîr (ö. 120/738), *Tefsirü’l Kurâni’l-Azîm*; İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü’l-Bârî*; Kurtubî gibi âlimler eserlerinde tevessül konularını işlemiş ve bu konu ile ilgili önemli eserleri kaleme almışlardır. Şüphesiz ki tevessülün câiz olduğunu söyleyen âlimler burada isimleri sayılanlardan ibaret değildir. Bu kısım ile bundan önceki kısımda naklettikleri rivayetlere yer verdiğimiz veya tevessülde bulun-

⁵⁴ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek* (Beyrut: y.y., 1990), 4/138.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: y.y., 1988), “Vitr”, 23.

duklarını naklettiğimiz fıkıh ve hadis imamları yanında burada rivayetlerini ve tevessüllerini zikretmediğimiz yüzlerce âlim hep aynı noktada ittifak etmişlerdir.⁵⁶

Delillerin Değerlendirilmesi ve Sonuç

Bu çalışmada ele alınan görüşler ve deliller değerlendirildiğinde kabul gören üç tevessül çeşidi ortaya çıkmaktadır: Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın isim ve sıfatları) ile yapılan tevessül, hayatta olan bir insandan dua talebi ve salih amel ile tevessül. Bu üç tevessül çeşidi İslâm âlimleri arasında ittifakla kabul görmüş, teşvik ve tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber (sas) başta olmak üzere peygamberlerle, meleklerle ve salih insanlarla duada tevessül etmenin hükmü hakkında âlimler arasında sünnet-bidat bağlamındaki tartışmalar oldukça muahhar bir dönemde başlamıştır. Daha öncesinde İslâm toplumunda var olan bir durum olmasına rağmen âlimlerden hiç kimse bunun açıkça bidat olduğunu veya câiz olmadığını söylememiştir. İbn Teymiyye ile başlayan bu tartışmanın günden güne canlandığı belirtilmiştir. Allah katında peygamberlerin ve velilerin dünya ve ahiret hayatlarındaki makamlarının yüksek mertebede olduğu görülmüştür.

Bu durumda, tevessülde peygamberleri ve salih zatlara vesile eden kişinin niyeti, isteğini bu kişilere arz edip kendilerinden talepte bulunmak olmamalıdır. Makamlarını vesile kılarak isteyeceği şeyi Allah'tan istemelerinin ise yerinde bir davranış olacağı sonucuna varılmaktadır. Tevessülde bulunan kişinin niyetinin çok önemli olduğu, salih amel veya salih bir zat ile tevessülde bulunan kimse- nin, dualarını kabul etme ve ihtiyaçlarını giderme yetkisinin yalnızca Allah'a ait olduğuna inanması gerektiği tespit edilmiştir. Ayrıca vesile kılınan amelin veya kişinin, ihtiyaçları giderme istitaatinin bulunmadığının belirtilmesi ve tevessülde bulunan kişinin, niyetini buna göre tahsis etmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Atiyye, İ. A. *el-Bid'atu tahdîduhâ ve mevkıfu'l-islâmi minhâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1980.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Edebü'l-Müfred*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Dimaşkî, Ebu Eymen ed-. "Vesile". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Ofset, 1999.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Beyrut: y.y., 1988.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. İstanbul: Çelik Yayınları, 2016.
- Güler, Z. "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri". *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 83-132.
- İsfahânî, Râgıb -el. *el-Müfredât*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: y.y., 1992.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail ed-Dimaşkî. *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki. y.y.: *Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî*, tsz.

⁵⁶ Burada saydığımız isimleri Seyyid Muhammed b. Alevî, *Mefâhîm Yecîb en Tüsannah* adlı eserinde (s. 162-164) zikretmiştir.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâr'u Sadr, 1994.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Kâide-i Celile fi't-Teveşşül ve'l-Vesîle*. thk. Rabî'b. Hâdî Umeyr el-Medhalî. Acman: Mektebetü'l-furkân, 1422/2001.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: Mucemme'u'l- Melik, 1995.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Resâil ve Fetâvâ*. thk. Muhammed Reşîd Rızâ Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı. Kahire: Mecmûatü'r-resâilî'l-kübrâ, 1992.
- Kademoğlu, M. R. "Sâlih". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Ofset, 1999.
- Kara, M. *Dervişin Hayatı Sûfinin Kelâmı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Karagöz, İ. *Kur'an'a Göre İnsana Verilen Görev ve Değer*. İstanbul: Çelik Yayınları, 1996.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed el-. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. Beyrut: y.y., 1991.
- Kur'an Yolu*. Erişim 10 Ekim 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Münâvî, M. A. *el-Mecmû'u'l-Fâ'ik min (fi) hadîsi hâtimeti rusûli'l-halâ'ik*. Riyad: y.y., 1409.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*. thk. Abdülgaffar el-Hasen. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1991.
- Nisâbü'rî, Hâkim en-. *el-Müstedrek*. Beyrut: y.y., 1990.
- Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrü'l-Menâr*. Beyrut: y.y., 1999.
- Şâh, I. Âlemgîr. *Fetavâyü'l-Hindîyye*. Bulak: y.y., 1310.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tanrıkulu, A. *Vehhabilik*. 1. Defter. Arşiv no: 7266-10. Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi.
- Tıblavî, Mahmud Sa'd. *İbn Teymiyye'de Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *es-Sünen*. thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yavuz, Y. Ş. "Tevessül". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/6-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yıldırım, A. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 3.Basım, 2013.
- Yılmaz, Ö. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 4.Basım, 2021.

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| *Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd*

İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi *Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd*

MERVE NUR BOLAT

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1. Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-4710-7265

merveenurbolat@outlook.com

Geliş Tarihi: 12 Haziran 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

4. Makale

Atf/Citation: Bolat, M. N. (2023). "İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi".
Genç Atebe Dergisi 4, 38-48

Özet

Din-felsefe ilişkisi tartışmalarına yeni bir yaklaşım tarzı ile yaklaşan İbn Rüşd, bu tartışmaya kendisine has bir bakışla yaklaşmış, özellikle bu konudaki özgün fikirleriyle katkı sağlayarak İslam felsefesini zenginleştirmiştir. Din-felsefe ilişkisine dair görüşlerini *Faslu'l-Makâl* adlı eserinde derleyen İbn Rüşd, din-felsefe ilişkisine dair yaptığı özgün ve tutarlı açıklamalarla İslam felsefesini bu konuda derinden etkilemiştir. Din ve felsefe hakkında çeşitli araştırmalar yapan İbn Rüşd söz konusu felsefi tartışmaya ise yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu çalışmada İbn Rüşd'ün din-felsefe ilişkisi hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Felsefe, Filozof, İslam, Akıl.

Abstract

Ibn Rushd, who approached the discussions on the relationship between religion and philosophy with a new approach, enriched Islamic philosophy by contributing to this discussion with his unique perspective and original ideas. Ibn Rushd, who compiled his views on the relationship between religion and philosophy in his work *Faslu'l-Makâl*, deeply influenced Islamic philosophy on this subject with his original and consistent explanations on the relationship between religion and philosophy. Ibn Rushd, who conducted various researches on religion and philosophy, gave a new impetus to this philosophical debate. In this study, Ibn Rushd's views on the relationship between religion and philosophy are discussed.

Keywords: Religion, Philosophy, Philosopher, Islam, Reason.

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eskiye götürebileceğimiz din olgusu, evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Din kavramı pek çok sosyolog, psikolog ve filozof tarafından tanımlanmıştır. Bunun temel sebebi olarak geçmişten günümüze kadar pek çok toplum inşa edilmiş olması ve her bir toplumun belirli bir dini inanç veya öğretisinin bulunması gösterilebilir. Dolayısıyla din, toplumda yaşayan ve bütün insanları kuşatan bir olgudur diyebiliriz. Felsefe ise en az din kadar köklü bir geçmişe sahip bir ilim dalıdır. Felsefede oldukça önemli bir yere sahip olan filozof Aristoteles için felsefe, "hakikatin bilgisi" anlamına gelmektedir. Felsefe; insanın, eşyanın tabiatını ve evreni anlayıp konumlandırmasında yardımcı olan önemli bir ilim dalıdır. Geçmişten bugüne kadar felsefe, başta Hıristiyanlar ve İslam filozofları olmak üzere birçok kişi tarafından yoğun bir şekilde üzerine düşünülüp tartışılmalı bir ilim olmuştur. Bununla beraber din-felsefe ilişkisi de tarihte pek çok Batılı filozof ve İslam filozofları tarafından ele alınmış, önemli bir sorun olarak gündeme getirilmiştir. Batılı filozoflar ve İslam filozoflarının tartışma konusu olan din-felsefe ilişkisi yalnızca geçmişte yapılmış bir araştırma ve tartışma konusu olmayıp, günümüzde de bu tartışmalar devam etmektedir. Bu durumun temel nedenlerinin başında din ile felsefenin başlı başına dinamik ve canlı bir konuma sahip olması gelmektedir.

İslam felsefesinin bugün önemli bir konumda olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İslam filozoflarının fikirleri, bilime olan katkıları, felsefeye ve İslam felsefesine kazandırdıkları yeniliklerle İslam felsefesini zenginleştirdiklerini görmekteyiz. Din-felsefe ilişkisi, İslam felsefesinde birçok İslam filozofunun ele aldığı problemlerden birisidir. Bu konu Batı felsefesinde ele alınmasının yanı sıra İslam felsefesinde de yoğun ilgi görmüş bir tartışma alanıdır. Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ, İhvân-ı Safâ ve İbn Rüşd gibi büyük İslam filozofları tarafından ele alınan din-felsefe ilişkisine her bir filozof tarafından farklı anlam yüklenmiştir. Filozofların yaşadığı dönemin meydana getirdiği tarihi süreç ve yaşadıkları dönemin felsefe ile olan ilişkisi, filozofların bilgi seviyelerinin birbirinden farklı olması onların din-felsefe ilişkisine olan görüşlerini tetiklemiştir.

Bu çalışmada felsefe, dinin tanımı ve din-felsefe ilişkisine dair genel bir bakış ele alınacaktır. Daha sonra İslam filozoflarının din-felsefe ilişkisine yönelik görüşleri verilir, ardından çalışmanın esas konusunu teşkil eden İbn Rüşd'de din-felsefe ilişkisi üzerinde yoğunlaşarak İbn Rüşd'ün din-felsefe ilişkisi tartışmasında İslam felsefesine sunduğu önemli yaklaşımları ele alınacaktır.

1. Din ve Felsefe

1.1. Din Nedir?

Din kelimesinin tarihsel süreç içerisinde pek çok tanımı yapılmıştır. Dinin tam olarak tanımının tanımı kolaymış gibi gözüküyor olsa da din kavramını tam anlamıyla tanımlamak kolay değildir. Çünkü din, tarihi kökenleri itibarıyla neredeyse insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar din kavramına bakıldığında her toplumun bir dini veyahut dini inancı bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla din kavramının tanımı oldukça çeşitlilik arz etmektedir.

Batı dillerinde din (religion) sözcüğü, köken itibarıyla Latince 'religio'dan gelmekte, "religio" da Lucretius (M.Ö.99-M.Ö.55) ve Cicero'nun (M.Ö.106-M.Ö.43) verdikleri bilgilere göre 'religare' ve 'religere' kökünden gelmektedir. İbranicede din karşılığı olarak 'dath'; kanun, hüküm ve yargı anlamlarına gelirken, yine İbranice'deki 'tora' sözcüğü köken itibarıyla din, şeriat, hüküm, kanun, mezhep, ilim, eğitim gibi manalar taşımaktadır.¹ Din, Arapçada ise etimolojik düzlemde 'd-y-n' fiil kökünden gelmekte olup borçlu olma, üstün gelme, idare etme, hâkimiyet kurma, otorite sahibi olma, yönetme, baş eğdirme veya buyruk altına almak amacıyla güç kullanma, zora başvurma, itaat altına alma, köleleştirme, itaat, kulluk, kölelik, birbirinin buyruğuna girme, inanma, adet edinme, şeriat, kanun, mezhep, millet, izlenen örnek, usul, âdet, hal, tutulan yol, huy; yargı, sorgu, ceza ve mükâfat (karşılık) gibi anlamlara gelmektedir.²

Dinin İslam'daki klasik tanımı şu şekilde yapılmıştır: "Din, selim akıl sahiplerine hakikatin gayesini bildiren, onları kendi irade ve seçimleriyle Allah'ın elçilerinin bildirdiği şekilde iyilik, doğruluk ve kemale, öbür dünyada kurtuluşa götüren ve Allah tarafından konulmuş ilahi bir kanundur."³ Farklı manalarda kullanılan din teriminin kökensel yapısı hakkında verilen yaklaşımlar değerlendirildiğinde dini; ceza, yargı, mükâfat bağlamında Tanrı'ya korku ile karışık bir sevgi ile bağlanmak anlamında ele almamız mümkündür.⁴

1.2. Felsefe Nedir?

Felsefe kavramının tarih içerisinde gerek İslam filozofları gerekse Batılı filozoflar tarafından pek çok tanımı yapılmıştır. Dolayısıyla her bir filozofun felsefe kavramına kazandırdığı bir anlam vardır. Bu tanım çeşitliliğinin temel nedeni ise her bir filozofun kendisine has zihin dünyasının, hayata dair farklı bakış açılarının bulunması ve yaşadıkları sosyal çevre ile kendi dönemlerinin getirmiş olduğu tarihi süreçtir. Felsefe kavramı hakkında yapılan tanımlara geçmeden önce felsefe kelimesinin kökenine bakmamız isabetli olacaktır.

Felsefe, bileşik bir sözcük olarak Grekçe "philosophia" sözcüğüyle karşılanmıştır. "Philosophia" sözcüğü sevmek anlamına gelen "phileo" fiiliyle bilgelik anlamına gelen "sophia" sözcüklerinden türetilmiş olup, "bilgelik sevgisi" ve "hikmet arayışı" anlamını taşır.⁵ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere her çağın filozofu felsefeye farklı yeni bir tanım getirmiştir. Bu tanımları kısaca şu şekilde ele alalım:

Platon'a (M.Ö.427-347) göre felsefe: "doğruya varmak, var olanı bilmek için düşüncenin yöntemli bir çalışmasıdır."⁶

¹ Ejder Okumuş, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018), 436.

² Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 437.

³ Mahir Gül, *İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 5.

⁴ Gül, *İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi*, 5.

⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 16.

⁶ Murtaza Korlaelci, "Din-Felsefe Etkileşimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (Haziran 1999), 70.

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| *Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd*

Aristoteles'e (M.Ö. 384-322) göre felsefe: "hakikatin bilgisidir." Yine Aristoteles felsefenin, "var olanın ilk temellerini ve ilkelerini araştıran bir bilim" olduğunu söyler.⁷

Charles Bourdel'e göre "felsefe yahut hikmet en umumi, binaenaleyh insan aklını en fazla ilgilen-diren ilmî meselelerin tetkikidir."⁸

Yeniçağ felsefesinin kurucularından Descartes (1596-1650) felsefeyi mümkün olduğu nispette bütün ilimleri kuşatan bir alan olarak kabul ediyor ve insanla hayvan arasındaki farkın bir sınırı olarak görüyordu. Ona göre felsefe sözünden "hikmeti (bilgelik) incelemek" anlaşılır. Bilgelikten de insanın bilebildiği kadar bütün şeylerin tam bilgisi anlaşılır.⁹

Felsefe kavramını kullanan ilk filozof Pythagoras (M.Ö.6.yy.)'tır. İhvan-Safâ, Pythagoras'ın felse-feden ne kastettiğini şu şekilde değerlendiriyor: "Pythagoras'a göre felsefenin başlangıcı ilim sevgisi, ortası insanın gücü kadarıyla varlıkların mahiyetini bilip tanınması, sonu da ilme uygun bir şekilde konuşup yaşamaktır."¹⁰ Yukarıdaki felsefe tanımlarından hareketle diyebiliriz ki felsefe kişinin hayatı anlamlandırma çabasıdır. İster filozof olsun ister bilim adamı her insan hayatında felsefeye başvur-maktadır.

1.3. Din-Felsefe İlişkisi

Din-Felsefe ilişkisi tarih içerisinde geçmişten günümüze kadar ele alınan tartışma konularından biri olmakla kalmayıp günümüzde de güncelliğini hâlâ korumaktadır.

Kelime olarak "bilgelik sevgisi" ve "hikmet arayışı" anlamına gelen felsefe esas olarak bir tür bil-gidir.¹¹ Platon'un da dediği gibi felsefe doğruya ulaşabilmek için sistemli düşünebilmek adına yapılan çalışmadır. Felsefe insanın kendisini anlamlandırması noktasında kendisini tanımasına imkân sağla-maktadır.

Din, bilim ve sanat gibi temel insani faaliyet tarzlarından ve tarihsel-kültürel kurumlardan bi-ridir.¹² Kelime olarak itaat altına alma, köleleştirme, itaat, kulluk, kölelik, birbirinin buyruğuna girme, inanma, adet edinme, şeriat, kanun, mezhep, millet, izlenen örnek, usul, âdet, hal, tutulan yol, huy; yargı, sorgu, ceza ve mükâfat anlamlarına gelen din kavramı terim olarak "Din, ferdi ve içtimaî yanı bulunan, fikir ve tabiat açısından sistemleşmiş olan, insanlara bir yaşam tarzı sunan onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O bir değer koyma, değer biçme ve yaşam tarzıdır."¹³

⁷ Korlaelçi, "Din-Felsefe Etkileşimi", 70.

⁸ Korlaelçi, "Din-Felsefe Etkileşimi", 70.

⁹ Necip Taylan, *Anahatlarıyla İslâm Felsefesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 19.

¹⁰ Gül, *İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi*, 9

¹¹ Ahmet Arslan, *Felsefe Tarihine Giriş* (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 27.

¹² Arslan, *Felsefe Tarihine Giriş*, 327.

¹³ Korlaelçi, "Din-Felsefe Etkileşimi", 69.

Felsefe ile din, birbiriyle sıkı bir münasebet içerisinde bulunan iki alandır. Din ve felsefeyi birbirinden bağımsız düşünmek mantıksal hataya düşmeye sebebiyet vermenin kapısını aralamaktadır. Tarih içerisinde Batı dünyasından Augustinus, Clemens, Origenes gibi filozoflar din ile felsefenin birbiriyle çatışmadığını aksine birbiriyle belirli bir ahenk içerisinde olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer bir yaklaşım da Fârâbî ve İbn Rüşd gibi İslam filozofları tarafından sergilenmiştir. Onlar da felsefe ile dinin birbiriyle uyum içerisinde olduğunu beyan etmiştir. Geçmişten günümüze kadar felsefe-din ilişkisi pek çok ilmî tartışmaya konu olmuş bir problemdir. Bugün güncelliğini hâlâ koruyan din-felsefe ilişkisine bakıldığında dinin vahiy, felsefenin akıl temelli olduğu görülmektedir. Din insanlara her zaman düşünmeyi telkin ettiği için bu noktada felsefeye başvurmak hiç şüphesiz gereklidir. Bireyin dini inancını yaşayıp idrak edebilmesi noktasında felsefe başvurulması gereken bir ilim dalıdır. Zira felsefe bizlere doğru düşünmenin kodlarını sunmaktadır. Dolayısıyla dini anlayıp, yaşayabilme ve inanan bireyin hayatını dini eksen içerisinde sürdürebilmesi hususunda felsefe en önemli düşünme sanatıdır diyebiliriz.

2. İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi

2.1. İbn Rüşd'ün Hayatı

İslam ilim ve düşünce geleneğine olan katkılarıyla bilinen ve zengin bilgi birikimine sahip olan Endülüslü İbn Rüşd İslam felsefesinin önemli filozoflarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca kendi bulunduğu çağına değil kendinden sonraki çağlara da oldukça katkı sağlayan İbn Rüşd yalnızca İslam felsefesini değil aynı zamanda Batı'yı da derinden etkisi altına almış başarılı bir filozoftur.

1126 yılında Kurtuba'da doğan İbn Rüşd, tıpkı dedesi Ebû'l-Velîd Muhammed ve babası Ebu'l Kâsım Ahmed gibi Kurtuba'nın kadısıydı. Dini ilimleri babasından tahsil eden İbn Rüşd, Hâfız Ebu Muhammed İbn Rızk tarafından fıkıh dersleri okudu. Dini ilimleri okumaya devam eden İbn Rüşd, Endülüste İmam Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserini ezberledi. Bununla beraber tıp ve matematik dersleri de aldı.

Belirli bir zaman geçtikten sonra ünlü filozof İbn Tufeyl ile yolları kesişen İbn Rüşd, 1169 yılında İbn Tufeyl tarafından el-Murabitun Devleti'nin hükümdarı olan Ebû Ya'kûb Yûsuf İbn Abdülmü'min'e takdim edildi. Hükümdar Ebû Ya'kûb Yûsuf İbn Abdülmü'min, Endülüsteeki kültür ve çevresinden etkilenmesinin yanı sıra İbn Tufeyl gibi meşhur bir İslam filozofunun sohbetlerine katılarak felsefe ve bilime ilgi duymaya başladı. Hükümdarın bu alana karşı ilgi ve merakı onu devlet işlerinden arta kalan zamanlarda felsefe kitapları okumaya sevk etti. Hükümdar, yalnızca felsefe alanında değil tıp, metafizik, fizik gibi bilim dallarıyla da ilgilenerek sarayında bu alanlara dair bir kütüphane oluşturdu.

Hükümdarın felsefe ve bilime olan düşkünlüğü ve ilgisi, onu Aristoteles'in eserlerini araştırmaya sevk etmiş, bu alanda okumalar yapmaya başlamasına rağmen Aristoteles'in eserlerini okumakta ve anlamakta zorlanmıştı. Aristoteles'in anlaşılması zor olan kitaplarının kolay anlaşılabilmesi için de dönemin meşhur filozoflarından olan İbn Tufeyl'den söz konusu eserlere özet ve şerhler yazmasını

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd

talep etmiştir. Ancak 68 yaşında olan İbn Tufeyl, şerh yazmanın külfetli bir iş olduğunu ifade ederek bu işi gerçekleştirecek filozofu bulabileceğini hükümdara bildirmiş ve İbn Rüşd'ü halifeye takdim etmiştir. İbn Tufeyl'in önerisi ile Aristoteles'in eserlerini şerh etmeye başlayan İbn Rüşd, 1169 yılında İşbiliyye (Sevilla) kadısı olmuş, iki yıl sonra da Kurtuba Baş Kadılığına (Kâdî'l-Kudât) getirilmiştir.

Hükümdarın vefatı ile yerine geçen oğlu Ebu Yûsuf Ya'kûb, babası gibi İbn Rüşd'e saygılı ve ilgili olmaya özen göstermiş, İbn Rüşd'ü özel hekimi olarak yanında bulundurmıştır. Ancak bu yakınlıktan rahatsızlık duyan İbn Rüşd'ün rakipleri, hükümdara İbn Rüşd hakkında çeşitli şikâyet ve birtakım ithamlar sıralamışlardır. Bu itham ve şikâyetler üzerine başta İbn Rüşd olmak üzere bazı aydın ve filozoflar Kurtuba'nın 73 km. kuzeyindeki Elisâne'ye (Lucena) sürgün edilmiştir.

Halife el-Mansûr, İbn Rüşd'e eski itibarını iade ederek onu Merrâkeş'e davet etmiş, filozof davet üzerine Merrâkeş'e gitmiştir. Merrâkeş'e gitmesinden kısa bir süre sonra da 1198 yılında vefat etmiştir.¹⁴

2.1.1. Eserleri

Başta Endülüs olmak üzere İslam felsefesinin önde gelen filozoflarından biri olan İbn Rüşd, din bilimleri, mantık, tabiat bilimleri (fizik), metafizik, psikoloji, zooloji, astronomi, tıp, politika ve ahlâk olmak üzere pek çok bilim dalında önemli kitaplar meydana getirmiştir. Özellikle Aristoteles'in eserlerine yazmış olduğu kısa (Compendium), orta (Medium) ve büyük (Magnum) şerhleriyle haklı olarak, Orta Çağ'ın en büyük şârihi (Commenator) unvânını kazanmıştır. Bizim saptayabildiğimiz kadarıyla, mantık alanında, farklı şerhleriyle birlikte 46, tıp alanında 23, tabiat bilimleri alanında 22, metafizik alanında 15, dini ilimler alanında 10, astronomi alanında 5, politika ve ahlâk alanlarında 1 eser olmak üzere toplam 125 eser yazmıştır.

Yazdığı eserleri incelediğimizde İbn Rüşd'ün İslam düşüncesine özgün eserler ve fikirler kazandıran bir filozof olduğunu görmekteyiz. Endülüs'te bulunduğu dönemde özgün fikirleri ve felsefeye olan farklı yaklaşımlarının bulunmasıyla hem kendi dönemini hem de İslam felsefesini zenginleştirmiştir. Bu nedenle İbn Rüşd, İslam düşüncesinin en özgün eserler veren düşünürlerinden birisi olarak kabul edilmiştir.

2.2. İbn Rüşd'e Göre Din

Din her şeyden önce bireyin hayatına dünya ve ahiret mutluluğu kazandırabilmeyi kendisine temel prensip olarak edinmiştir. Dinin amacı doğru bilgiyi ve doğru amelleri öğretmektir. Bununla beraber din aynı zamanda hayatın her alanını kuşatabilecek bir işleve sahiptir. Din kavramını neredeyse insanlık tarihi kadar eskiye götürebilmemiz mümkündür. Zira insanlığın geçmişten bugüne kadar olan dönemlerine baktığımızda dine ve dini öğretilere yönelik eğilimleri olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla din bütün insanlık tarihi için evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu

¹⁴ İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl Felsefe-Din İlişkisi*, çev. Bekir Karlığa (İstanbul: İşaret Yayınları, 2019), 61-63.

noktada filozoflar da din kavramı üzerine çeşitli araştırma ve incelemeler yaparak dine yönelik farklı bakış açılarıyla tanımlamalar getirmişlerdir.

Batı'da "Averroes" olarak, Latin dünyasında "Commentator" ve İslam dünyasında "eş-Şârih" lakaplarıyla bilinen İbn Rüşd, kendisine has üslûbu, çeşitli konularda getirdiği orijinal düşünceleri ve özgün bakış açısıyla İslam felsefesini zenginleştirip felsefeye pek çok yenilik kazandırmıştır. İbn Rüşd için her şeyden önce dinin öncelikli hedefinin yalnızca seçkin ve yüksek zümrelerin değil aynı zamanda toplumun bütün kesimini kapsayan bir işlevi bulunmaktadır.

İbn Rüşd dinin, var olanları akılla incelemeyi ve Allah'ın varlığını göstermesi bakımından bunları değerlendirmeyi zaruri kıldığını ifade etmekte, yapılan değerlendirmelerin de ancak bilinenden yola çıkılarak bilinmeyene ulaşmak şeklinde gerçekleşeceğini söylemektedir.¹⁵ Dolayısıyla İbn Rüşd için şeriat yani din, var olanları akıl ile incelemeye ve bu yöntemle var olanların bilgisini araştırmaya yöneltmektedir. Ona göre din, mevcudatın akıl vasıtasıyla öğrenilmesini bize buyurmaktadır. Din sayesinde inananlar dünya ve ahiret mutluluğu elde etmektedir. İbn Rüşd bu tanımlamaları yaparken İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an'ı Kerim'den deliller getirmektedir. Kur'an'dan çeşitli örnekleri delil olarak sunarak bir din tanımını yapmaktadır. Bu manada İbn Rüşd, Haşr Sûresi 2. âyeti ("فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ" ¹⁶ "o halde ibret alın, ey akıl sahipleri!") delil olarak göstermektedir. Ayette yer alan "ibret alın" kelimesinden kastedilen anlamın "düşünüp araştırın" olduğunu, dolayısıyla buradaki ayetten yola çıkarak İbn Rüşd'ün akli ve dini kıyasın kullanılması gerektiğine vurgu yaptığını görmekteyiz. Buradan hareketle İbn Rüşd açısından din hakkında ne kadar araştırma ve incelemeler yapıp bilgimizi artırırsak, kâinatın yaratıcısı olan Allah Teâlâ'ya olan inancımız da bu bilgilerle aynı doğrultuda artacaktır. Bu nedenle din, İbn Rüşd için oldukça önemli ve üst bir konuma sahiptir.

2.3. İbn Rüşd'e Göre Felsefe

Endülüs'ün önde gelen filozoflarından biri olan İbn Rüşd'ün felsefe hakkındaki düşünceleri hiç şüphesiz döneme damgasını vurmuştur. Onun felsefi görüşünü ele almadan önce ister felsefe olsun isterse de din olsun, her iki kavramı da ele alırken insanı merkeze alarak felsefi düşünce yapısını temellendirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Onun felsefesinin oluşmasında o dönemde Endülüs'te bulunan ilmi ve kültürel zenginlik, Aristoteles gibi büyük bir filozofun eserlerine şerhler yazması ve kendi ilmi birikimi gibi çeşitli etkenler rol oynamıştır. Aristotelesçi bir felsefi tutuma sahip olan İbn Rüşd'e göre felsefe, her şeyden önce insanın bilgi ve düşüncesinin kemale ulaşabilmesine katkı sağlayan bir ilim dalıdır.

İbn Rüşd'e göre felsefenin temel meselesi varlıktır. Ancak varlıktan kastedilen husus ile felsefe ile varlığın eşleştirilmesi değil, yalnızca felsefenin konusu olarak yer almasıdır. Zira İbn Rüşd, felsefeyi gerçeğe götüren yol ve yöntem olarak kabul etmektedir.

¹⁵ İbn Rüşd, Faslu'l-Makâl, çev. Bekir Karlığa, 79-80.

¹⁶ el-Haşr, 59/2.

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd

İbn Rüşd'ün “*Faslu'l-Makâl*” eserini incelediğimizde kitapta, felsefeye ve mantık ilimlerine bakmanın şeriata göre hükmünün mendub mu, haram mı, mubah mı yoksa vâcib mi olduğunu; kısacası felsefe yapmanın İslam dinine göre fihhi hükmünün ne olduğunu araştırdığını görmekteyiz.

O *Faslu'l-Makâl*'de felsefe için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Eğer felsefenin görevi var olanlara bakmaktan ve varlıkları Allah Teâlâ'ya delâleti yönünden değerlendirmekten öte bir şey değilse açık bir şekilde felsefenin delâlet ettiği konunun bilinmesi şeriat yönünden vâcib veyahut mendüb olarak hükmedilmiştir.”¹⁷ ifadesine yer vermektedir. İbn Rüşd'ün felsefe yaparken başvurduğu en temel ilim mantık olmuştur. Ona göre hem felsefe hem de din için mantık ilminin eyleme geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü var olan şeylerin akıl aracılığıyla ele alınıp değerlendirilmesi vaciptir. Bilinenden bilinmeyi de aklı kıyâsla elde ederiz ki bu da vâcib hükmündedir. İbn Rüşd felsefe ve kıyâsın gerekliliği hakkında görüşlerini beyan ederken Kur'an'dan seçmiş olduğu ayetleri delil göstererek kendi argümanını desteklemektedir. Arâf Sûresi 185. ayet-i kerîme'de Yüce Allah “Göklerin ve yerin egemenliği üzerinde, Allah'ın yarattığı her bir nesne üzerinde ve kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı?”¹⁸ buyurmaktadır. Bu ayetten hareketle İbn Rüşd, varlıklar üzerinde muhakeme etmenin felsefe açısından bir zorunluluk olduğuna dikkat çekerek hakikate ulaşabilmek için akli istidlalin zaruriyet olduğunu ifade etmektedir. Kısacası ona göre varlığı idrak edip kavrayabilmenin yolu istidlali kullanmaktır. İbn Rüşd, bunu yapabilmek ve hakikate doğru bir şekilde ulaşabilmek için insanlar arasında hiçbir etnik, dinsel, mezhepsel köken ayrımı yapmaksızın onların bilgilerinden yararlanarak sahih bir anlayış elde edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak o, bu bilgilerden yararlanırken, bilgileri akıl ve mantık süzgecinden geçirerek hakiki bir bilgi elde edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla o, mevcudat hakkında hakiki bilgilere ulaşmak için akli merkeze alan bir yaklaşım sergilemektedir.

2.4. İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi

Din-felsefe ilişkisi genelde felsefenin özelde ise din felsefesinin en önemli tartışma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı filozoflar geçmişten bugüne kadar din-felsefe ilişkisi üzerine pek çok araştırma yapmıştır. Din-felsefe ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar yalnızca batılı filozoflar tarafından değil aynı zamanda İslam filozofları tarafından da araştırılan tartışma konularından birisidir. İslam felsefesinin de yakından takip ettiği bir tartışma olan din-felsefe ilişkisi, İslam filozofları tarafından da araştırılıp tartışılacağı bir mesele olarak devam etmiştir. Tam da bu noktada batıda “Averroes” lakabıyla tanınan İbn Rüşd, bu tartışmaya farklı bir boyut kazandırarak din-felsefe ilişkisi üzerine daha farklı ve özgün bir yaklaşım sergilemiştir. O, felsefe kavramının yerine hikmet, din kavramının yerine ise şeriat kavramını kullanmakla beraber, vahiy kaynaklı din ile, akıl kaynaklı felsefe arasında uzlaştırmacı bir yaklaşımı benimsemiştir.

¹⁷ İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl*, çev. Bekir Karlığa, 77.

¹⁸ Kur'an Yolu (9 Mayıs 2023), el-Araf 7/185.

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| *Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd*

İbn Rüşd'e göre din-felsefe ilişkisinde, her şeyden önce felsefe dinin dostu ve süt kardeşidir. Dolayısıyla onun için felsefe ile din, aynı memeden süt içen iki kardeş gibidir. Cevher ve özü itibariyle iki dost iki sevgili gibidir.¹⁹ O, din ve felsefe ilişkisini ele alırken her iki alanın birbiriyle çelişmediğini ifade etmiştir. İbn Rüşd, felsefe ile din arasında bulunan ilişkiden bahsederken aslında her iki alanın da gerçeği yani hakikati söylediğini vurgulamaktadır. Ancak din, toplumun tamamına gerçeği anlatmayı tercih ederken, felsefe yüksek zümrelere hitap etmektedir.

İbn Rüşd din felsefe ilişkisini;

- İnsanın varlık amacı olan bilgi ve amelde yetkinlik,
- İnsanların bu gayeyi gerçekleştirme yönünden farklı seviyelerde bulunmaları ve
- Din ile felsefenin varlık amacını gerçekleştirme yolunda insana yol gösterme fonksiyonuna sahip olduklarını söylemek mümkündür.²⁰

Dolayısıyla din ile felsefe, meseleleri ve amaçları bakımından ortak bir amaca sahip iken izledikleri yöntem ve usul bakımından birbirinden ayrılmaktadır. İbn Rüşd, hakikate ulaşmada ve mevcudatın anlamlandırılması hususunda akli istidlale başvurulması gerektiğini ayetleri delil göstererek din açısından felsefenin gerekli olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla din ile felsefe birbiriyle çelişmemektedir. Çünkü ona göre, hakikat hakikate ters düşmez. Hak, hak ile olur; ancak hak ile batıl bir arada bulunmaz.

Din ile felsefe arasında herhangi bir çelişki bulunmadığını belirten İbn Rüşd din ile felsefenin birbiriyle paralel olarak ilerleyen, aralarında zıtlık bulunmayan uyumlu iki alan olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber bazı hususlarda sanki din ile felsefe çelişiyor gibi gözükse de tam bu noktada din ile felsefenin çelişmediğini ortaya koymak için tevil yapılması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla İbn Rüşd, düşüncelerden şeriate uygun olanların alınması gerektiğini söylerken, dine uygun olmadığı belirtilen meselelerde ise tevil yapılmasını öngörür. Ancak tevil yapmak herkesin yapabileceği kolay bir iş değildir. Tevil yapılabilmesi için gerekli ilmî yetkinliğe sahip olunması gerekmektedir. Zira tevil yapılırken herhangi bir yanlışlık yapılması durumunda ortada büyük bir kargaşa meydana gelecektir. Dolayısıyla İbn Rüşd'e göre tevil yapmak için yeterli ilmî birikime sahip olmayanlar bu işi yapmamalıdır. Aslında din ile felsefe arasında görülen bu zıtlığın temel sebebi olarak tevil yönteminin yanlış uygulanmasından kaynaklandığını söyleyen İbn Rüşd, işte tam da bu yüzden tevil yapacakların gerekli ilmî ve fikrî yetkinliğe sahip olması gerektiğini söylemektedir. O, bu yöntem ve usul takip edilerek din ile felsefe arasında herhangi bir çelişkinin olmadığını, aksine din ve felsefenin birbiriyle uzlaştırılmış iki alan olduğunu belirtmektedir. Ancak İbn Rüşd her iki alanı uzlaştırırken iki alandan birini yüceltip diğerine daha az değer atfetmeyerek, aksine iki alan arasında bağlantılar kurarak ortak noktada buluşturmuştur.

¹⁹ İbn Rüşd, *Din ile Felsefe Arasındaki İlişki Hakkında Son Söz*, çev. Mahmut Kaya (İstanbul: Klasik Yayınları, 2022), 14.

²⁰ Hüseyin Sarıoğlu, *İbn Rüşd* (Ankara: İsam Yayınları, 2011), 94.

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd

İbn Rüşd, bu iki alanı birbiriyle uzlaştırırken var olanlar üzerinde düşünmenin İslam'ın emri olduğunu söyler. Dolayısıyla İbn Rüşd görüşlerini temellendirip tezlerini ortaya koyarken doğrudan Kur'an'da geçen ayetlerden faydalanmaktadır. Aklın merkeze alınmadığı bir dinin kabul edilmesinin neredeyse imkânsız olduğunu söyleyen İbn Rüşd, hakikati anlayabilmenin ve dünya ve ahiret saadeti elde edebilmenin yolunun aklın ilkeleri doğrultusunda dinin ve felsefenin birbirini tamamlayan iki kavram olduğunu anlamaktan geçtiğini söylemektedir.

Sonuç

Din olgusu, insanlığın başlangıcından itibaren kendisine yer edinmiştir. İnsanlık tarihi kadar eskiye götürebileceğimiz din, hemen hemen her toplumda kendisine alan açmıştır. Zira yapılan din araştırmalarına baktığımızda en bariz sonuç olarak bir toplumun dinsiz olmayacağını görmekteyiz. Bunun en bariz örneği günümüzde yapılan kazılar sonucu ortaya çıkan Göbeklitepe'dir. Göbeklitepe, Sümerlerden dahi eski bir zaman diliminde tezahür etmiş tarihi bir yapı olmakla beraber burada bizi ilgilendiren husus, oradaki halkın toplu bir şekilde ibadet yapıp ayinler düzenledikleri toplanma alanlarının bulunmasıdır. Dolayısıyla bilimsel olarak da din kavramının tarihçesi oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. İnsanlığın varoluşuna kadar köklü bir geçmişe dayandırabileceğimiz din olgusu, araştırılmaya, incelenmeye başlanmıştır. Felsefe ise en az din kadar köklü bir tarihi sürece dayanan kavram olup en az din kadar araştırılan bir ilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla din ile felsefe tartışmaları gündeme gelmeye başlamış, kimi filozoflar bu iki alanın birbiriyle uyumlu olduğunu söylerken kimi filozoflar da din ile felsefenin birbiriyle zıt iki alan olduğunu söyleyerek iki alan arasında herhangi bir uyum olmadığını ifade etmiştir.

Batılı filozofların yanı sıra İslam filozofları da din-felsefe ilişkisi tartışmalarına dâhil olmuştur. Başta Kindî, Fârâbî ve İbn Sînâ olmak üzere pek çok filozof tarafından tartışılan din-felsefe ilişkisine, Endülüs'ün meşhur filozoflarından biri olan İbn Rüşd tarafından farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Endülüslü filozof İbn Rüşd, İslam felsefesinin önde gelen filozoflarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren aldığı eğitim ve ilme olan merakı onu Batı'da ve İslam dünyasında meşhur bir filozof hâline getirmiştir. Onun düşünceleri, yalnızca kendi bulunduğu döneme değil o dönemden günümüze kadar güncelliğini korumuştur. Onun felsefe ve din anlayışının oluşmasında Endülüs'ün kültürel, sosyal ve ilmi zenginliğinin oldukça üst seviyede bulunması, İbn Tufeyl gibi büyük filozoflar ile yakın temaslar kurup iletişimde olması, küçüklüğünden itibaren hemen hemen pek çok alanda ilim yapmış olması, Aristoteles gibi büyük bir filozofun eserleri üzerine şerhler yazarak çalışmalar sürdürmesi gibi pek çok faktör bulunmaktadır.

İbn Rüşd'e göre felsefe dinin süt kardeşidir. Her ikisinin aynı kaynaktan beslenen bir yapıya sahip olduğunu ifade eden İbn Rüşd'e göre din ile felsefe birbirine zıt olması kabul edilir bir durum değildir. Zira İbn Rüşd'e göre din, felsefe yapmaya teşvik etmektedir. İbn Rüşd, Kur'an'dan ayetleri delil göstererek dinin felsefeyi zorunlu kıldığını beyan etmektedir. Dolayısıyla bu iki alanın birbirine uyumsuz olması düşünülemez. Ona göre, şayet din ile felsefe birbirine zıt olsaydı, Kur'an'da felsefe yapmaya teşvik eden ayetlerden bahsedilemezdi. Söz konusu ayetler insanı felsefe yapmaya teşvik

MERVE NUR BOLAT | İbn Rüşd'de Din-Felsefe İlişkisi
| Religion-Philosophy Relationship in Ibn Rushd

ettiği için din ile felsefenin kardeş konumunda olduğunu söyleyebiliriz. Din de felsefe de aynı amacı yani hakikati elde etmeyi kendisine gaye edinmektedir. Ancak İbn Rüşd'ün ayırım yaptığı husus din ve felsefenin izlediği yöntem ve usuldür. Bununla beraber İbn Rüşd'e göre felsefe ile din birbiriyle çelişmemekle birlikte hitap ettiği hedef kitle bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Din toplumun her kesimine ulaşmayı hedeflerken felsefenin ise aydın dediğimiz yüksek zümrelere hitap eden bir yönü bulunmaktadır.

İbn Rüşd, din-felsefe ilişkisi tartışmalarına özgün düşünceleriyle işlevsel bir katkı sağlayarak İslam felsefesini zenginleştirmiştir. İbn Rüşd din-felsefe ilişkisinde din ile felsefe arasında herhangi bir uyumsuzluk ve çelişkinin bulunmadığını, din ile felsefeyi uzlaştırma noktasında başvurulacak yöntem olarak tevil yapılması gerektiğini söylemiştir. İbn Rüşd, tevil yapılarak bu çelişkilerin giderileceğini söylemekle beraber herkesin tevil yapmaması gerektiği hususunda uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarıda bulunmasının temel nedeni ise bunun kolay bir iş olmamasından kaynaklanmaktadır. İbn Rüşd'e göre tevil yapacak kişide çeşitli nitelikler bulunması gerekmektedir. Bu işe talip kişinin dinî, ilmî ve fikrî anlamda yetkinliğe ulaşmış olması gerekmektedir. Tevil işinde yetkin olmayan kişilerin bu işi yapması durumunda hem ayetler bağlamından koparılmış olacak hem de din ile felsefe birbirinden bağımsız, uzlaştırılmamış iki alan olarak gözükecektir. Dolayısıyla İbn Rüşd, tevil yapılması hususunda dikkatli olunması gerektiğini ifade etmiştir.

Kaynakça

- Arslan, A. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2016.
- Cevizci, A. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Gül, M. *İbn Rüşd'de Din-felsefe İlişkisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Korlaelçi, M. "Din-Felsefe Etkileşimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 69-78.
- Kur'an Yolu*. Erişim 9 Mayıs 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Okumuş, E. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018.
- İbn Rüşd. *Din ile Felsefe Arasındaki İlişki Hakkındaki Son Söz*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2022.
- İbn Rüşd. *Faslu'l-Makâl*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2019.
- Sanoğlu, H. *İbn Rüşd*. İstanbul: İsam Yayınevi, 2011.
- Taylan, N. *Anahatlarıyla İslam Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Turan, İ. *İbn Rüşd'de Din- Felsefe Çatışması Meselesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı. Aykut Alper Yılmaz. Albaraka Yayınları, 2022, 338 s. ISBN: 9786257312677

YAZEL DEDEOĞLU

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1.Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Kitap Değerlendirmesi
ORCID 0009-0008-8573-0454
yazeldedeoglu@gmail.com

Geliş Tarihi: 10 Nisan 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

Atıf/Citation: Dedeoğlu, Y. (2023). "İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı. Aykut Alper Yılmaz. Albaraka Yayınları, 2022, 338 s. ISBN: 9786257312677".
Genç Atebe Dergisi 4, 49-53

Özet

İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı kitabı insanoğlunun nasıl bir varlık olduğunu incelemektedir. Ruhun maddi bir varlık mı yoksa gayri-maddi bir varlık mı olduğu tartışması ise bu kitabın ana konusudur. Teistik dinlerin etkisi ile ruh uzun yıllar boyunca gayri-maddi bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Ruhun maddesel bir varlık olabileceğine dair tartışmalar ise 20. Yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere yazarın savunduğu tez ruhun maddesel bir varlık olma ihtimalidir. Savunulan tezde materyalizm ve düalizmin savunuları çeşitli bakış açılarından ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Ruh, Maddi, Gayri Maddi, Materyalizm, Düalizm.

Abstract

What is Human? The book The Possibility of Theistic Materialism examines what kind of being human beings are. The debate about whether the soul is a material or non-material entity is the main subject of this book. Under the influence of theistic religions, the soul has been considered an intangible entity for many years. Discussions about whether the soul can be a material entity have become widespread since the 20th century. As can be understood from the name of the book, the thesis defended by the author is the possibility of the soul being a material entity. In the defended thesis, the defenses of materialism and dualism are examined from various perspectives.

Keywords: Human, Soul, Material, Immaterialism, Materialism, Dualism.

YAZEL DEDEOĞLU | İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı

Aykut Alper Yılmaz tarafından kaleme alınan *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı* isimli eser, yazarın doktora tezidir. Eser; ruhun özünü, ruh-beden ilişkisini düalizm ve materyalizm çerçevesinde incelemektedir. Ruhun maddesel bir şey mi yoksa gayri-maddi bir şey mi olduğu tartışması ile materyalizmin imkânını araştırmak ise eserin ana konusudur.

Eser; önsöz, giriş, sonsöz, kaynakça ve dizin bölümleri hariç iki ana bölüm, dokuz başlık ve çeşitli alt başlıklardan oluşmaktadır. Başlıklar içerisindeki farklı konular ruh kavramını her yönden incelemeyi ve ruhun yapısı hakkında bir çıkarım yapmayı hedeflemektedir.

Kitabın ilk bölümü olan “Maddi Bir Varlık Olarak İnsan” benliğin, insanın, düşünme yetisinin, insanı değerli kılan özelliklerin incelendiği kısımdır. Bölümün içerisindeki ilk başlık oldukça ilgi çekicidir. “Ne var ne yok?” adındaki bu başlık eserin sorular üzerinden ilerleyecek olduğunu gösteren bir ipucudur. Bu başlığın ilk sorusu ise “İnsan var mı yok mu?” olarak ele alınabilir. İnsanoğlunun var olduğu kabulü üzerine kitabın incelemeyi hedeflediği başka bir soru ise “Biz maddi varlıklar mıyız?” sorusudur. Yazara göre günümüzde gayri-maddi varlıkların olabileceğini mümkün görmek “bilim karşıtlığı” olarak nitelendirilmektedir.¹ Ancak gayri-maddi varlıkların (tanrı, melek, şeytan vb.) var olduğuna inanılabilir kabul edilmektedir. Peki insan bu varlıklardan biri midir? Öyle ise neden gayri-maddi bir varlık olarak tasvir edilmektedir? Bu soruların cevapları bir sonraki başlıkta verilmiştir. “Materyalizmin Getirdiği Endişeler” başlığında; insanın, ruh gibi gayri-maddi bir oluşuma sahip olmazsa insani değerini yitireceği, maddenin kavramsal olarak Tanrı’dan uzaklaşacağı, madde vurgusu arttıkça ilahi vurgunun azalacağı, insanın ilahi parçası olmazsa Tanrı-insan iletişiminin imkânsızlaşacağı vb. endişeler insanın düalist bir yapıya sahip olduğu görüşünü desteklemektedir.²

Yazar, bölümün içerdiği diğer bir başlık olan “Materyalizm ve İndirgemecilik” yazısında ise maddesel varlıkların “ruhsuz” olarak tanımlanan önemsiz oluşumlar olması sorununu ele almaktadır. Ancak bu sorun sadece materyalizmin bir kolu olan indirgemeci materyalizmi ilgilendirmektedir ve materyalizmin tamamını kapsamamaktadır. Bu bağlamda madde düşünülebilir mi sorusu gündeme gelmektedir. “Madde Düşünebilir mi? Yoksa Bilinç Düalizm mi Gerektirir?” başlığı bahsi geçen soruyu cevaplamak üzere oluşturulmuştur. Kitabın ilerleyen bölümlerinde yazar düşünce kabiliyetinin yapısını araştırmaktadır. “Maddesel bir şey düşünülebilir mi?” ve “düalizm düşünceyi rasyonel argümanlarla açıklayabilir mi?” soruları ön plana çıkmaktadır. Kitabın savunduğu iddiaya göre insanın maddesel olduğu kabul edilirse yeni bir soru gündeme gelmektedir. “Maddesel olduğumuzu nasıl biliriz?” yazar ilk olarak insanın maddi olduğu yönündeki argümanlara daha sonra düalizmin çözüm bulamadığı sorunlara bakarak bahsi geçen sorunun cevabını vermeye çalışmıştır. İlk olarak “etkileşim problemini” ele alacak olursak burada yazar; “ruh bedene etki edebilir mi, ruhlar âlemi ile maddi âlem arasında nasıl bir etkileşim vardır?” gibi sorularla düalizmin sorgulanmasını sağlayan görüşten bahsetmiştir. Düalizmin bazı savunucuları Tanrı’nın kâdir-i mutlak olma özelliğini devreye sokarak bahsi geçen soruları cevaplamaya çalışmaktadır. Düalizmin fikirlerini sıkıntıya sokan ikinci konu “eşleşme problemi” altında incelenmektedir. Ruhun bir hareket ettirici olduğu kabul edildiği varsayıldığında akla birkaç soru gelmektedir. Bir ruh neden sadece bir bedene tâbidir? Ya da beden ruhun hapisanesi midir? Düalistlerin bu sorulara cevaplarından birincisi Leibniz’in “ön-ayarlı ahenk” teorisidir.³ İkinci

¹ Aykut Alper Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2022), 50.

² Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 52-54.

³ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 101.

YAZEL DEDEOĞLU | İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı

cevap ise “okazyonalizm ve ilahi mutabakat” teorisidir. Sonuç olarak düalistler sorunları Tanrı’nın kudreti ile çözmektedirler ancak bu bölümde materyalizmin daha kabul edilebilir cevaplar verdiği kabul edilmektedir.

“Nörobilim ve Düalizm: Nörolojik ve Psikolojik Vakalar Materyalizmi Destekliyor mu?” başlığı düalizmin popülerliğine ket vuran bazı problemleri içermektedir. Bu problemlerin birçoğu zihin ve beden bağının kopması nedeni ile oluşan hastalıklardır. Bu hastalıklara dair bazı örnekler şu şekildedir: Körgörü (sağ veya sol gözde oluşan kısmi görme kusurunu tamamen görememe sanma durumu), Anton Sendromu (görme kusurunu fark etmeme durumu), Anosognozi (kısmi veya tamamen felçli olduğunu fark etmeme durumu), ihmal hastaları (sağ pariyetal lobda oluşan hasar nedeniyle kişinin sol tarafına dair bütün algısını ve bilgisini kaybetmesi durumu) gibi. Bahsi geçen problemlerden bir diğeri ise karakter sorunudur. “Genetik ve Ruh: Genler Ruhun Karakterini Belirler mi?” başlığı altında genlerin maddesel olduğu ve ruh maddesel değilse genler ve ruhların nasıl ortak noktada buluşmuş olabileceği meselesi incelenmektedir. Düalizm ruh-beden arasında iki yönlü bir etkileşim olduğunu savunsa da bu sorunu açıklamada yetersiz kalmaktadır.

“Ruhun Evrimi Problemi” başlığı evrim teorisi kabul edildiğinde ruhların bu teorinin neresinde yer alacağı sorununu ele almaktadır. Bazı düalistler evrim teorisi kabul edildiğinde ruhların istisna olduğunu bazıları ise bir çelişki olmadığını savunmaktadır. Yapılan savunulara rağmen ruhun evrimi konusu tam olarak çözüme ulaşmamıştır. “Basit Ruhlar Gelişebilir mi?” ve “Atina’nın Kudüs’te işi ne?” başlıklarının içinde barındırdığı sorular ruh evrim ilişkisindeki problemin çözülmediğinin kanıtı niteliğindedir.

Yılmaz, “Nesne ve İnsan: Biz Ne Tür Bir Maddi Varlığız?” başlıklı bölümde kitabın başında sorduğu “Biz neyiz?” “Biz ne tür varlıklarız?”⁴ sorularının maddesel yöndeki cevaplarını aramaktadır. Bu bölümde ilk olarak ele alacağımız “Materyalist Düalizm veya Materyalist Ruhçuluk” başlığı “evren yalnızca atomik parçacıkların bir dağılımından ibaret olsaydı ve biz bu parçacıklardan yalnızca biri olsaydık nasıl olurdu?”⁵ sorusu üzerinden ilerlemektedir. Kelamcılar tarafından kabul edilen ruhun atomik bir yapısı olduğu görüşü bu sorunun cevabı niteliğindedir. Ruhun atomlardan daha zayıf bir maddesel yapıya sahip olduğunu savunan bu görüş kısaca şöyle ifade edilebilir. Ruhun tek başına hâli “küçük cism-i latîf”, tüm vücuda yayılmış hâli ise “büyük cism-i latîf”dir.⁶ Buna göre insan bedensel bir varlıktır. Bazı düşünürler ise bedenden ayrı bir tözün varlığını kabul etmektedir; ancak bu tözün maddesel olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Zira tözün gayri-maddi olduğunu kanıtlayan yeterli bir argüman bulunmamaktadır.

Bölümün ikinci büyük başlığı ise “Terkip: İnsan Bedenden Oluşur Ama Bedenden Fazlasıdır” başlığıdır. Burada terkinin insan bedeninde nasıl ilerleyebileceğini ele almaktadır. Yazar terkip görüşünün daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına öncelikle görüşün iddiası olan “maddesel şeylerin” ne olduğu konusuna değinmektedir. Terkip görüşünün ne olduğuna gelindiğinde ise “standart açıklama” olarak da adlandırılan bu görüş maddeselleştirme uygulamasıdır. “Terkip görüşü bağlamında insan ve kişi” başlığı kişinin ne olduğuna dair getirilen yorumları içermektedir. “Kişi” den bahsedildiğinde Baker’in görüşleri oldukça önemlidir: “Birinci-şahıs perspektifi” ve “ilkel birinci-şahıs perspektifi”

⁴ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 138.

⁵ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 139.

⁶ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 141.

YAZEL DEDEOĞLU | İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı

yani “kendini kendin olarak bilme” ve “kendini başkalarından ayırt etme” yetisi.⁷ Bu görüşün önemli noktası BŞP’nin (birinci-şahıs perspektifi) insana özgü olmasıdır.

Bölümün “Biyolojik Bir Varlık Olarak İnsan: Animalizm Kısıtlı ya da İlimli Terkip Anlayışı” adlı başlığı “Theseus’un gemisi” argümanı üzerinde özdeşlik sorununu ele almaktadır. “Bileşik Nesnelere, Organizmacılık ve Animalizm” bahsi geçen tartışmanın ilk alt başlığıdır. Animalizm kişinin canlı bir oluşuma özdeş olduğunu savunurken, organizmacılık canlı olmayı birleşik bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlar birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Bahsi geçen sorular “özel terkip sorusu” olarak adlandırılmaktadır. Van Inwagen’e ait bu görüş neticesinde bileşik nesnelere reddedilmektedir. “Beyin nakli” örneği bileşikliğin karmaşıklığını açıklayabilmektedir. Peki insanı insan yapan beyin midir bedeni mi? Bu sorunun cevabı karışıktır. Zira kişisel özdeşliğin beyin ile sağlanması, sorunun cevabının insanın beyinden ibaret olduğu sonucunu sağlamaz. Bununla alakalı verilebilecek en çarpıcı örneklerinden biri, bir bedende iki beyne sahip olan siyam ikizleridir. İkizler tek bedene sahip olmalarından ötürü tek bir kişi olarak mı tarihe geçmelidirler?

“Belirimci Animalizm: İnsan Bilinç Üreten Canlıdır” başlığı altında ise; belirim kavramı, belirimci animalizm, kişi nedir? ve bu görüşlere yöneltilen eleştiriler ele alınmıştır. Belirim kavramı evreni anlama üzerine inşa edilmiştir. Bu kavrama göre evreni anlamak için fizik tek başına yeterli değildir ve zihinsel ilimlerin yardımına ihtiyaç vardır. “Belirimci animalizm” ise “canlılar maddelerin birleşmesi ile meydana gelir” görüşünün genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Zira bir canlılığın evrende *indirgenemez* bir rolü olmalıdır. Belirimci animalizm’e göre “kişi nedir?” sorusuna şu şekilde cevap verilebilir: Sonuç itibarıyla animalistler, kişiyi maddelerin birleşmesi ile meydana gelen ve *nedenli* bir varlık olarak tanımlamaktadırlar.

“Hilomorfizm: İnsan Biçimindeki Varlıklar” başlığı altında hilomorfizm düşüncesi ele alınmaktadır. Hilomorfizm, iki ayrı varlığın bir araya gelerek yeni bir oluşum meydana getirdiğini savunmaktadır. Yani evrende var olan her varlık, herhangi iki varlığın bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Hilomorfizmi belirimcilikten ayıran nokta, yapıların bir organizasyon tarafından meydana gelmemesidir. Hilomorfistler için zihin-beden ayrımı yapmak zorunlu bir şart değildir. Zihin ve beden bir bütün olarak kabul edilebilmektedir. Jaworski bu bütünselliği “zihnin bedenlenmesi” veya “bedenlenmiş zihin” olarak adlandırmaktadır.⁸ Bilincin yapısal olduğunu savunan hilomorfizm, bilincin karmaşık yapısını açıklamamanın zorluğu problemi ile karşılaştığında birçok hilomorfist bu problemin varlığını reddetmekte ve “o olmak nasıl bir şeydir?”⁹ sorusunun gerçekte var olmadığını savunmaktadır. Lakin belli sebeplerden dolayı bedenini kullanamayan insanlar bilinçlerini aktif şekilde kullanabilirlerse ne olur? Hilomorfizm bu soruna nasıl cevap verecektir? Ya da kişi ölünce kişiliğini kaybedecek midir? Bu gibi sorular güncelliğini hâlâ korumaya devam etmektedir.

“Yeniden Dirilirsek Aynı Kişi Olabilir miyiz? Öte Yaşamın İmkânı” yazısı ise yukarıda sorulan son soruyu incelemek adına oluşturulmuştur. Bazı filozoflar yeniden yaratılma gerçeği ise yaratılan kişinin aynı kişi olmayacağını, bazıları ise sahip olunan töz sayesinde aynı kişi olabileceğini savunmaktadır. Gazzâlî yeniden yaratılmanın iki şekilde gerçekleşebileceğinden bahsetmektedir:

⁷ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 163.

⁸ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 247.

⁹ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 249.

YAZEL DEDEOĞLU | İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı

- 1) Tamamen yok edip sonra tekrar yaratma.
- 2) Tözü koruyup daha sonra bir bedene yerleştirme.¹⁰

John Hick ise yeniden yaratılmayı savunur. Yani Tanrı bir insanı yok ettikten sonra tekrar var edebilir. Bu görüşe “kopya teorisi” denmektedir.¹¹ Teist-materyalistlere göre bu durumu açıklamak oldukça zordur. Bedenin veya bedenin parçalarının yeniden yaratılma için muhafaza edilmesi gerektiğini savunma şu an için en makul teist-materyalist açıklamadır. Lakin çoğu teistin aklına şöyle bir soru gelmektedir. Örneğin “beni 1999 yılında Yazel olarak yaratan Tanrı neden aynı şeyi ben öldükten sonra da yapmasın?”

İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı kitabının asıl gayesi, insanın ne tür bir varlık olduğunu anlamaktır. Yılmaz’a göre insanın yapısı 20. yy.’a kadar düalizm ile açıklanmaktadır, ancak son zamanlarda düalizmin sunduğu cevapların yetersiz kalması üzerine materyalizm ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda materyalizmin ilerlemesi ve sunduğu cevapların günümüz için daha makul görünmesi eserde savunulan düşüncelerden biridir. Yılmaz, bu eserinde materyalizmin imkânını farklı alanlara değinerek açıklamaya çalışmaktadır. Materyalizm savunulurken düalizm görüşlerine yer verilmiş olmasının neticesinde kitabın tek yönlü olmadığı görülecektir. Aynı zamanda kitapta materyalizmin açıklayamadığı mevzular da ele alınmaktadır. Örneğin teist-materyalistlerin ölüm sonrasına cevap verirken zorlanması akla gelen ilk yetersizliktir. Yazar eserini ele alırken objektif davranarak teistik materyalizmin imkân dahilinde olup olmadığını değerlendirmiştir. Eser felsefeye ait bir konuyu işlediği için oldukça fazla soruya değinmekte ve soruları makul bir şekilde cevaplamaya çalışmaktadır. Bahsi geçen sorular genellikle ruhun (tözün) nasıl bir yapıya sahip olduğunu anlamaya yöneliktir. Ruhun maddi mi yoksa gayri-maddi mi olduğu sorusu tam ve kesin argümanlarla kanıtlanmış değildir; günümüzde hâlâ felsefeciler tarafından tartışılan bu konu yakın zamanda büyük bir bilimsel kesinlik kazanmadığı sürece tartışılmaya devam edecektir.

Kaynakça

Yılmaz, A. A. *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2022.

¹⁰ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 283.

¹¹ Yılmaz, *İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı*, 286.

Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma". Yaşar Atila. Kimlik Yayınları, 2020, 329 s. ISBN: 9786057785411

BEYZAGÜL ATILA

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1.Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Kitap Değerlendirmesi

ORCID 0009-0004-2453-6798

beyzaga.19@gmail.com

Geliş Tarihi: 10 Mayıs 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

Atıf/Citation: Atila, B. (2023). "Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma". Yaşar Atila. Kimlik Yayınları, 2020, 329 s. ISBN: 9786057785411". *Genç Atebe Dergisi* 4, 54-59

Özet

Yazar Yaşar Atila'nın *Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"* adlı kitabında insanlar için rahmet olarak indirilmiş Kur'an'ın değerlerinin ve onların önem ve öncelik sırasının yani "değerler hiyerarşisinin" tespit edilmesinin gerekli olduğu öngörülmüştür. Bu bağlamda kitapta; değerler kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in bir varlık ve değer hiyerarşisi var mıdır? Kur'an'ın varlık ve değerlerinin en üst ve en alt basamağında neler bulunmaktadır? Kur'an'ın "en"leri nelerdir? Bu "en"ler nasıl bir sistem içerisinde ele alınabilir veya nasıl tasnif edilebilir? Tespiti yapılan "en"ler insanlar veya inananlar için ne mana ifade etmektedir? gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Bu sorular bağlamında Kur'an'da geçen en başta Allah'ın mutlaklığı ve en yüceliği olmak üzere, değerler hiyerarşisinde insanlara dair "en üst" ve "en alt" olarak ifade edilebilecek olan farklı türdeki uç değerlerin tespiti, tasviri, tahlili, tasnifi ve tefsirlerimizdeki anlaşılma biçimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Varlık, Değer, Hiyerarşi, En'ler, Üstünlük.

Abstract

In author Yaşar Atila's book *Superlatives Of The Qur'an "A Study On The Hierarchy Of Being And Value"*, it is envisaged that it is necessary to determine the values of the Qur'an, which was revealed as a mercy for human beings, and their order of importance and priority, that is, the "hierarchy of values". In this context, does the Qur'an, the book of values, have a hierarchy of existence and values? What is at the top and bottom of the Qur'an's assets and values? What are the "most" of the Qur'an? How can these "bests" be handled in a system or how can they be classified? What do the identified "bests" mean for people or believers? Answers to such questions have been sought in the book. In the context of these questions, the book deals with the identification, description, analysis, classification and understanding of the different types of extreme values that can be expressed as the "highest" and "lowest" of human beings in the hierarchy of values, especially the absoluteness and supremacy of Allah in the Qur'an, and the way they are understood in our exegesis.

Keywords: Qur'an, Being, Value, Hierarchy, Superlatives, Superiority.

BEYZAGÜL ATILA | Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"

Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi" kitabının yazarı olan Yaşar Atila, Kayseri'de doğmuştur. 1995'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuş, 2001'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 2018'de ise Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamıştır. 1995 yılında MEB'de başladığı öğretmenlik görevine Kayseri'de devam etmektedir.

Yazar Atila değerlendirmeye söz konusu olan eserde insanlar için rahmet ve hikmet olarak indirilmiş Kur'an'ın değerlerinin ve onların önem ve öncelik sırasının, yani "değerler hiyerarşisinin" tespit edilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Bu kapsamda özellikle Kur'an'ın hem varlık hem de değerler hiyerarşisindeki "en"lerinin tespit ve tahlil edilmesi ve bunların insanlara yönelebilecekleri bir hedef olarak gösterilmesi, üzerinde çalışılmaya değer, dikkat çekici bir konu olarak önemsenmiştir. Ayrıca kitapta "Kur'an'ın En'leri"nin tespit edilmesi suretiyle, insanların hayattaki yarışlarına, "en'lerle" ilgili meraklarına ve ehem-mühim algılarına, Kur'an temelli bir bakış açısı getirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede Kur'an'ın değerler hiyerarşisinde bulunan bu "en üst" ve "en alt değerler" üzerinden onun, bu çağda insanlığa yönelik mesajının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak da amaçlanmıştır. Bu sebeple, "Kur'an'ın En'leri" adını alan kitapta, Kur'an'ın varlık ve değerler hiyerarşisinin en üst ve en alt değerleri tespit, tasnif ve tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Akademik bir üslupla kaleme alınan eser, "önsöz", "giriş", "sonuç" ve "kaynakça" dışında üç ana bölümden oluşmakta ve her bölümün kendi içinde alt başlıkları bulunmaktadır. Birinci bölümde, "Değer Kavramı ve Kur'an'da Varlık ve Değer Hiyerarşisi" üst başlığı altında genel olarak değerler ve değer hiyerarşisinin imkânı ve insan hayatındaki genel tezahürleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, "Kur'an'da Mutlak Varlık ve En Yüce Değer Olarak Allah" başlığı altında "en değeri" açısından, varlık kategorilerinin benzersiz ve birincisi olan Allah'ın mutlaklığı, en yüceliği ve en büyüklüğü, O'nun isimleri ve sıfatları üzerinden ele alınmıştır. "Kur'an'ın en'leri"nin öncelikle başta Allah'ın zatı olmak üzere O'nun isim, sıfat ve fiillerine ait olan "en'ler" olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, "Kur'an'ın Varlık ve Değerler Hiyerarşisinde İnsana Ait En'ler" başlığı ile Kur'an'ın varlık ve değerler hiyerarşisinde insanın yeri araştırılıp onunla ilgili en'lerin tespiti, sınıflandırılması ve tahlili ele alınmıştır. Bu çalışmada ise kitabın esas konusuna uygun olarak bölümlerin genel manada bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Kitabın ilk bölümü olan "Değer Kavramı ve Kur'an'da Varlık ve Değer Hiyerarşisi" ana başlığı altında genel olarak kavramsal çerçevede değerler, değerlerin çeşitleri, özellikleri, kaynağı, değerlerin hiyerarşisi ve sınıflandırılması; "en" kavramı, "en'lerin" tasnifi ile Kur'an'da varlık ve değer hiyerarşisi konuları ele alınmıştır. Bu bölümde değerler ve değer hiyerarşisinin imkânı ve insan hayatındaki genel tezahürleri üzerinde de durulmuştur. Sonuç olarak Kur'an'a göre varlık ve değerler hiyerarşisinin mümkün olduğu görülmüştür. Burada ayrıca "Kur'an'ın En'leri" diyebileceğimiz birçok konuya özellikle "ism-i tafdiller" üzerinden dikkat çekildiğinin tespiti yapılmıştır. Yine burada Kur'an'a göre bir varlık ve değer hiyerarşisi tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber insanların değerlere ve özellikle en değerlilere yönelişinin ve "en'lere" ulaşma arzusunun üzerine de inceleme yapılmış; insanların bu en iyiye ve en üstün olana ulaşma arzusunun fitrî yani yaratılıştan var oluşuna değinilmiştir. Ayrıca tarih boyunca insanlar, varlıkları ve değerleri bir hiyerarşi içerisinde anlamlandırmışlardır. Bu hiyerarşik bakış içerisinde "Kur'an'ın En'lerini" değerler üzerinden tespit noktasında kitapta ele alınan araştırmalar konuyla ilgili birçok ayetin bulunduğunu göstermektedir.

BEYZAGÜL ATILA | Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"

Kitabın ikinci bölümü "Kur'an'da Mutlak Varlık ve En Yüce Değer Olarak Allah" ana başlığıyla ele alınmıştır. Bu bölümde "Kur'an'ın En'leri", Kur'an'a göre varlık hiyerarşisi üzerinden tespit edilmeye çalışıldığında varlık: Zorunlu/mutlak varlık ve mümkün/mukayyed varlık olarak; yani Allah ve âlem şeklinde iki kısımda ele alınmıştır. Değerler ise varlık sınıflandırmasıyla irtibatlı olarak, mutlak ve mukayyed değerler olarak tasnif edilmiştir. Bu ayrımlardan hareketle ikinci bölümde "en değeri" açısından varlık kategorilerinin en üstünü ve birincisi olan Allah'ın mutlaklığı, en yüceliği, en büyüklüğü ve azameti, O'nun isimleri ve sıfatları üzerinden ortaya konulmuştur. "Kur'an'ın en'leri"nin öncelikle başta Allah'ın zâtı olmak üzere O'nun isim, sıfat ve fiillerine ait "en'ler" olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde Allah'ın bir değer olup olmadığı konusu tartışılmış ve değer tanımlarından hareketle -ki o, insanın önem verdiği, kendisine ihtiyaç duyduğu, kıymetli gördüğü, arzu edip istediği, ilgi duyduğu, kendisiyle hayatına anlam kattığı şeydir- değer kavramı Allah hakkında kullanılabilir denilmiştir. Nitekim yazara göre Allah bizatihi mutlak değerdir; değerlidir. Yani önemsenen, ihtiyaç duyulan, arzu edilip istenen, ilgi gösterilen, kıymet verilen, hayata anlam katan, kendisiyle bir bağ kurulmaya çalışılan. Hatta insan için vazgeçilmez; en önemli ve en değerli varlıktır.

Yazar, bu bölümde "Kur'an'da Allah'ı En Güzel Tanıtan Esmâ-i Hüsnâ" alt başlığı ile Kur'an'da "ismi tafdîl" kalıbıyla gelen 32 ismin tespitini yapmış ve bunları açıklamıştır. Bu bağlamda Kur'an'da ismi tafdîl kalıbı dışında isim, sıfat, sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâil, ism-i mevsûl vb. kalıplarında gelen 87 ismin daha tespiti yapılmış ve bunlar hakkında sadece Türkçe anlamları ve birkaç ayette geçiş biçimleri verilmiştir. Ayrıca eserde "Kur'an'ın en'leri" aynı zamanda "Allah'ın en'leridir" denilerek Allah katında en önemli, en üstün, en değerli, en iyi veya tersi olarak en aşağı, en kötü olarak görülen durumlar 18 madde halinde ortaya konulmuştur. Kısaca bu bölümde, "en değeri" açısından, varlık kategorilerinin eşsiz, benzersiz ve biricigi olan Allah'ın mutlaklığı, en yüceliği, en büyüklüğü ve azameti, O'nun isimleri ve sıfatları üzerinden ele alınmıştır. Varlık bakımından en yüce olan Allah olduğu gibi, değerler bakımından da en değerli, en önemli, en vazgeçilmez, en çok ihtiyaç duyulan, yönelinen, en çok sevilen, istenen ve ümit edilen de O'dur. Kendisi mutlak değer olduğu gibi bütün değerlerin de kaynağıdır. İnsan O'nu tanıdığı ve O'na yaklaştığı oranda değer kazanmaktadır. Yine yazara göre, Allah'ın "en güzel ve en yüce" diye tavsîf ettiği isim ve sıfatlarını öğrenmek, onları kendine rehber edinmek, kendi kemâlâtı için onları örnek almaya çalışmak, kısaca tasavvufun ifadesiyle "tehallakû bi ahlâkîllâh" olmak, insan için bu dünyada ulaşılması arzulan en ulvi hedef/amaç değer olarak görülmüştür.

Kitabın üçüncü bölümünün ana başlığı "Kur'an'ın Varlık ve Değerler Hiyerarşisinde İnsana Ait En'ler"dir. Bu bölümde yazar, insanoğlunu kâinatın göz bebeği, mahlûkatın mihveri, yaratılmış her şeyin kendi emrine amade kılındığı yeryüzünün halifesi ve eskilerin kendisini "küçük âlem" diye tanıttıkları evrenin en değerli varlığı olarak tanımlamıştır. Bir varlık olarak insanın en üstün vasfı Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması, en aşağı sıfatı ise onun şeytanlaşarak hayvandan daha aşağı bir seviyeye düşmesidir.

Yazara göre, varlık ve değerler âleminde çok yönlü bir hiyerarşik sistem görülmektedir. Gerek âlemdeki diğer varlıklar gerekse insan, bu hiyerarşik sistemin içerisinde kendine göre bir yere sahiptir. Sistem içerisinde sahip olunan bu yer, özellikle insan için sabit ve durağan bir yer değildir. İnsan inişler ve çıkışlara mahsus dikey düzlemde; en zirvede, en dipte veya bu ikisinin arasında bir basamakta yer alabilmektedir. Görülen o ki, bu varlıklar hiyerarşisindeki değişkenlik halleri, -yükseliş ve düşüşler- âlemdeki varlıklar içerisinde sadece iradî varlıklara mahsus bir durumdur.

BEYZAGÜL ATİLA | Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"

Yazar iradî bir varlık olarak insana ait en'leri farklı yönleriyle tasnif etmiştir. Bunlardan bir kısmı şu şekildedir: 1. Kur'an'da İnsanı En Üstün Kılan Olumlu Değerler: Bunlar vehbî ve kesbî olumlu değerler olarak iki kısımda incelenmiştir. İnsana bahşedilmiş vehbî olan değerlerle ilgili alt başlıklar şu şekildedir: En üst makam halifelik, en üstün yaratılış ahsen-i takvim, en temiz varoluş fitrattır. "Ahsen-i takvim" olarak yaratılan insanın yaratılış özü olan "fitrat", en saf, en temiz yaratılış olup tevhit inancı ile doludur. İnsan bu saf ve en temiz fitratını koruyabildiği oranda yaratılıştan gelen üstünlüğünü koruyabilecek, bunu bozduğu ve kaybettiği oranda ise fitrattan uzaklaşarak aşağılara doğru düşecektir. Ayrıca en yüce öz olan ruh üflenmesi; en büyük imkân akıl ve irade; en yüce gaye Allah'a kul olma; en büyük nimet teshir; en ağır yük emaneti üstlenmesi de insana verilmiş vehbî en'lerdendir. İnsana ait kesbî değerler ise: En üstün değer iman, en büyük erdem takva, en yüksek makam Allah'a kurbiyyet, en yüksek derece ilim, en doğru yol Allah'a itaat ve teslimiyet, en yüksek sosyal statü mahlukat içerisinde seçilmişlik, en iyi kazanç Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olma şeklinde başlıklandırılmıştır. 2. Kur'an'da İnsanın Değerini Düşüren En Olumsuz Değerler ise: İmansızlık, kâfirlik, müşriklik, münafıklık, sapıtmışlık, şükürsüzlük, akılsızlık, cahillik/bilmezlik ve fâsıklık olarak belirlenmiştir.

Yazarın bir başka tasnifi de: "Kur'an'da İnanç Bakımından İnsanlar ve En'leridir." Yazara göre iman, insana hem varlık sahasında hem de değerler alanında en üst zirveye çıkacak imkânı sunar. İman doğal bir ihtiyaçtır. İnsanın fitratındaki inanma, bağlanma ve güvenme hisleri temel özelliklerdir. İnsan; inanmadığı, bağlanmadığı ve güvenmediği zaman yaşamanın bir tadı, anlamı ve değeri kalmaz. Kur'an'da Mü'minlerle İlgili En'ler şöyle sıralanmıştır: 1. Mü'minler için en önemli "amaç değer" imandır. 2. Mü'minler için en üstün "amaç değer" takvadır. 3. Mü'minler için en yüce erdem adalettir. 4. Mü'minler için en yüksek makam Allah'a kurbiyyettir. 5. Mü'minler için en yüce duygu Allah sevgisi ve korkusudur. 6. Mü'minler için en son gaye Allah rızasıdır. 7. Mü'minler için en önemli hedef öncü ve ilklerden olmaktır. 8. Mü'minler için en güzel örnek peygamberlerdir. 9. Mü'minler için en hayırlı nitelik sabırdır. 10. Mü'minler için en doğru yol en güzel söz olan Kur'an'a ittibadır. 11. Mü'minler için problemlerin en iyi çözümü kitap ve sünnettedir. 12. Mü'minler için en güzel hâl İslâm fitratı üzere kalmaktır. 13. Kur'an'da mü'minler için diğer en önemli değerler: Allah'ın koymuş olduğu helal ve haramlarına saygı göstermek, helal sınırını aşmamak ve şüpheli şeyleri terk etmektir. 14. Mü'minler için bir başka önemli değer ise kâfirlere karşı olan tutumlarının alabildiğine onurlu, izzetli ve tavizsiz; mü'minlere karşı olan tutumlarının ise alabildiğine mütevazı, hoşgörülü, şefkat ve merhamete dayalı olmasıdır. 15. Kur'an'a göre mü'minlere ait en'lerden bir diğeri de büyük bir müjde olan cennettir.

Yazar inanç bakımından kâfirler, müşrikler ve münafıklarla ilgili en'lere de dikkat çeker. Buna göre kâfirler/müşrikler; cahil ve aklını kullanamayan en aşağılık varlıklar ve insanların en çok yoldan çıkmış olanlarıdır. Yine onlar, dinin ve dindarların en şiddetli düşmanıdır. Kâfirler için dünyevi çıkarlar en önemli değerlerdir, kâfirlere ahirette bu dünyada yaptıklarının en kötüsü ile cezalandırılma vardır. Münafıklara gelince onlar Kur'an'a göre, en aşağılık kişilerdir ve hayvanların en aşağısına benzetilmişlerdir. Yine onlar için en aşağı makam, cehennem en alt derekesinde bulunmaları ve en şiddetli azabı görececek kimseler olmalarıdır.

Sonuç olarak, Kur'an, insanlar için doğru yolu gösteren bir hayat kitabıdır. İnsanın hem bu dünyadaki hem de ahiretteki mutluluğu, Kur'an'ın gösterdiği olumlu değerlere sahip çıkıp olumsuz olarak gördüğü değerlerden kaçınmasıyla mümkündür. İnsan, kendisi için olumlu ve olumsuz olarak

BEYZAGÜL ATILA | Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"

gördüğü değerler arasında bir düzenleme ve sıralama yapmakta; değerleri önem-öncelik ve sonralık sırasına koymaktadır. Değerler arasındaki önem ve öncelik sıralaması onların hiyerarşik bir derecelendirmesini de gerekli kılmaktadır. Kur'an, insana üstünlük, önem ve öncelik sıralaması konusunda da yol göstermekte ve yardım etmektedir.

Yazar kitabında ele aldığı konu neticesinde Kur'an'ın varlık ve değerlerini; üst-alt, öncelik-sonralık, ehem-mühim, amaç-araç sınıflandırması ile bir değerler skalası üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Sonuçta ulaştığı bulgulardan bazıları şunlar olmuştur:

- Kur'an bir değer kitabıdır ve Kur'an'ın değerlerinin de bir hiyerarşisi vardır.
- Kur'an'ın değerler hiyerarşisinin ve hatta bütün varlık ve değerlerinin merkezinde ve en üstünde Allah vardır. Kur'an'a göre bütün değerler, değerini Allah'tan almaktadır.
- En yüce değer olan Allah, mahlûkatının en güzeli ve en değerlisi diye tavsif ettiği insanı yaratmıştır.
- İnsan, içinde yaratıldığı âlemin en değerli varlığıdır. İnsan aynı zamanda kendince değer üretebilen yani değer kaynağı olabilen bir varlıktır.
- Kur'an'ın insanla ilgili değerlerini "vehbî" ve "kesbî" değerler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Vehbî değerler bütün insanlarda Allah vergisi olan ortak "nesnel" değerleri ifade ederken; kesbî değerler bireysel olarak kişinin kendi çaba ve gayretleri sonucunda kazandığı "özel" değerlerdir.
- Yine Kur'an'ın değerler hiyerarşisinde insan için bir "amaç" değerler bir de "araç" değerler vardır. Amaç değerler kâmil bir insanda her daim olması gereken daha çok itikadî ve ahlakî diyebileceğimiz değerlerdir. Araç değerler ise amaç değerlerin tam olarak gerçekleşmesi için dünya hayatı boyunca zorunlu terkler hariç, insanın devamlı olarak yapması gereken daha çok salih ameller olarak nitelendirebileceğimiz değerlerdir. Amaç değerler araç değerlerden daha üstün görülmüştür.
- Kur'an'da değerler "olumlu" ve "olumsuz" yönleriyle ve somut olarak insanlar üzerinden ele alınır. Mü'min, kâfir ve münafık olarak sınıflandırılan insan gruplarının kendi inanç eksenlerinde kabullendikleri bir değer algıları, yargıları ve değer hiyerarşileri vardır.
- Yaşadığımız modern dünyanın değer algısında birey hep ön plandadır. Buna göre en iyi birey bütün varlıkları ve değerleri kendi etrafında döndüren kişi olmaktadır. Kur'an'da ise en iyi insan kendisiyle, içinde bulunduğu toplum ve tabiatla hem de Rabbi ile barışık; dengeli ve uyumlu bir insandır.
- İçerisinde yaşadığımız dünyanın değer algısında insanlar ekonomik durumlarına ve sosyal statülerine göre değerlendirilip derecelendirilirken; Kur'an'da insanlar iman, ihlâs, takva ve salih amellerine göre derecelendirilmektedir.
- Kur'an'ın değerler hiyerarşisinde en üst ve en alt değerler insanın ahiret mutluluğu bağlamında ele alınmaktadır. İnsanı ahirette huzura ve mutluluğa kavuşturacak olan değerler en üstün olumlu, ahirette bedbaht edecek olanlar ise en aşağı olumsuz değerlerdir.
- Mü'minler hayatlarını Kur'an'ın değerlerine ve değerler hiyerarşisine göre şekillendirmeye çalışırken, kâfir ve münafıklar Kur'an'a inanmadıkları için onun ortaya koyduğu değerleri önemsemeyerek göz ardı etmektedir.
- Kur'an'a göre varlıkların olduğu kadar değerlerin de kendi içerisinde bir derecelendirmesi vardır.

BEYZAGÜL ATILA | Kur'an'ın En'leri "Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma"

- Kur'an'a göre en önemli amaç değer, mutlak ve eşsiz olan Allah'tır. O'nun değeri esasen kendi dışındaki hiçbir şeyle kıyas edilemez. Allah; Esmâ-i Hüsnâ'sı ve Sıfat-ı Ülâsı ile en yüce değer olarak değerlerin hem mahreci hem de rucû edilendir.
- Melekler, cinler ve diğer varlıklar ile karşılaştırıldığında tüm bunlar arasından insanın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bakımdan yaratılmış varlıklar içerisinde en üst değer insana aittir.
- Kur'an'a göre insan için en önemli değer imandır. İmandan sonra ise sıralama ihlâs, ihsan, takva, teslimiyet, kurbîyyet... şeklinde devam etmektedir. Kur'an insanları öncelikle inançları üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre insanların genel değer hiyerarşisinin en üstünde mü'minler vardır. Hiyerarşinin alt derekelerinde ise kâfirler, müşrikler ve en altında da münaflıklar bulunmaktadır.
- Kur'an'da mü'minlerin de kendi aralarında bir değer hiyerarşileri vardır. Bu hiyerarşiye göre en üstün derecede görülen mü'minler: muhsinler, muttakiler, mücahidler, hayırda yarışan ve öne geçenlerdir (sabikûn).
- Modern dünyada insanın yükselişinin daha çok dışa doğru olduğu görülmektedir. Yani en önemli değerler mal, mülk, makam, statü, şöhret gibi tamamen dünyevi değerlerdir. Kur'an'ın değer sisteminde ise insanın yükselişi içe dönüktür. Yani iman, ihlâs, samimiyet, takva, ihsan, kanaat, sabır vb. gibi hem dünyada hem de ahirette karşılığı olan değerler en önemli değerlerdir.
- Kur'an'a göre ahiretteki en büyük ödüller için insanın bu dünyada yapması gereken en güzel ameller; Allah'ın emrine itaat etmek, ahlaki güzelleştirip insanlara iyi davranmak, mutlak doğru olan Kur'an'ı tasdik etmek, Allah'a verilen sözden dönmemek ve dinî yaşamada sabredip tevekkül etmek şeklinde sıralanır.

Kaynakça

Atila, Y. *Kur'an'ın "En"leri Kur'an'ın Varlık ve Değer Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 1. Basım, 2020.

İnsan Olmak. Nurettin Engin Geçtan. Metis Yayınları, 2021, 185 s.
ISBN:978-975-342-398-4

ŞEVVAL YILMAZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye.
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, Undergraduate.
Ankara, Turkey.

Türü: Kitap Değerlendirmesi

ORCID 0009-0008-2836-3221

sevval.yilmaz@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 17 Nisan 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

Atıf/Citation: Yılmaz, Ş. (2023). "İnsan Olmak. Nurettin Engin Geçtan. Metis Yayınları, 2021, 185 s. ISBN:978-975-342-398-4". *Genç Atebe Dergisi* 4, 60-66

Özet

Engin Geçtan'ın *İnsan Olmak* adlı kitabı, 1983 yılında ilk kez okurla buluştu. İlk baskıdan bu yana 26 kez baskısı yapılan eser, Geçtan'ın 30 yıllık mesleki birikimiyle kaleme alınmıştır. Bir psikiyatri kitabı olarak *İnsan Olmak*, meslek dışı okurların da oldukça dikkatini çekmiştir. Yazarımızın amacı da sadece bu alana dikkat çekmek değildir. Yazar, insanı insan olarak anlamamız için bu eseri bizlere sunmuştur. Hayatı anlamlandırmak için ilk önce insanı tanımamız gerektiğine inanan yazarımız, bu farkındalığı bize kazandırmak istemiştir. Geçtan'ın gayesi, insan davranışlarının altında yatan duyguları analiz ederek okurun hem kendisine hem de çevresine olan ön yargılarının yıkılmasını sağlamaktır. Yazar, bunu kitapta insanın temel davranışlarının altında yatan duyguların, çıkış noktalarını belirleyen başlıklar altında incelemiştir. Kitap, "Yirmi Yılın Ardından", "Önsöz", "Birey ve Toplum", "Ana-Baba ve Çocuk", "İnsanlardan Korkmak", "Öfke ve Düşmanlık", "Değersizlik Duygusu", "Kaygı", "Sorumluluklardan Kaçış", "Yalnızlık", "Ortak Yaşam İlişkisi", "Nevrotik Kısır Döngü", "Yaşam ve Ölüm", "Kendini Yaşamak", "Epilog" ve "Kaynakça" olmak üzere toplam 16 bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, İnsan, Davranış, Duygu, Aile, Toplum.

Abstract

Engin Geçtan's book "Being a Human" met with readers for the first time in 1983. It has been published 26 times since its first edition. The work was written with Geçtan's 30 years of professional experience. As a psychiatry book, "Being a Human" has attracted the attention of non-professional readers. The aim of our author is not only to draw attention to this field, but also to understand human beings as human beings. Our author, who believes that in order to make sense of life, we must first get to know the human being, wanted to bring us this awareness. Geçtan's aim is to analyze the emotions underlying human behavior and to break down the prejudices that the reader has for both himself and his environment. In the book, he examined this under the headings that determine the starting points of the emotions underlying the basic behaviors of man. The book consists of 16 chapters in total: "After Twenty Years", "Preface", "Individual and Society", "Parent and Child", "Fear of People", "Anger and Hostility", "Sense of Worthlessness", "Anxiety", "Escape from Responsibilities", "Loneliness", "Common Life Relationship", "Neurotic Vicious Cycle", "Life and Death", "Living Oneself", "Epilogue" and "Bibliography".

Keywords: Psychology, People, Behavior, Emotion, Family, Society.

ŞEVVAL YILMAZ | İnsan Olmak

Engin Geçtan, 12 Ocak 1932'de İzmir'de doğdu. Türk psikiyatri hekimi, akademisyen ve yazardır. İlkokul, ortaokul ve liseyi İzmir'de tamamladı. 1956 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Uzmanlık eğitimi için Amerika Birleşik Devletleri'ne giden Geçtan, uzmanlık eğitimini New York ve Columbia üniversitelerinde tamamladı. Bu süreçte genel psikoloji, dinamik psikiyatri, çocuk psikiyatrisi ve nöroloji alanlarında çalıştı. 1968'de doçent, 1974'te profesör oldu. ODTÜ, Marmara, Ankara ve Boğaziçi Üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı.¹

Engin Geçtan, uzmanlık alanı olan psikiyatri alanında *İnsan Olmak* kitabı da dahil olmak üzere toplamda dört kitap yazmıştır. Çok kez basım yapmış olan bu dörtlünün ardından kendi disiplininin dışına çıkarak kurgu tarzında kitaplar da yazdı. Yazarımız; roman türünde sekiz, psikiyatri alanında sekiz ve iki tane deneme olmak üzere toplamda 18 esere sahiptir. Hem üniversitelerde akademisyenlik hem de psikoterapist olarak çalışan yazarımız, farklı kuşaklardan çok sayıda insanın eğitiminde ve mesleki yaşamında esin kaynağı olmuştur.²

İnsan Olmak başlıklı kitap, 189 sayfadan oluşuyor. Kitapta önsözden önce “yirmi yılın ardından (26. Basım için önsöz)” adlı başlık yer alıyor. Yazar bu bölümde kitabın yazılış hikayesini okur ile paylaşmaktadır. Geçtan, 1982 yılının başlarında Ankara'da yaşadığı dönemde İstanbul'dan gelen bir okur, kendisiyle görüşmek ister. Geçtan, bu kişiyle görüşür ve aralarında şöyle bir hâdise geçer. Gelen kişi “Sizden bir ricam var. Lütfen bizim için de yazın!”³ dedikten sonra ayrılır. Yazar, şaşkın bir şekilde bu cümleler kafasında yankılanarak odasına döner. Aynı yıl içerisinde tatil deyken bu yaşadığı ilginç olay aklına gelir. Geçtan, aklına bu olayın gelmesiyle birlikte hemen *İnsan Olmak* kitabının başlıklarını oluşturmaya başlar. Tatilden döndüğünde kitap neredeyse bitmek üzeredir. Kendisinin de ifade ettiği gibi “Bu ziyaret olmasaydı kitap yine de yazılır mıydı? Yazılışaydı aynı olur muydu?”⁴ Kim bilir? Ancak bazı şeyler tesadüften ötedir, tıpkı bu olay gibi. Geçtan, bu bölümde sadece kitabın ortaya çıkış hikayesini değil, bu kitabın akademik kalıpların dışında olduğunu ve okurla oluşan bu kuvvetli bağın onu çok şaşırttığını da dile getirir. Yazar, bu bölümü isimsiz ziyaretçisine teşekkür ederek sonlandırır.

Geçtan, önsöz kısmında insan davranışları hakkındaki tarihî genel görüşlere ve kitapta insandan nasıl söz edileceğine yer verir. İnsanın sürekli çevresindekileri tanıma çabasında olduğunu, ancak en az tanımlanabilen canlının insan olduğundan bahsederek bir girizgâhta bulunur. Zira konu insan davranışlarına geldiğinde durum karmaşık bir hâl almaktadır. Ona göre insan davranışlarına ilgi XX. yüzyıldan sonra başlamıştır. Bunun sebebi, İkinci Dünya Savaşı sonrası insanın günlük yaşamındaki davranışlarına giderek artan bir ilginin oluşmasıdır. XX. yüzyılın yarısında toplum normlarına uyma oranı normallığı ifade ederken bu kurallardan sapma oranının ise normal dışı olarak kabul görme davranışı hakimdir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra toplumların da hasta olabileceğinin fark edilmesiyle bu görüş zayıflamış, önemli ölçüde gerekliliğini yitirmiştir. Hasta toplum, bünyesindeki normal bir davranışı normal dışı olarak yorumlayabilen toplumdur.

¹ Engin Geçtan, *İnsan Olmak* (İstanbul: Metis Yayınları, 2021), 3.

² Geçtan, *İnsan Olmak*, 26.

³ Geçtan, *İnsan Olmak*, 9.

⁴ Geçtan, *İnsan Olmak*, 9.

ŞEVVAL YILMAZ | İnsan Olmak

Günümüzde kabul görmeye başlanan ve sayıları artarak devam eden bir yaklaşıma göre, “Normallik, bir süreçtir ve normal davranış, birbiriyle etkileşim durumunda olan sistemlerin ürünüdür.”⁵ (Her normallik iyi demek değildir. Bu bir sürece yayılmış olaylar bütünüdür. Toplumun kültürüne, geleneklerine ve coğrafyasına göre şekillenebilir. Aynı şekilde zamanla değişip dönüşebilir, ancak bunun hızla olması mümkün değildir.) Ancak normalliğin bir süreç olduğu tartışmalı bir konudur. Nitekim buna dair yapılan yorumlar kesinlikten uzaktır.

Yazara göre “Bu kitap, ortalama insanın davranışlarının gerisindeki dinamik güçleri meslek dışı okuyucuya tanıtmayı amaçlamakta ve yazarın otuz yıldır süregelen klinik yaşantılarının birikiminden yaptığı çıkarımların bölümlerini içermektedir.”⁶ Bu ifadeden hareketle yazarın insan davranışları hakkında kendi görüşlerini de kitapta görmenin mümkün olduğu söylenebilir.

Yazar, “Birey ve Toplum” bölümünde toplumu şu şekilde tanımlamıştır: “İnsan, doğanın ürkütücü gücüyle baş edebilmek için diğer insanlarla bir araya gelerek toplumları oluşturur.”⁷ Ancak insanlar, toplumların çoğalmasıyla, doğadan kopmaya başlamış ve daha bireysel yaşam tarzını tercih etmiştir. Adına “şehircilik” dediğimiz bir olgu hayatlarımıza dâhil olunca doğadan kopuş gerçekleşmiştir. Oysaki insan doğaya karşı mücadele etse de doğanın bir parçasıdır. Bu eksik kalan parça, insanların doğayla bir olduklarında hissettikleri mutlulukla anlaşılabilir. Yazar, bu bölümde toplumun ilk çağlarda ve günümüzde var olan durumunu değerlendirmiş, insan ilişkilerini ele almıştır. En basit düzeydeki toplumların yöneticileri yoktur. İlkel avcılar ancak bir araya geldiklerinde bazı kurallar uygulamışlardır. Tabii bu toplumlar gitgide genişlemiş ve farklı toplumlar meydana gelmiştir. Böylece artık bu kalabalığın oluşturduğu veya oluşturabileceği kaosları engellemek ve yaşamlarını güvenli kılmak için yöneticilere ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca yazara göre barış dönemlerinde toplumları yönetme sanatı gelişmiş, devlet gücünü dolaylı hissettiren kurumlar (aile, okul, dinsel kurumlar sayılabilir) oluşmuştur. Yazar bu bölümde, örf ve adetleri toplumun düzen için oluşturduğu yazısız kurallar olarak nitelemektedir. Nesilden nesile aktarılan bu kültürel öğeler toplumun kimliğidir ve o toplumun devam etmesi ve yaşayabilmesi için olmazsa olmaz bir bütündür. Ancak insan bireyselleşmeye başladığında bu kültürel öğeler yok olmaya başlamıştır. Hâliyle “İnsan toplum için mi? Yoksa toplum insan için mi?” sorusunun akıllara gelmesi gayet doğal olsa gerektir.

Geçtan “Ana-Baba ve Çocuk” bölümünde insanın ilk okulu olan aileyi ele almıştır. Sözlerine insanın en başından beri muhtaç bir varlık olmasıyla başlar. Şöyle ifade etmek gerekirse: İnsan kadar, doğduğunda bakıma muhtaç olan bir varlık yoktur. Yeni doğmuş bir bebeğin tüm ilişkisi annesiyedir. Bu ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması gibi durumlar bebeğin anneye ne şekilde bağlanacağını belirler. Bu bağlanma stilleri bireyin duygusal karakterini belirler. Örneğin yazar, kaygılı bir annenin bebekte temel güven duygusunun oluşumunu etkileyen en önemli etkenlerden biri olduğunu dile getirir. Bu annenin de annesi muhtemelen kaygılıdır. Çünkü kaygı bulaşıcı bir duygudur. Alelâde bir duygunun bulaşıcı olabileceğini kaç kişi tahmin edebilirdi ki? Çocuğu etkileyen tek şey anne ile olan bağı değildir elbette. Bu evliliğin nasıl bir evlilik olduğu da oldukça etkilidir. Çünkü çocuk ilk tecrübelerini ailede kazanır. Kitabın bu bölümü kişisel özelliklerden çözümlenmelere giderek bir farkındalık

⁵ Geçtan, *İnsan Olmak*, 13.

⁶ Geçtan, *İnsan Olmak*, 13.

⁷ Geçtan, *İnsan Olmak*, 17.

ŞEVVAL YILMAZ | İnsan Olmak

ortaya koymuştur. Yazar, birçok aile modelleri üzerinden örnekler vermiştir. Kitapta bahsi geçen bir örneği verecek olursak, aile içinde gerekli sevgiyi görmemiş ve erkek kardeşlerinin daha çok sevildiği bir ailede büyümüş olan bir kız çocuğu, kendisi de anne olduğunda erkek evlatlarını aşırı sevgiye boğma eylemi gösterir. Bunun nedeni eksik kalan sevginin böylesi bir davranışla tamamlanmaya çalışılmasıdır. Bunun gibi örnekler özellikle geçmiş ve günümüz toplumlarında çok sık görülmektedir. Sağlıklı bir aile için sağlıklı bir anneye ihtiyaç vardır. Anne ailenin temel yapı taşlarından biridir. Babanın davranışlarını belirleyen de annenin tutumlarıdır aslında. Aynı şekilde babanın aile içerisindeki tutum ve davranışları da annenin tutumlarını şekillendirir. Aile, bir zincir gibidir. Bu bağların sağlıklı olması demek aile fertlerinin sağlıklı olması demektir.

Yazarın “İnsanlardan Korkmak” bölümünde ele aldığı korku, apaçık bir şekilde hissedilen bir duygu değildir. Bu duygu belli davranışların varlığıyla gözlemlenebilir. Bazı insanlar, diğer insanlarla birlikte sürekli tedirginlerdir. Bu duygu öylesine alışılmışlık kazanmıştır ki insanlar onu “korku” olarak tanımlayamaz, çoğu kez maskeleyemeye çalışır. Bu duygu; reddedilme, onay görmeme, küçük görme gibi endişelerin genel duygusu hâline gelmiştir. Bu duyguları yaşayanlarda çocukluk dönemlerinde kısıtlayıcı, aşırı koruyucu, reddedici, cezalandırıcı, tutarsızlık vb. gibi ana-baba tutumlarının etkisi büyüktür. Bunun üstesinden gelmenin yolu kendimize karşı dürüst olmaktır. Bu dürüstlük ilk etapta kolay olmasa da insanın kendini kandırıldığını fark etmesiyle başlayan bir süreçtir. Bu süreci hızlandırmak ise kişinin çabasına bağlıdır. İnsanlara karşı aldığımız savunma mekanizması bizi sevgiden uzaklaştırır. Bu uzaklaşma ve savunma mekanizması zamanla öfke ve düşmanlık hislerine dönüşebilir. İnsanlarla kurulan iletişimde karşı taraf bizim benliğimizi değil gösterdiğimiz yönümüzü sever. Bu sevgi var olan korkuyu azaltır.

Yazar, “Öfke ve Düşmanlık” bölümünde kızgınlığın tanımıyla başlar. Haksızlığa uğradığımızda veya önem verdiğimiz kişiler bizi hayal kırıklığına uğrattığı zaman yaşadığımız duygu kızgınlıktır. Bu duygunun sadece o olaya has yaşanması doğaldır. Ancak bu gibi durumlarda genellemeci olunması kişinin geçmişinden getirdiği kızgınlıkların birikimidir. Yazar, “Çocukluk yaşantılarında özerk bir varlık olmaktan engellenen kişiler, bu durumun yarattığı düşmanca eğilimleri çeşitli tepki biçimleriyle yaşar.”⁸ ifadesiyle düşmanca eğilimin kaynağına vurgu yapar. “Sevgiyi yitirme kaygısıyla kızgınlıklarını sürekli bilinçaltına itme alışkanlığı geliştirir.”⁹ Bu duygularını bastırmak için kişi düşmanca duygu beslediği insanlara aşırı sevecen tutumlar sergileyebilir. Her duygunun bir dengede yaşanması doğal iken uç noktalarda yaşanan duygular anormaldir. Her anormal duygu zamanla davranış bozukluklarına sebebiyet verir.

Geçtan, “Değersizlik Duygusu” bölümünde eksiklik duygusunu ilk olarak nasıl kazandığımızdan bahsederek sözlerine başlar. İnsan bu dünyaya çok muhtaç biçimde gelir. Bu zayıflık ve eksiklik duygusu ilk başta var olan bir duygudur. Kendisine egemenlik kuranlarla mücadele edip güçlü olduğunu ispat etmek ister. Yazarın da ifade ettiği gibi “Bununla da yetinmez kusursuz bir varlık olmaya çalışır.”¹⁰ Değersizlik duygusu ve eksiklik duygusu birbirinden farklı olgulardır. Eksiklik duygusu, kişinin gelişimi için fark edilmesi gereken bir duygudur. Eksiklik duygusunun fark edilmesi insanı

⁸ Geçtan, *İnsan Olmak*, 57.

⁹ Geçtan, *İnsan Olmak*, 57.

¹⁰ Geçtan, *İnsan Olmak*, 76.

güdüler. Ancak değersizlik duygusu aksine insanı daha fazla şeyler yapmaya güdülemediği gibi, bir kısır döngünün içine çeker. Değersizlik duygusunun kökeni çocukluk yıllarıdır. Bir çocuğa değer verilmemesi, onun kendine özgü haklara sahip olmadığı anlamına gelir. Yazar “Kendisine değer verilmemiş bir insan bir başkasına değer veremez”¹¹ ifadeleriyle kişiye hangi oranda değer verilirse o kişi de o oranda başkasına değer verir, demek istemektedir. Şahsi fikrim bunu sadece değerle sınırlandırmamak gerektiği yönündedir. Sevgi de böyle bir şeydir. Kişi ancak kendini sevdiği sürece bir başkasını sevebilir. Yazar, kişiye gösterilen saygı ve sevginin ve verilen değerlerin o kişide değerli hissetme duygusunu ne denli etkilediğini dile getirmektedir.

Yazar, “Kaygı” bölümünde kaygı duygusunun nelere sebebiyet verdiğini ifade eden cümlelerle okurun dikkatini çekmiştir. Sadece sebepler üzerinde değil bu duygunun azı veya çoğunun anormal davranışları oluşturduğunu dile getirmiştir. Kaygının belli bir dengede olması insanı harekete geçirecek sorumluluklarını yerine getirmesini sağlayan bir mekanizmadır. Ancak çok kaygılı veya az kaygılı olmak insanı faaliyetten çekerek konfor alanının dışına çıkarmaz. Hiçbir başarı konfor alanının içinde yakalanamaz. Bir denge içerisinde konfor alanımızdan çıkmamız gerekir. Kaygı da buna yardım eder. Ancak bunun dengede olması lazımdır. Tüm işleri yolunda giden biri yine de kaygılıysa bunun altında mükemmeliyetçilik ve çevre onayı gibi duygular yatar. Yazar, kaygının bu dengesizlik hâlinde, altında yatan başka duygulara dikkat çekmiştir. Bir diğer dikkat çeken konu ise kaygının bulaşıcı olmasıdır. Geçtan, kaygının bulaşıcı olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Kaygı, kökenini bireyin çocukluk yaşantılarından alır. Bu yaşantılar, çocuğun ana-babası ve öğretmenleri gibi yetişkinlerin yanı sıra yaşlılarıyla olan ilişkilerini de içerir. Kaygı, çocuğu ve çevresinde kaygılı insanların varlığıyla gelişir. Bulaşıcı bir duygu olduğundan, kaygılı ve telaşlı bir annenin bakışları, ses tonu ve genel havası çocuğu etkisine alır.”¹²

Yazar, “Sorumluluktan Kaçış” bölümünde birçok kişinin yaşadığı duygunun davranışlarına nasıl etki ettiğini ve farkında olmadığımız olguları bize sunmuştur. Sorumluluk denilince başkasına (aile, iş, arkadaş vs.) karşı görevler akla gelir. Oysaki kişinin kendisine olan “iyi yaşama sorumluluğu” akla gelmez. Halbuki bunun göz ardı edilmesi de bir sorumsuzluktur. Bu sorumluluklardan kaçış, farklı şekillerde meydana gelebilir. Kimi çok çalışarak kendini ihmal eder, kimisi tembellik ederek, kimisi kendi kabuğuna çekilerek. Ne şekilde olduğu ise sorumsuzluğun altında yatan duygulara bağlıdır ve bu ihmaller insan için birer kaçış yoludur.

İnsanın yüzleşmekten korktuğu bir diğer duygu yalnızlıktır. Geçtan, kitabın “Yalnızlık” adlı bölümünde insanı korkutan bir duygu olan yalnızlığı ele almıştır. Peki insanı yalnız olmak neden korkutur? Çünkü insan zati itibarıyla sosyal bir varlıktır. Toplumun bir parçasıdır ve iletişim fitratında mevcuttur. Şu an popüler kültür, insanı yalnızlaştırma çabasıdadır. Ancak bu, insanın doğasına uymayan bir yaşam tarzıdır. İnsanlar, yalnızlık duygusuyla baş etmek için bazı davranışlar gösterirler. Bu davranışlar, aslında birer savunma mekanizmasıdır. Sürekli ve aşırı yemek yeme, anlamsızca ve sürekli bir şeyler satın alma, seçim yapmaksızın amaçsızca TV veya film seyretme gibi alışkanlıklar örnek gösterilebilir.¹³ Aslında şu anki toplumun normalmiş gibi yaptığı davranışların altında böyle bir

¹¹ Geçtan, *İnsan Olmak*, 77.

¹² Geçtan, *İnsan Olmak*, 88.

¹³ Geçtan, *İnsan Olmak*, 111.

ŞEVVAL YILMAZ | İnsan Olmak

duyguyu bizlere fark ettiren Geçtan, okurun bu bölüme kadar yaptığı okuma sayesinde karşılaştığı analizlerle düşünüp sorgulamasına sebep oluyor. “Yalnızlık” bölümü “Ortakyaşam İlişkisi” adlı başlıkla kitabın devamında yer almaya devam etmektedir.

Geçtan, “Ortakyaşam İlişkisi” bölümünde karşı cins ile oluşturulan yaşamın çeşitlerini analiz etmiştir. Kitap bölümlerinin fazla sayıda olması konu bütünlüğüne dair bir ayrıklık sebebi gibi görünse de aksine tüm başlıklar birbirinin devamı niteliğindedir. Buradaki “Ortakyaşam İlişkisi” bölümü de “Ana-Baba ve Çocuk” ve “Yalnızlık” başlıklarıyla ilişkilidir. İlişkileri şekillendiren ise kişinin duygu ve davranışlarıdır. Peki kişinin duygu ve davranışlarının temellerini oluşturan anne ve babası değil midir? Elbette öyledir. Bu şekilde oluşan kişilikler ilişkileri oldukça etkiler. Yazar, bu bölümde kendine has tablolarla ilişki çeşitlerini ele almıştır. Bu örneklerden birini ifade edecek olursak, anne ve babanın çocuğu aşırı derecede koruması ya da ondan kusursuz davranışlar beklemesi, kendi yalnızlığını gidermek için çocuğuna aşırı düşkünlük göstererek büyümesini engeller; çocuğun gelişimini aksatır ve çocuk ileride benliğinin eksik kalmış yönlerini birlikte olduğu kişiyle tamamlamak ister. Bu çocuk, kuracağı ilişkide karşı tarafa oldukça bağımlı hâle gelir. Böylece, sevgiye sahip olmak için kurulan bu ilişkide genellikle sadist-mazoist gibi olumsuz duygular egemen olmaya başlar. Yazar, bu örneklerle birlikte oluşturduğu profillerle karşı cinslerin ilişkilerinin türlerini inceleyip analiz eder.

Geçtan “Nevrotik Kısırdöngü” bölümünde bazı olumsuz duygu ve davranışların kontrolsüz bir biçimde tekrar edilmesiyle oluşan bir kısır döngüden bahsetmiştir. Bu bölümü yazar, kitaptaki bu bölümden önce bahsi geçen “kaygı, değersizlik duygusu ve yalnızlık” gibi bölümlerden oluşan olgu ve örneklerden hareketle kaleme almıştır. Yazar, nevrotik kişiyi şu şekilde ifade eder: “Nevrotik kişi, mutsuz, kaygılı, çevresiyle ilişkilerinde etkisiz ve suçluluk duyguları içinde yaşayan biridir.”¹⁴ Yazarı, insanları nevrotik olan ve nevrotik olmayan şeklinde ikiye ayırmamıştır. Bu kısır döngüyü sadece nevrotik kişilerin yaşamadığından bahsetmiştir. Peki bu kısır döngülere örnek vermek gerekirse engellenmişlik duygusunun ortaya çıkardığı yetersizlik duygusu ve yüksek kaygı sebebiyle kişinin davranışlarında farklı ilişkilerde ve farklı durumlarda sürekli aynı yanlışlara düşmesi kaçınılmaz olur. Bu durum nevrotik kısır döngüye örnektir.

Yazar, “Yaşam ve Ölüm” bölümünde insanlığın iki kesin gerçekliği olan yaşam ve ölüm konulu bir incelemeyi bizlere sunar. Geçtan, sözlerine ölümü hatırlamanın insanlara kaygı verdiğinden bahsederek başlar. İnsan hiç ölmeyecekmiş gibi yaşar. Beynimiz olaylara pozitif bakmayı sever. Ölümü unutmaya meyillidir. Bazı anlar olur; vaktimizi yani yaşadığımız kısacık ömrümüzü sorgularız. Ancak bu sorgu sual çok da uzun sürmez. Çünkü insanın alışkanlığı bu yöndedir. Evet belki hep öleceğimizi düşünmek, zamanımızın değerini bilip iyi harcamaya sebep verebilir, ama şu soruyu sürekli sormaya yol açabilir: Nasıl olsa ölmeyecek miyim? Bu soruya her açıdan bakabiliriz. İster olumlu ister olumsuz. Elbette olumlu olması hepimizin temennisi. Bu noktada başımıza kötü bir olay geldiğinde bunun sonsuza kadar sürmeyeceğini bilerek ölümü hatırlarız ve bu durumun bizi bir çözüm bulmaya yönlendireceğinin farkında oluruz. Ölümü düşünmenin olumsuz yönü ise kaygımızı en aza indirip bizi tembelleğe itmesidir. Bu yüzden her ne olursa olsun denge çok önemlidir ve hayat felsefesi olmayı hak eden bir unsurdur. Bundan ötürü ölümün var olduğunu hatırlamanın bir denge hâlini alması en iyisidir.

¹⁴ Geçtan, *İnsan Olmak*, 145.

Yazar “Kendini Yaşamak” adlı bölümde, başlıktan da anlaşılacağı üzere insanın kendini yaşamasındaki engelleri ve bu engellerin neler olduğunu tespit etmiştir. Bir kişi, hayatını kendine göre yaşamaya başladığında topluma karşıt yaşayacakmış gibi algılanır. Ancak kişi, kendini yaşamak istediğinde bu süreci toplumdaki değil ilk olarak kendinden başlatır. Bu şekilde değişmeye başlayan insan, çevresini de etkilemeye başlar. O hâlde bu kişinin toplumdaki soyutlanması söz konusu bile değildir. Geçtan, bu aşamalardan geçmenin belli bir süreç ve imkânlar dahilinde olacağından bahsetmiştir.

Yazar “Epilog” adlı kısımda mesleki birikiminden hareketle tarihe adını yazdırmış psikologların yargılarını, kendi analizleriyle birleştirerek dile getirmiştir. Geçtan, mesleki tecrübesi ve gözlemleriyle kitabın genel özetini oluşturan bu bölümde Freud, Carl Gustav Jung ve Erich Fromm gibi isimlerin psikolojik yargılarına yer vermiştir. Ayrıca kendi analizleriyle birlikte kitabın son noktasını bu bölüme koyan yazar, eserin bir psikoloji kitabı olduğunu en çok bu bölümde hissettirir.

Sonuç

Engin Geçtan, insana yönelik bakış açımızı değiştirebilmek amacıyla yazdığı bu eserde, insanların ilk önce kendisini daha sonra diğer insanları tanıyarak farklı bir bakış açısına sahip olacağını okura fark ettirmek istemiştir. Kitaptaki duygu ve davranış analizleri oldukça dikkat çekicidir. Yazar, okurun kendisi başta olmak üzere diğer insanların davranışlarının altında yatan sebepleri keşfetmesini sağlamıştır. Bu keşfetme, okurda etkin merak uyandırdığından okumanın akıcı bir şekilde ilerlemesine sebep olmuştur. Yazar, insanın yaptığı davranışın altında yatan duyguların, olayların ve travmaların tespitini, geniş perspektifli bir bakış açısıyla ele almıştır. Ayrıca görünen davranışların arkasında mutlaka bir olgu veya bir duygunun var olduğunu gözler önüne sermiştir. İnsan, yaşadığı olumsuz durumlarda ya kendisini ya da çevresindeki suçlamaya meyillidir. Oysaki kendimize ya da bir başkasına haksızlık etmek oldukça yanlış bir tutumdur. Öncelikle hem kendimizin hem de karşımızdakinin bir insan olduğunu unutmamamız gerektiğini bizlere hatırlatan Geçtan, olaylara bu çerçevede bakmanın ne kadar büyük bir farkındalık olduğunu birçok kez ifade etmiştir. Geçtan’ın 30 yıllık mesleki birikimi sonucunda ortaya çıkan bu eser, okur ile kurduğu bağ sayesinde defalarca baskı yapmıştır. Eserin, yazarın beklentisinin üzerine çıkmasındaki en önemli etken, okuyucuların eserde birer birer kendilerinden izler bulmasıdır. Yazarın insanı varlığının en başından itibaren ele alıp son dönemlere kadar yaşadığı krizlerle birlikte değişmesi oldukça dikkat çekicidir. Meslek dışı okurlara hitap etmesi hedefini de taşıyan eserin amacına ulaştığı söylenebilir. Dileriz ki okurların bu eserde kazanmış olduğu çeşitli bakış açıları, hayatlarına koymuş oldukları hedeflere yol gösteren bir ışık olur.

Kaynakça

Geçtan, E. *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yayınları, 26. Basım, 2021.

NADA DOSTI | 8 Thousand and Still Counting... (About Srebrenica Genocide)

8 Thousand and Still Counting... (About Srebrenica Genocide)

NADA DOSTI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İletişim Fakültesi, Sosyal Medya Çalışmaları, Doktora Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Ankara Social Sciences University,
Faculty of Communication, Social Media Studies, PhD Student.
Ankara, Turkey

Türü: Hikâye

Geliş Tarihi: 15 Mart 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

Close your eyes for a few moments and imagine yourself in a big warehouse...! Empty...! Full of moisture! Darkness! Dullness! Very few rays of sunlight make it through this eerie space.

Cold! From the kind of cold that makes you shiver even in the middle of July.

July 11.

A black day.

They still hadn't told us where they were taking us. We knew it was a historical place, a place of remembrance, but it was neither a museum nor an art gallery.

We froze!

As if a cold current from another season or another world had just passed nearby. We later understand that it was about the largest European slaughterhouse after the Second World War. An unimaginable number of people had gathered right where we were standing.

We were all stunned!

It was not a warehouse of goods but of people. People like me and you..! White skin, blue eyes. Men, women, children and older people. approximately two thousand souls were taken in a dungeon that, with the naked eye, you could swear that only five hundreds of people could fit in, and even those packed like sardines.

Imagine "two thousand" souls in just one day, on that cold scorching mid-July day.

Try to close your eyes again and imagine that you are being chased by a heartless enemy, and you think that you have found refuge from the so-called "peacekeeping forces", hoping that they are

NADA DOSTI | 8 Thousand and Still Counting... (About Srebrenica Genocide)

protecting you and giving you shelter from the Serbian hunter, but there you go. Death itself in front of you. Right from that hand that was supposed to protect.

8 thousand and more souls were planted underground as seeds whose justice will wander over the earth in the form of a white flower with a green crown. White are also the scarves of the mothers of the martyrs, who refuse to mourn, but the prayers of their pain direct them high up to the sky! To the Supreme Judge!

8,000 or more cups of coffee moaning, “STO TE NEMA”, why aren’t you here..

This black drink, although bitter as a pleasant ritual, traditionally brings together family members as well as neighbours.

But after that black July, the coffee turned into poison, the cups remained empty, while the white-headed mothers stood at the door waiting for the justice that never came.

SELÇUK GÜNGÖR | Semboller Diyarı Mekke

Semboller Diyarı Mekke

SELÇUK GÜNGÖR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
Yabancı Diller Fakültesi İdari Personeli.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Foreign Languages Administrative Staff.
Ankara, Turkey

Türü: Deneme

selcuk.gungor@asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 8 Mart 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

Yer: Mekke

Başrollerde: İlk insan ilk peygamber Hz. Âdem (as) ve eşi Hz. Havva, tevhidin sembolü, ülü'l-azm peygamberi Hz. İbrahim (as) ve eşi Hz. Hacer, teslimiyet abidesi Hz. İsmail (as) ve yirmi küsur kuşak ilerideki fahri kâinat Muhammed Mustafa (sas).

Rabbimiz “ben bir halife yaratacağım” emr-i ilahisiyle insanlığın serüvenini başlattı. Hz. Adem’i (as) cennette yarattı. Bezm-i eleste tüm ruhlardan rablik sözü aldı; biz orada bir ahit verdik, ant içtik; hep bir ağızdan “belâ (بَلَىٰ)” dedik ve ‘şehidnâ (شَهِدْنَا)” diyerek söz verdik, şahit olduk. Bu söz, bütün insanlığın kodlarına yerleştirildi ve böylece ilk ahitleşme yapıldı.

Bazı tefsirciler Hz. Âdem (as) ve eşi cennetten indirilince eşinin Cidde’ye, kendisinin de Serendib adalarına indirildiğini ve sonra Arafat’taki Cebel-i Rahme’de bir araya gelmelerini ilk buluşma hadisesi olarak nakletmektedirler. Onlar birbirlerini aradılar ve sonunda buluşma Arafat tepesinde gerçekleşti. Hac, Arafat’tı. Hz. Adem’in izlerini takip etme, onun gibi adam olma duruşunu gösterme meydanıydı. Bir bakıma Müslümanca duruş sergileme mekânı...

Hız. Âdem ile Hz. Havva Arafat’ta buluştular, yaptıkları hataya ağlayıp gözyaşı döktüler, adeta biz hata ettik dercesine yalvarıp yakardılar. Şeytan gibi hatalarında ısrar etmediler. Şeytan ile âdemoğlunun farkı budur; hatada ısrar etmemek gerekir. Allah Teâlâ bu içten yakarışı affetti ve birtakım bilgiler, şifreler verdi Hz. Adem’e. “Arafat” terimi Arapça “arefe” köküyle ilişkilidir. “Ârif” ise “bilen” anlamına gelmektedir. Arafat’ta bilgiye erişen Hz. Âdem ve eşi orada öyle bir duruş, vakfe sergilediler ki tüm soyundan gelenlere örneklik teşkil ettiler. “Ya Rabbi, biz nefsimize zulmettik. Eğer sen bizi affetmezsen, bizi bağışlamazsan biz zarara uğrayanlardan oluruz” şeklinde yalvarıp yakararak niyaz ettiler.

Tarih Sahnesinin En Önemli Şahsiyeti Hz. İbrahim (as)

Nereli Hz. İbrahim (as)? Kimlerden? Nerede doğdu? Başına neler geldi?

Evet o bir genç ve tevhidin mimarı Hz. İbrahim (as)... Ne acı ki babası Âzer, put yapıcısı; oğlu İbrahim (as) put kırıcısı. Bulunduğu bölge yıllardır çetin bir yer; nemrutların olduğu, putların kutsandığı bir mekân. Çok mücadele veriyor Hz. İbrahim (as), ona çok eziyet ediyorlar tâ ki ateşe atılma olayına kadar. Ateşe atılma hadisesini duymayan yoktur şu cihanda. Dillere destan teslimiyet bilinci... Ve bakıyor ki bu yerlerden bir şey çıkmayacak rabbine bir adak diliyor Hz. İbrahim (as). Kendisine bir erkek çocuğu vermesini ve şayet bu isteği gerçekleşirse o çocuğu Allah Teâlâ'ya kurban edeceğini, O'nun yoluna adayacağını söylüyor. Hz. Hacer kutlu bir yavru dünyaya getiriyor; İsmail'ini. Ancak buldukları diyarlardan hicret ediyorlar; Suriye, Filistin, Mısır ve Arap yarımadasını dolaşıyorlar garip ve biçare. İlahî irade onları insanlığın ana kumanda merkezine doğru yol aldırıyor. Bir yerde karar kılınıyor. Ortada bir adam, bir kadın ve kundakta bir bebek, dağların ortasında bir vadi; başka hiçbir şey yok. İpissiz bir mekân, azıkları tükenmek üzere ve en büyük sıkıntı ise su yok... Teslimiyet abidesi Hz. Hacer annemiz ağlıyor, sızlıyor ama Hz. İbrahim (as) lâl olmuş, konuşmıyor. Düşünün; kuş uçmaz kervan geçmez, insanın nefsini okşamayan hiçlikler mekânında eşinizi can parenizle başa bırakacaksınız. Bu mümkün mü? En sonunda Hz. Hacer annemizin ağzından ölümsüz sözler dökülüyor: "Ey İbrahim, bunu sana Rabbin mi emretti?" O da başıyla evet deyince "Öyleyse git; Rab-bim bizi zayı etmez". İşte teslimiyet, işte sadakat, işte güven, işte iman. Hz. İbrahim (as)'in oradan ayrılmasıyla ana ve oğlun teslimiyette verecekleri imtihan başlamıştı. Hz. Hacer boş durmadı; Allah rızkımızı nasıl olsa verir diye beklemedi; çölün ortasında İsmail'ine ve kendisine su bulmalıydı. Koştu, koştu, koştu... Yavrusu bir o tepeden bir o tepeye koştu (sa'y), gayret sarf etti. Bir de ne görsün? Allah bu teslimiyeti, cehdi, gayreti boş çevirmedi ve İsmail'inin topuğunun olduğu yerden bir su fışkırttı. Mükâfattı bu... Zemzem suyuydu... Hz. Hacer annemiz suyun önünü çevirdi. Efendimiz (sas), Hâcer annemiz bu suyu çevirmeseydi onun bir akarsu, coşan bir çağlayan olacağını bildirmişti. Binlerce yıldır hiç kurumayan ve bütün insanlığa sunulan ikram; su...

Teslimiyetin Zirveleri: Hz. İbrahim (as) ve Oğlu Hz. İsmail (as)

Hz. İsmail (as) büyüüp oyun çağına gelince (tahmini 14-15 yaşları) baba İbrahim'e (as) rüyada adağı hatırlatılıyor. Ciğerparesinin canı ortada... Ancak İbrahim Peygamber sözünü hatırlıyor ve bu bir işaret diyor, bu bir emir ve can baş üstüne diyor. Emri savsaklamıyor, ertelemiyor, ötelemiyor. Oğlunun da bu ulvî mertebeye ermesini, bu büyük imtihandan geçmesini bekliyor. Eşi Hacer'e oğlumuzu hazırla deyince Hz. Hacer'e bir sızı düşüyor ama emir demiri keser bilinciyle çocuğuna bayramlıklarını giydiriyor, süslüyor, adeta bir kurbanlık gibi. "Oğulcuğum ben bir rüya gördüm bir düşün sen ne dersin?" Oğlun cevabı "babacığım sana ne emrediliyorsa onu yap. Beni teslim olanlardan bulacaksın". Aman Allah'ım! Şu teslimiyete bir bakar mısınız? "Baba böyle rüya mı olur, rüyayla amel mi edilir?" gibi bahaneler yok. "Sana emredilene yap" diyor sadece. Halim selim bir oğul, teslimiyetin zirvesi...

Mekke: İkrâm Edilmiş Şehir

Peygamberler şehridir Mekke. Nice peygamberin ayak izleri vardır bu emin yerde. Vahyin oluk oluk aktığı yerdir Mekke. Burada insanları görürsün; bembeyaz güvercinler gibi... Barışın, esenliğin, mutluluğun mekân bulmuş yeridir Mekke. Kimseyi incitme yok, zorbalık yok, dövüş yok; sabır var, tahammül var, teslimiyet var, sadelik var, eşitlik var. Herkes baş açık, yalın ayak... Kendini değiştiren, kendini bir şey zannettiren her şey atılmış. Eşitliğin zirvesi... Hac, “Ey Allah’ım, emret buraya senin için geldim, Âdem (as) gibi adam olmaya geldim.” demek. İnsanlar adeta sel olup benliği kaybedip biz olarak tavaf eyliyor, tüm âlemin ritmine iştirak ediyor; dönüyor, dönüyor ve dönüyor.

Mekke adeta sapsarı vücut bulmuş bir çölün koynundaki kara bir kolye gibidir. Kara taşlarla, dağlarla çevrili, ekin bitmez yoklar ülkesidir. İnsanın hoşuna gidecek güzel bir manzara yok, bakınca hoş giden gürül gürül çağlayanlar yok, hava yok, su yok, gezilecek piknik alanları, ormanlar, akarsular yok. Göze güzel gelecek hiçbir şey yok, nefsi okşayacak hiçbir şeyi Allah nasip etmemiş Mekke’ye. Tüm bu yokların arasında ben varım, Kâbem var; onun için gelin buraya. Başka şeyleri, güzellikleri ben başka yerlere dağıttım; onlar için gelecekseniz gelmeyin, benim için gelin buyuruyor Rabbimiz.

İslam dünyasının ana merkezi olarak kabul edilen Mekke, Ebu Kubey’s Dağı’nın eteğinde Batn’i-Mekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Merkezinde Kâbe’nin yer aldığı bu vadinin ortasındaki çukur alana “Bathâ-ü Mekke” (sel yatağındaki kumluk) denir. Yeryüzünde inşa edilen ilk ev, ilk mescid olan Beytullâh’ın (Kâbe) içinde bulunduğu bu kutsal şehir, Kur’ân-ı Kerîm’de “Ümmü’l-kurâ” ve “Bekke” isimleriyle zikredilmiştir. Buraya Mekke ve Bekke denilmesinin sebebi; günahların eksildiği veya giderildiği, kibir ve gururlarının yok edildiği ve insanların orada toplandığı yer olmasıdır.

Kur’ân-ı Kerîm’de de şöyle buyrulmaktadır: “Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidâyet ve bir bereket kaynağı olan Mekke’deki evdir” (Âl-i İmrân 3/96).

Kâbe nasıl ki yeryüzünde ilk mabed, ilk ev ise (Âl-i İmrân 3/96) Mekke de yeryüzünde ilk yerleşim yeri, insanlığa bağrını açan ilk mekân, baba ocağı, ana kucağı diyebiliriz. Kâbe’nin Müslümanların kıblesi olması sebebiyle İslâm bilginleri Dünya’yı Mekke’ye göre taksim etmişlerdir. Buna göre Dünya, merkezinde Kâbe’nin yer aldığı bir daire şeklindedir; yeryüzündeki ülkelerin her biri Kâbe’nin bir cephesine bakar. Bundan dolayı Kâbe’nin etrafında gerçekleşen tavaf, Dünya’nın kendi etrafında dönüşünü sembolize etmektedir. Suya atılan bir taşın halkaları misali... Zerreden küreye tüm kozmik yapının ritminin yakalandığı emin şehirdir Mekke.

MERVE NUR POLAT | Ebru Sanatı

Ebru Sanatı

MERVE NUR BOLAT

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1.Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Ebru

merveenurbolat@outlook.com

Geliş Tarihi: 30 Ekim 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

* Ebru çalışması el işçiliği ile yapıлып Lens uygulaması ile taranarak yayınlanmıştır.

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN | Tezhip Sanatı

Tezhip Sanatı

MEVLÜDE HÜDANUR
ŞAĞBAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1.Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Tezhip
mevludesagban@gmail.com

Geliş Tarihi: 26 Ekim 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

*Tezhip çalışması kâğıt üzerine el işçiliği ile yapıpıp Lens uygulaması ile taranarak yayınlanmıştır.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Kudüs Yağlı Boya

Kudüs Yağlı Boya

ZEHRA BETÜL TİNKİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, 1. Dönem Mezun Öğrenci.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Divinity, 1st Term Graduate Student.
Ankara, Turkey

Türü: Sulu Boya

zehra.betul19@outlook.com

Geliş Tarihi: 30 Kasım 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

* Çalışma kâğıt üzerine el işçiliği ile yapıлып Lens uygulaması ile taranarak yayınlanmıştır.

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

GENÇ ATEBE AKADEMİK DÜŞÜNCE KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmalar yayınlayarak İlahiyat ve sosyal bilimler alanlarına genç kalemlerin birikimlerini sunmayı amaçlamaktadır.
2. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi* yılda iki kez (21 Haziran - 21 Aralık) yayımlanan bir dergidir. Haziran sayısı için son makale gönderim tarihi, 1 Mayıs; Aralık sayısı için son gönderim tarihi 1 Kasım olarak belirlenmiştir. Belirtilen tarihlerden sonra gönderilen çalışmalar, bir sonraki sayı için değerlendirmeye alınır. Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmayacağı konusunda son gönderim tarihinden itibaren en geç iki ay içerisinde karar verilir ve çalışma sahibi bilgilendirilir.
3. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi* yayın dili Türkçedir. Ayrıca Arapça, İngilizce ve diğer dillerde çalışmalar da yayınlanır.
4. Dergide yayınlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış akademik çalışmalar olmalıdır. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki çeviriler, kitap ve sempozyum tanıtım, eleştiri ve değerlendirmeleri de kabul edilir. Çeviri eserlerin yayınlanması için eseri yayınlayan kurumdan izin belgesinin ibrazı mecburidir.
5. Dergiye gönderilen çalışmalar, başka yerde yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Bu durumdan kaynaklanacak sorunlarla ilişkili hukuki sorumluluk, yazara aittir.
6. Tebliğden üretilen makalelerin işleme alınabilmesi için yazarın "Çalışmam, yayınlanmamıştır veya yayınlanmayacaktır." şeklinde ıslak imzalı taahhütname doldurarak sisteme yüklemesi gereklidir. Dublication/Tekrar Yayın/Bilimsel Yanıltma /Çoklu Yayın, suçtur. TÜBİTAK Yayın Etik Kurulu'na göre duplikasyon, aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayınlamaktır. Bir makale önceden değerlendirilmiş ve yayınlanmışsa bunun dışındaki yayınlar duplikasyon sayılır.
7. Bir sayıda aynı yazara ait (teelif veya çeviri) en fazla bir çalışma yayınlanabilir.
8. Yayınlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez.
9. Yazardan makale başvuru ücreti alınmaz.
10. Yazardan yayım ücreti alınmaz.
11. Yayınlanan çalışma, daha önce sunulan bir tebliğ ise veya yazı, tezden üretilmişse çalışmada bu durum mutlaka belirtilmelidir.

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

12. Yayınlanmak üzere kabul edilen yazıların bütün yayın hakları Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne aittir.
13. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi Yayın Kurulu*'na aittir.
14. Üniversiteler Yayın Yönetmeliğinin 6. Maddesi uyarınca yazıların, dil, üslup ve içerik yönünden ilmî ve hukukî her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Açıklanan görüşler, *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi Yayın Kurulunu* herhangi bir şekilde bağlamaz.
15. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*'nde yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı Dergi Editörlüğü'ne devredilmiş sayılır.
16. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*'nde yayınlanan makaleler intihal tespit programlarıyla taranmaktadır.

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI

GENÇ ATEBE AKADEMİK DÜŞÜNCE KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi, 21 Haziran ve 21 Aralık tarihlerinde yılda 2 sayı olarak dini ilimlerde ve sosyal bilimler alanında yayımlanan ulusal akademik, kültür ve sanat dergisidir.

- Genç ATEBE* Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi, İsnad Atıf Sistemi'ni (İSNAD-Metiniçi ve İSNAD-Dipnotlu) kullanmaktadır. Bilim dalında, dipnotlu veya metiniçi sistemden hangisi yaygın kullanılıyor ise o tercih edilebilir.
- Bavuru esnasında 120-150 kelimelik Türkçe öz, İngilizce abstract ve en az 5'er adet Türkçe ve İngilizce anahtar kavram yazılmalıdır.
- Gönderilen metinde ilk sayfada yazarın ismi ve kurum bilgileri İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak yazılmalıdır.

Bk. <https://www.isnadsistemi.org/guide/akademik-yazim/3-yazar-ve-kurum-bilgisinin-yazimi/>

Örnek

Maşite Sebahat Nur ERCAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Öğrencisi

Ankara, Türkiye

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Divinity, Undergraduate Student

Ankara, Turkey

masitesebahatnur.ercan@student.asbu.edu.tr

Microsoft Office Word Programı Mizanpaj Ölçüleri

- Metin: Dergide yayımlanması için hazırlanan yazılar Microsoft Office Word programında yazılmalıdır.
- Sayfa Boyutu: A4 ebatlarında olmalıdır.
- Yazı stili: Metinler "Times New Roman" yazı stilinde, "12 punto" ve "Tek" satır aralıklı olarak yazılmalıdır.
- Kenar Boşlukları: Üstten 3,5 cm., alttan 3,5 cm., soldan 1,75 cm, sağdan 1,75 cm. ve cilt

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI

payı 0 cm.; paragraf aralıkları ön 6 nk olarak ayarlanmalıdır. Dipnotlar ise aynı formatta, “10 punto”; “tek” satır aralıklı ve ilk satır “asılı- 0.5 cm.” olarak ayarlanmalıdır.

- Latin dillerinde Cambria; Arapçada Traditional Arabic; Farsçada Traditional Arabic yazı stili kullanılmalıdır.

Başlıklar

- Makalenin başında Türkçe ve İngilizce başlık bulunmalıdır. Başlıklar mümkün olduğunca kısa ve konuyu yansıtacak şekilde olmalıdır. Başlıklar, “1. 2. 3.; 1.1., 1.2.; 1.2.1.” şeklinde rakam ve sonrasında nokta kullanılarak otomatik olarak oluşturulmalıdır. Birinci derece başlıklar, aşağıda örnekleri sunulduğu gibi ilk harf büyük ve tüm harfler koyu olacak şekilde yazılmalıdır.

Örnek Makale Başlıkları

Giriş

1. Kelâmın Önemi

2. Kelâmın Meşrûiyeti

Sonuç

Kaynakça

